De rudimentaire mens

Jacques Hamelink

bron
Jacques Hamelink, *De rudimentaire mens*. Athenaeum, Polak & Van Gennep, Amsterdam 1968

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/hame004rudi01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

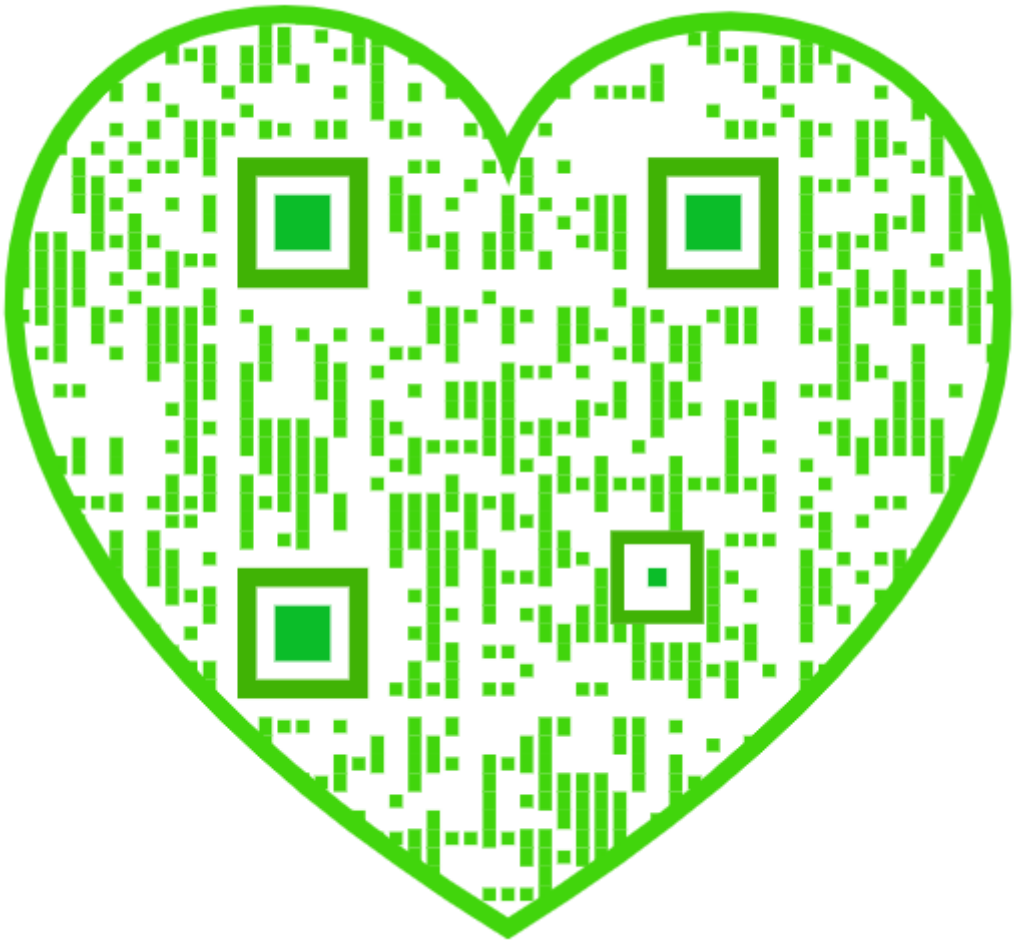

De huidaandoening

A

Die ochtend - het was donderdag - werd hij wakker met het gevoel of er een washandje over zijn gezicht lag dat iemand in zijn slaap moest hebben aangebracht en dat warm en wat klam tegen zijn huid drukte.

De ogen nog dicht tilde hij vijf vingers naar zijn gezicht en was bij de eerste aanraking met hetgeen zijn ademhaling licht bemoeilijkt had klaarwakker. Er was geen sprake van een washandje of enige andere zijn gezicht bedekkende stòf, wie zou hem trouwens op deze wijze een poets hebben moeten bakken; hij woonde op kamers, zijn hospita was doof en Maud was de avond tevoren, zoals meestal, tegen enen vertrokken.

Zijn gehele gelaatsoppervlakte was opgezet, uitgedijd. Zijn poriën waren tot kogelronde kratertjes opengerekt. De huid voelde hard aan als een gipsmasker; op sommige plekken als ruw gebakken aardewerk, naar hij merkte, toen hij opnieuw en ditmaal nauwkeuriger zijn trekken betastte. Toen hij zich de ogen uitwreef kwamen er uit de hoeken korrelige brokjes los die als krijt aanvoelden, pulverig. Ook scheidden ze een kleverig vocht af dat aan zijn vingertoppen verhardde en dat hij er als lijm met zijn tanden moest afplukken, hetgeen pijn veroorzaakte over heel zijn gezicht dat van binnen zacht gloeide alsof hij koorts had.

Er overviel hem een rilling van afschuw, niet ongelijk aan die welke hij als jongen ondervonden had toen hij een bril moest gaan dragen, een onwrikbaar metalen ding dat zijn gezicht omspande en hem lang nadat hij er min of meer aan gewend geraakt was, soms nog het zweet deed uitbreken als

hij zich weer zijn onopvallende verbijsterende gevangenschap herinnerde, achter stukjes geslepen glas en dood, met hoorn overtrokken ijzer.

Hij wierp de zweterige dekens van zich af en beende in nachtkleding naar de badkamer waar hij het licht boven de toiletspiegel aandraaide en met wijd opengespalkte ogen zijn gezicht bekeek. Het leek een beschimmeld, hier samengetrokken, daar uitgezet brood, wit uitgeslagen, schurftig, met kromme kloofjes waar rimpels geweest waren, kleine beekjes waarin een troebel gelig vocht glinsterde. Zijn ogen waren grotendeels weggezonken, onzichtbaar, het wit was eigeel geworden. Van wenkbrauwen was niets meer te bespeuren in de laag die zijn huid bedekte tot in de hals, bij de haargroei ophoudend en zich naar beneden vlekkerig voortzettend over zijn ontblote borst.

'Hoonappel' zei hij hardop tegen de monsterkop, de bol met klonterende lippen. Hij probeerde zijn tong uit te steken, vlak voor de spiegel gebogen, en merkte dat het hem onmogelijk geworden was, hij kon zijn mond niet ver genoeg openkrijgen onder de kalkachtige kap die in zijn vel gegroeid was en de tong zelf scheen aan zijn gehemelte vastgekoekt te zijn. Hij kon dit niet goed voelen: het was één gezwollen en kloppend kluwen daar vanbinnen. Zijn lippen waren licht opgekruld, alsof hij tijdens een gebitsinspektie door bevriezing overvallen was. De tanden waren voorzover hij kon nagaan niet aangetast, dat lag voor de hand trouwens. Die waren van harder materiaal en hoefden dus niet te delen in de celwoekering van zijn aangezichtsvlees. Ze grijnsden als de dood op griezelprentjes. Rillend van kou stond hij als in een droom naar zijn beeld te kijken, ondertussen vliegensvlug denkend aan allerlei niet of maar gedeeltelijk ter zake doende dingen. - Het was half acht, dat stond vast, de wekker hakte links onder bijna een kwart uit de wijzerplaat toen hij uit bed was gestapt. Anders had hij zin gehad in een hardgekookt ei en drie koppen hete thee. Maud met haar geklets over trouwen gisteravond en al een hele tijd, het ging

vervelen. Ze was niet mooi, eigenlijk was ze ordinair, maar ze was een vrouw: temperamentvol, tè zelfs. Een droomflard. De vervelende kantooruren. De krant, oproepen voor sollicitaties. De glaskou van eind oktober. Het bal waar hij met Maud heen moest, morgenavond. Dat ging niet door met zo'n gezicht. Het speet hem niet eens. Overigens, hij had ‘gezicht’ gedacht, maar was dit zijn gezicht wel? Het leek meer op een primitief masker van poreuze witte klei, iets wat hem in zijn slaap over het hoofd gewrongen was en waardoor het vocht van zijn geschaafde huid naar buiten sijpelde. In dat geval zou hij echter wakker geworden zijn van pijn en er was feitelijk amper sprake van pijn in de zin van fel lichamelijk onbehagen. Zijn gezicht was een beetje brandig, alsof hij lang in de scherpe vrieswind gelopen had. Hij herkende zich zelfs, wat als hij een masker gedragen had niet mogelijk zou zijn geweest: de wijduitstaande grote oren die hij van zijn vader had, nu door caustic soda aangevreten; de kleine neus waarmee Maud ‘knip ik heb je’ speelde, een eigenlijk obsceen spelletje dat hem boeide om het vingergebaar dat ze erbij maakte en dat hem, toen ze het nog argeloos deed, opwond; de neusvleugels met zwarte stipjes erin die ze voor hem uitkneep toen ze elkaar net lang genoeg kenden om elkaar nog niet te lang te kennen. Het was in ieder geval zijn gezicht, hoezeer het ook als na een ongehoorde, een kataleptische slaap gezwollen was en veranderd in een ingezeepte kop, een clownstronie vol knobbeltjes, uitgebeten, door kloofjes geaderd, gebarsten.

Ondanks de afschrikwekkende aanblik van zijn half versmolten trekken bewaarde hij zijn kalmte. De medische wetenschap stond voor bijna niets meer. Alles was te genezen, van iedere ziekte werd de verwekker opgespoord, doodgedrukt tussen de instrumentenvingers der doktoren.

Kristelijk opgevoed als hij was herinnerde hij zich het verhaal van Naäman de syriër en zei, opnieuw hardop:

‘Daarom zal de melaatsheid van Naäman u aankleven en uw zaad in eeuwigheid. Toen ging hij uit van voor Elisa's aan-

gezicht, melaats, wit als de sneeuw'.

Natuurlijk was dit geen melaatsheid. Hij dacht aan een ekzeem, een huidschimmel die in zeer korte tijd, bij voorkeur wanneer men volkomen ontspannen is, tot ontplooiing komt. Hoe dan ook, hij ging niet naar zijn werk. Dat was duidelijk. Alsook dat de bank van zijn wegblijven in kennis gesteld moest worden. Bovendien diende de dokter verwittigd. Gewoonlijk belde hij als hij wegens griep thuisbleef, of omdat hij geen zin had om te werken, in de telefooncel op de hoek, vlakbij. Nu vervulde de gedachte de straat op te moeten hem met tegenzin. Mensen zouden hem opnemen in het voorbijgaan alsof ze een gek beest zagen, met verachtelijke visstomme blikken. Wat zijn aangeboren trots maar met moeite zou verdragen. Hij bedacht echter dat als hij nu belde maar een enkeling op weg naar zijn werk hem zou opmerken, en besloot het erop te wagen.

Nadat hij op zijn kamer het straalkacheltje alvast in werking gesteld had, verwisselde hij van kleren, nam in de gang beneden zijn overjas van de kapstok en stapte de heldere waterkoude morgen in. Zijn bril had hij niet op daar die duidelijk veel te klein was voor de omvang die zijn hoofd gekregen had.

Enkele werkmensen, diep in hun kraag gedoken, liepen hem zonder op of om te kijken voorbij.

Het nummer van de bank dat hij uit zijn hoofd kende draaide hij het eerst. De baas was er uiteraard al en zei met een ironische nadrukkelijkheid dat er rekening met zijn - Hoonappels - afwezigheid zou gehouden worden. Geen vragen betreffende de vermoede duur of de aard van zijn ziekte.

Daarna zocht hij in het telefoonboek het nummer van zijn huisarts.

'Ik heb een korst over mijn gezicht gekregen' meldde hij bot de buiksprekende vrouw aan de andere kant van de lijn, 'mischien kan de dokter even langskomen in de loop van de ochtend'. Ze zou het doorgeven. Even dacht hij eraan ook

Maud te bellen maar het leek hem onnodig. Het was beter te wachten tot de dokter hem onderzocht had. Misschien was de korst in een dag verdwenen en zo niet, dan kon hij haar althans eksakt de naam van zijn kwaal noemen, met het achteloze air van de kenner, hetgeen hij prefereerde boven de kort-en-bondige mededeling dat hij een scheerzeep-schurfthoofd gekregen had. Een mededeling die toch weer de nodige noodzakelijk stuntelige uitleg zou vergen.

Terwijl hij de hoorn op het toestel legde viel hem een scharminkelige rosharige jongen van een jaar of veertien op die, de handen in zijn broekzakken gebald, hem uit het portiek bij de sigarettenautomaat gadesloeg.

Hij opende de glazen deur van het hokje en liep langzaam op de jongen toe, die licht met de ogen knipperde, opzettelijk, een half lachende half verbaasde trek op het gezicht.

‘Môge’ zei de jongen nadrukkelijk toen Hoonappel een tweetal geldstukken uit zijn portemonnee opdiepte. Hij keek hem diep uit zijn schuimgezicht aan en zweeg, de munten tussen duim en wijsvinger, gereed om ze in de gleuf van de automaat te laten glijden.

‘Zo’ zei hij koel, ‘wat is er van je dienst?’

‘Niks’ zei de jongen, ‘ik dacht alleen dat u zo van voor de scheerspiegel weggelope was’.

‘Mis ventje’ zei hij onbewogen, het hoofd iets voorover buigend om zich beter te laten bekijken. De jongen deed een vlugge stap achteruit en week opzij, van plan weg te hollen wellicht.

‘Ik ben melaats, wit als de sneeuw’ zei Hoonappel plechtig. Misschien word ik wel helemaal een sneeuwpop, dacht hij, goeie genade. Maud zal opkijken als ze me ziet. Ik kan er eventueel nog een paar gruwelverhaaltjes bij ten beste geven om het effekt te versterken. Het effekt scheen, zo te zien, op de jongen althans, nu reeds voldoende krachtig. Hij haalde tenminste zijn handen uit zijn broekzakken, klaar tot afweer en vlucht.

‘Beschimmeld bent u in elk geval’ konstateerde hij, zich

duidelijk pogend groot te houden.

‘Mijn gezicht is nog niks, je zou mijn buik moeten zien’ zei Hoonappel. De ogen van de jongen werden rond en kregen scherpe zwarte punten in het midden.

‘Het moet er met hamer en beitel afgekapt worden’ zei Hoonappel, ‘iedere namiddag komt er een metselaar voor. De dokters laten zulk werk liever door een vakman opknappen, snap je’.

Hij liet de twee guldens in de daarvoor bestemde gleuf vallen en koos het bakje waarboven zijn merk in fleurige helrode pakjes lag opgestapeld.

‘Nou, beterschap dermee’ zei de jongen en liep het portiek uit, de handen weer in de zakken stoppend, een wijsje fluitend en af en toe kwasi achteloos maar spiedend achteromziend.

Hoonappel stak een sigaret op die hij met moeite tussen zijn korstige lippen geklemd kon houden en waarvan de rook een onaangenaam bittere en prikkelende uitwerking op zijn mondholte had. Hij smeet de sigaret tegen de trottoirrand. Een oude vrouw onder een brede platte pastoorshoed keek hem in het langslopen oplettend aan: medelijden, afschuw, stelde hij haast gerustgesteld vast.

Op zijn kamer ging hij in de rieten leunstoel zitten en keek naar de wekker op het nachttafeltje. Kwart voor acht. Goed dat de baas altijd zo vroeg present was. Dat met die jongen was voldoende geweest om hem ervan te overtuigen, als hij het nog nodig gehad mocht hebben, dat zijn gelaatsverandering ook anderen niet onopgemerkt voorbijging.

Hij besloot in de tijd voorafgaande aan het klopje van zijn hospita (dat opstaan, wassen, aankleden, scheren, ontbijten, naar kantoor fietsen betekende en een hele geestdodende dag van onbenullig gecijfer) zich onledig te houden met een meer diepgaand onderzoek van zijn afwijking. Daartoe nam hij een schaar uit een lade van zijn kleerkast en begaf zich hiermee gewapend opnieuw naar de badkamer, zich er nu terdege rekenschap van gevend dat het melaatsenmasker zijn

gezicht was en niet een of andere erop gestolpte ziekenhuiskap, iets als men wellicht bij narkoses en dergelijke te baat nam. De raadselachtige weefselzwelling bleef zijn huid, zijn vlees. Was onverwisselbaar. Had hem reeds verschillende dagelijks terugkerende kleine ergernissen bespaard. Het opstaan bijvoorbeeld was vlotter en ongemerkter verlopen dan anders, zonder dat de hulp van zijn hospita - wier herhaaldelijk knokkelig roffeltje hem elke morgen opnieuw irriteerde - erbij nodig was geweest. Goed, de ontdekking die hij gedaan had, deels in bed, deels voor de badkamerspiegel, was van weinig opwekkende aard, maar iedere zaak had nu eenmaal zijn voor- en zijn nadelen. Wassen was ten enenmale overbodig geworden, aan scheren hoefde geen tijd te worden besteed: in de korrelmassa viel geen spoor van baardgroei te bekennen. Ontbijten deed hij niet, niet omdat het hem onmogelijk zou zijn geweest (dacht hij) maar omdat het simpelweg van onvoldoende belang scheen. En honger had hij niet. De fietstocht door de ochtendlijke kou die hem steeds druppels uit neus en ogen perste, was komen te vervallen, evenals de muffe vegeteersleur op de bank.

Er was bijna geen pijn, hij voelde zich volkomen fit, beter dan voorheen zelfs haast. Zijn bovenmate in het oog springende afwijking verschafte hem een waterdicht alibi voor een eventueel kontrolerende geneesheer.

Zich verzoenend met zijn gezicht, dat hem toch weer schrikken deed toen hij het - nu reeds gewender en dus meer waarnemend - vanuit zijn korstige varkensoogjes bespiedde, toog hij voorzichtig met de schaar aan het werk.

Op de wangen, vooral op de linker, had zich een dikke kalkachtige substantie gevormd, waar hij het smalle been van zijn instrument inzette. Het deed geen pijn. De massa was vrij zacht. Hij trok de schaar terug en bekeek de punt. Er zaten wittige korrels op.

Het leek niet onmogelijk dat de korst reeds gerijpt was en spoedig in stukken en brokken los zou komen. Misschien zou de dokter hem aanraden zich met pekelwater te wassen,

er zijn gezicht bijvoorbeeld ieder half uur mee nat te maken. Het scheen hem een werkje toe van dezelfde tergende opwindende perversiteit als het peuteren aan een pijndoende kies, het loskrabben van hoofdroos of het uittrekken van neusharen met een pincet. En dit zou meer de moeite lonen. Je zag je gezicht als het ware ontstaan, het was of je nog nooit een gezicht gehad had en er voor het eerst een kreeg: een sensatie die wellicht een beeldhouwer voelde bij het lospellen van zijn koppen uit de omgevende steenschilfers. Het was buitendien niet uitgesloten dat zijn gezicht gaver en frisser dan vroeger tevoorschijn zou komen. Hij had in tijdschriften bij zijn kapper of bij de ouders van Maud wel eens iets gelezen over gezichtsmaskers zoals die door schoonheidsspecialistes gebruikt werden. Er stond hem vaag een foto voor de geest waarop een achterover in een stoel liggende vrouw was afgebeeld met over haar gezicht een spierwit masker dat onduidelijk de lijnen van haar gezicht aangaf. ‘Ook U Zult Zich Na De Behandeling Een Herboren Mens Voelen’ of zoiets stond eronder.

Dit opende perspektieven, want, en terwijl hij met de schaar aan zijn korsten krabde, gaf hij het zichzelf graag toe, bij was allesbehalve een ladykiller geweest met zijn flaporen, mopneus en ongave puisterige en pokdalige gezichtshuid. Maud was wel nooit openlijk ingegaan op zijn ironiserende en hatelijke toespelingen in verband hiermee, maar soms kon ze met rustige takserende ogen naar hem zitten kijken terwijl hij over iets totaal anders praatte. Haar blik scheen dan te zeggen: toch heb je eigenlijk een oerlelijk apetronie. Als hij direkt daarna de aanval met haar als bumper op zichzelf opende, deed ze verbaasd.

‘Hoe kom je erbij, haal niet zulke gekke dingen in je hoofd. Ik hou van je zoals je bent, met al je oneffenheidjes en gekke gedachten’.

Hij zweeg er dan verder over maar zodra zich een gunstige gelegenheid voordeed kwam hij erop terug. Hij ontwikkelde zelfs tenslotte een soort op zijn uiterlijke onregelmatigheden

gebaseerd neerbuigend superioriteitsvertoon, gegrond op kennis van en aandacht voor de struktuur van de eigen gezichtshuid.

‘Je huid is net zo glad als van iedere andere man’ zei ze dan soms getergd, ‘je hebt niets bijzonders, die paar pukkeltjes ziet geen mens. Je kijkt alleen teveel in de spiegel’.

Aanvankelijk had ze daar nog het uit de hoogte geruststellende ‘heus’ aan toegevoegd. Hij placht dan echter het vel van zijn neusvleugels met de vingers samen te persen waarna er dikke witte zwartgetopte wormpjes uit opkronkelden die hij op zijn duimnagel verzamelde en haar op een kluitje bekijken liet. Van Leeuwenhoek verdomme.

‘Kijk’ zei hij dan kalm, ‘zie je het nou, mijn huid is een ruïne, een moeras, één en al vuiligheid. Ik kon maar beter een varkensblaas over mijn gezicht spannen’.

Het over een andere boeg gooiend gaf ze toe dat hij een rothuid had maar het kon haar niets schelen, zei ze, klaar om op een ander onderwerp over te gaan.

‘Het geeft heel veel, Maud’ zei hij dan vriendelijk, ‘je moet je eens indenken: ik ben met dit vel geboren. Iedere zeven jaar zijn alle cellen van dit ondeugdelijk weefsel vernieuwd maar nooit zijn ze erop vooruitgegaan, het wordt eerder nog erger. Het is een teken van dekadentie, van geestelijke onvolwaardigheid, mijn ouders zijn er de schuld van maar intussen zit ik ermee’.

Op een keer was ze over minderwaardigheidskompleksen begonnen, voorzichtig, peilend, proberend hem zo de mond te snoeren.

‘Natuurlijk’ had hij minachtend en triomfantelijk gezegd, ‘massa's kompleksen heb ik eraan overgehouden, snap je dat nou pas. Dat is nou wat ik je altijd al aan het verstand wilde brengen!’

Ze waren toen zelfs met ongenoegen uit elkaar gegaan. Hij had zich echter bijtijds gerealiseerd dat het dom was zijn verloofde wegens zijn door hemzelf verfoeilijk geachte huidweefsels te verstoten. Een week later was de kwestie bijge-

legd. In het vervolg beperkte hij zich tot het wrijven en strelen van de huiddelen waarop hij om een of andere duistere kinderkamerreden steeds haar aandacht moest blijven vestigen.

De schaar drong intussen dieper door in wat zijn gezicht bedekte. Ik ben een wilde die zich misvormt voor zijn god, een Baälspriester op de berg Karmel, dacht hij: ‘en zij riepen met luider stemme en zij sneden zichzelven met messen en met priemen naar hunne wijze’.

Onder de oppervlaktelaag bleek zich een taaie in slijmdraden aan de schaarpunt hechtende brij te bevinden. Hij rook eraan: de neutrale geur van makaroni of broodsuiker. Pijn deed het steken absoluut niet. Hij klopte met de lussen van de schaar op zijn neus, het klonk dof, een tikje hol, in ieder geval zoals bijvoorbeeld een in het gips gewikkeld lichaamsdeel als je ertegen tikt. Hij roffelde kort tegen de neusbrug: de klank kwam zozeer met het geroffel van de hospita op zijn kamerdeur overeen dat een minuskuul lachstuipje geboren werd in zijn middenrif.

Aangezien tijdens zijn onderzoek zijn ogen sterk gaan tranen waren, veegde hij ze schoon met de handdoek naast de wasbak. Er kwam meer vocht, dun en gelig. Etter veronderstelde hij. Uit de kriskrasse spataderriviertjes over zijn wangen en voorhoofd droop een stroperige vloeistof. Hij aarzelde, bette met de ruwe droge doek heel zijn gezicht en zei met dikke tong:

‘Hoofd in Ontbinding, Onbekende Meester, donderdag, oktobermorgen negentiennul’, toen de hospita venijnig op de deur van zijn zitslaapkamer knokkelde.

‘Ik voel me niet lekker’ schreeuwde hij zo hard en zo verstaanbaar mogelijk, want ook aan zijn stem leek de ziekte zich meegedeeld te hebben, de woorden drongen dwars door een dik kussen.

‘Ik ben ziek, ik ontbijt niet vanmorgen’.

Hij hoorde enig gemompel, de woorden ‘ziek, ziek’, waarna ze de trap af sukkelde, halverwege stilhield, uitvoerig hoestte

en verderging.

Hij wierp een laatste blik op zijn van wormen doorboord en doorgraven uiterlijk en trad de kamer binnen. Het was acht uur. Hij ging weer zitten en probeerde een tweede sigaret, die hij na enkele moeizame inhaleringen brakend in de asbak uitdrukte. Zelfs de lucht ervan bleek onverdraagbaar. Godverdomme, dacht hij. Dit was weer een van de vervelende kanten van de zaak. Daar moest de dokter wat aan doen. Het gezicht kon wat hem betrof voorlopig zo blijven, maar dat hij niet meer tegen een sigaret kon was te gek.

Hij wilde zijn gezicht vertrekken, de kaken bewegen, maar voelde, nu voor het eerst eigenlijk, dat dit niet ging. Alles zat muurvast, was half versteend. Zijn kop zat klem in de kalk. Toen hij met zijn handen de onderkaak naar beneden trachtte te rukken, kraakte het ergens achter zijn oren zo, dat hij het tot in zijn tenen voelde en hij geschrokken de tanden weer op elkaar zette.

Dit was eveneens een zeer onprettige bijkomstigheid. Zoiets wende niet direkt.

Ter verstrooiing zette hij daarop de radio aan, die een nonstop lichte muziek-programma de ether injoeg, en tastte vaagjes de trillende boomtakken voor zijn raam met de ogen af. Maud kwam nu uit bed, geeuwde, en was drie uur lang ongenietbaar. Tegen twaalven kwam ze bij, tijdens de lunch op haar kantoor. Het was aan één kant wel goed dat ze een afdelingschef had die onder haar jurk probeerde te grasduinen. Het hield haar tenminste savonds ook voor hem, Hoonappel, wakker.

Hij probeerde een verwelkomingszin vol verholen voldoening om haar ontsteltenis (misschien zat ze op dit eigenste moment wel op de stompe knieën van die dikbuik te giechelen en blies hij door haar jurk heen haar borsten warm, iets waar ze dol op was).

‘De engel des verderfs heeft mij geheel onverhoopt aangeraakt met zijn vale hand, lieverd, en mij zoals je ziet voorgoed gebrandmerkt’.

Hij vroeg zich af of dat door de beugel kon: ‘gebrandmerkt’. De prokuratiehouder van de bank, die altijd aanmerkingen op zijn taal- en stijlgebruik had, zou er wellicht over gestruikeld zijn. Een kreet leek doeltreffender:

‘Melaats, melaats, raak mij niet aan!’

B

Terwijl Hoonappel rechtop in zijn stoel achteroverleunde en ter begroeting met de oogleden knipperde, bleef de dokter midden in de kamer staan, een lange magere man, een jaar of vijftig, aan de slapen kaal.

‘Zo meneer Hoonappel, en wat scheelt eraan?’ zei hij afwezig en haalde zijn grondig van aanslag ontdane bril uit zijn zakdoek tevoorschijn.

Hoonappel wist dat het een bril was met ongelooflijk dikke glazen, die smans ogen tot troebele brokken protoplasma maakten. Daarom viel hij niet uit, gelijk hij anders zonder enige twijfel zou gedaan hebben, om het feit dat iemand in zijn geval van enkele passen afstand nog niet zien kon wat eraan scheelde. Hij was zelf een brildrager geweest, gisteren nog, en hoewel hij, zijn glazen waren van slechts geringe sterkte, weinig hinder ondervond bij het kijken met het blote oog, het was hem duidelijk dat de dokter zonder bril zowat geen snars waarnam. Buiten een straal van misschien een meter vloeide alles voor hem samen. De kamer was voor hem ongetwijfeld slechts enige lichtere en donkerdere vlekken en ontheven van ieder perspektief.

Hoonappel, overlegde hij, er is amper reden tot ontevredenheid zolang de gezonde meer van een invalide weg heeft dan de zieke. Wees opgewekt. Hij zei niets tot de dokter zijn bril over de neus en achter de oren scherpgesteld had, kuchte, de hand voor de mond bracht - te laat - en met scheef hoofd vlak voor hem kwam staan.

Zonder oogknippen keek Hoonappel hem aan, nam de visgraatjas op die nu opengeknoopt werd, het voddige witte overhemd, de das (zo'n ding vervulde hem steeds met wal-

ging. Het was niet meer dan een zinnebeeldige voorstelling van de strop waarmee je levenslang om je nek liep en die ieder ogenblik kon worden aangetrokken. Hij droeg hoogst zelden een das, tot slecht verborgen misnoegen van zijn superieuren. Eens had de prokuratiehouder gezegd: 'Hee, Hoonappel heeft in de haast zijn stropje weer vergeten, waarop hij riposteerde met: 'Pardon, ik ben absoluut niet van plan geweest een stropje om te doen'. Dat was afdoende geweest.)

Boven het boord hield zich een langwerpig smal paardehoofd met dikgerande oogkleppen overeind op een pijpdunne hals. De ogen lagen inderdaad als vloeibare vlekjes kwal achter het glas en gaven hem de ongestadige blik van een mensenschuwe of van iemand die moeilijk te noemen dingen op zijn kerfstok heeft. (Kerfstok, bedacht Hoonappel, was niet onaardig in verband met een dokter. Hij vroeg zich af of de man behalve natuurlijk de duidelijk simbolische stetoskoop wel instrumenten bij zich had. Misschien lagen die in de auto waarmee hij dankzij de korruptheid van een of andere rijvaardigheidsbepaler kon rondhobbelen.)

De dokter snufte even als om de atmosfeer rond de patiënt in zich op te nemen of als inleiding tot algehele medische koncentratie. Die hem niet al te vlot afging.

'Zozozo' zei hij en zoog de lippen licht naar binnen, met een pijnlijke uitdrukking op zijn gezicht, alsof hij net een stoot tussen de schouderbladen geïnkasseerd had. Het hoofd knikte op en neer, bekeek beurtelings boven- en onderhelft van Hoonappels gelaat, kwam vlakbij en verried slordig verwijderde dunne en grijze baardgroei. Hij had het scheve gezicht vol aangeboren verbouwereerdheid van de apostel Petrus, wiens afbeelding Hoonappel ergens op een reproduktie van een muurschildering gezien had.

'Wanneer is het begonnen?' vroeg de dokter, het vel over zijn voorhoofdgedeelte naar voren bewegend.

'Weet ik niet' zei Hoonappel, 'toen ik wakker werd was het zo. Het is vannacht gebeurd'.

Het viel hem op dat beiden de gezichtswoekering met ‘het’ aanduidden, als een voorlopig niet nader bepaalbaar fenomeen.

‘Hebt u pijn?’

De dokter voelde hem de pols, keek op zijn horloge.

‘Bijna niet’ zei Hoonappel.

‘Juistjuist’ zei de dokter.

Er was geen spoor van de vertrouwelijkheid arts-patiënt tussen hen, dat was niets nieuws. Die was er nooit geweest. Hoonappel hield niet van de praatjesmakerij waar zoiets onherroepelijk toe leidde, maar toch leek er ditmaal een ongewone afstandelijkheid tussen hem en de sprietige bezoeker te bestaan. Alsof de een de ander niet vertrouwde. De man, die blijkbaar geen raad met het geval wist, haalde het toch niet in zijn hersens dat hij, Hoonappel, zich met een of ander bijtend goedje bewerkt had? Verzekeren deed je als bankbediende je gezicht niet...

Voor het eerst stelde hij een vraag.

‘Kunt u mij zeggen wat ik mankeer?’

Het klonk eerder uitdagend dan werkelijk ongerust, of zelfs maar belangstellend.

Aan de gevolgen van vermoedelijk radio-aktieve straling overleed dezer dagen onze stadgenoot de heer H., doken kleine zwarte krantenletters voor hem op.

‘Een soort ekzeem naar het zich laat aanzien’ zei de dokter, naar het raam met de boomtakken turend, waar absoluut niets te zien was.

‘Juist’ zei Hoonappel, ‘gelooft u nou zelf wat u zegt?’

De dokter haalde, wiebelende beweginkjes makend met de paardekop, receptenboek en vulpen tevoorschijn.

‘Het is inderdaad een vrij uitzonderlijk geval misschien’ zei hij, gebukt over de tafel, schrijvend. Hoonappel voelde aan zijn gezicht. Het was er nog. Het benauwde hem hoegenaamd niet meer. Het wende buitengewoon snel.

‘Kun je eraan doodgaan, dokter’ imiteerde hij een door angst en onzekerheid gekwelde zieke.

De arts overhandigde hem het recept.

‘U smeert uw gezicht driemaal daags in met de zalf die ik u heb voorgeschreven. Ik kom morgen nog even langs. Er is geen enkele reden tot ongerustheid. Meneer Hoonappel’.

Hij knikte.

Uit de doodstille dampkring daalden, jaren na verborgen gehouden ontploffingen, bijna onzichtbaar glinsterende deeltjes neer, een zilveren poeder. Ze verdichtten zich tot dodelijke straling. Het was onzin. Hij keek naar het raam: tegen de monotone lucht maakten de bomen nog steeds dezelfde onmondige bewegingen.

De arts knoopte zijn jas dicht en stommelde onhandig de smalle wenteltrap af.

Hij heeft mijn gezicht met geen vinger aangeraakt, dacht Hoonappel, hetgeen erop wijst dat ik naar zijn vermoeden een besmettelijke ziekte heb. Heel de bijbel stond vol over melaatsheid. Het leek niet eens onmogelijk dat gezien de herhaaldelijke zinspelingen op zijn reine witheid, Kristus zelf een glinsterende melaatse geweest was, die zich onledig gehouden had met het verzorgen van andere lijders aan deze ziekte.

Nieuwsgierig sloeg hij op goed geluk zijn bijbel open en las: ‘Maar indien die schurftheid, naardat hij zien kan, is staande gebleven, en zwart haar daarop gewassen is: die schurftheid is genezen, hij is rein; daarom zal de priester hem rein verklaren. Voorts als een man of vrouw aan het vel huns vleesches blaren zullen hebben, witte blaren, en de priester zal gemerkt hebben, dat, zie, ingetrokken witte blaren in het vel huns vleesches zijn; het is een witte puist in het vel uitgebot, bij is rein’.

De bijbel sluitend en op tafel leggend, waarbij bij het recept als bladwijzer tussen de pagina's met de zojuist gelezen tekst legde, begreep bij dat heel de kwestie van zijn verkalkend uiterlijk niet of slechts zijdelings van doen kon hebben met stralingen, van welke aard ook. Dan hadden voor hem reeds andere mensen er het slachtoffer van moeten worden. Wel

bestond natuurlijk de mogelijkheid dat hij als eerste erdoor getroffen was, maar die kans was miniem. De dokter had dan bovendien naar alle waarschijnlijkheid onmiddellijk maatregelen ter voorkoming van een epidemie genomen. Aan zijn reaktie was goed te merken geweest dat hij plompverloren met een hem totaal onbekend ziektebeeld was gekonfronteerd, wat hij had pogen te verbergen achter geruststellende onbenulligheden.

Evenmin kon de afwijking iets te maken hebben met gebrek aan bepaalde voedingsstoffen, vitamines, of met het nuttigen van vergiftigde spijzen: hij gebruikte de maaltijden altijd beneden, samen met zijn hospita, die kennelijk niets mankeerde en hem gelijk te doen gebruikelijk op de vaste tijd was komen wekken. Hij had om geen enkel risiko te nemen naar beneden kunnen gaan teneinde volledige zekerheid te verkrijgen omtrent haar fisieke welzijn. Het leek hem echter overbodig, daar hij met grote stelligheid wist dat haar eenvoudig niets kon mankeren en ze bovendien elk ogenblik opnieuw aan kon kloppen om zijn bed op te maken of te vragen - zo ze mocht denken dat hij terug onder de wol gekropen was - of hij ‘nog iets nodig’ had.

Hij keek naar het opengeslagen inderhaast verlaten bed en besloot zich er gekleed op te ruste te leggen. Dit was niet zijn gewoonte als hij thuisbleef, iets wat vooral swinters voorkwam. Hij zat dan de hele dag, het straalkacheltje vlak voor zijn voeten, in de leunstoel en las, vaag, verveeld en vervuld van kalme geluksgevoelens, in de bijbel of in een ander diepzinnig werk uit zijn kleine maar solide boekenbezit. De bank bestond dan niet meer, werd om redenen van nuttelоosheid en belachelijkheid opgeheven. Als Maud op bezoek kwam sloeg hij zijn boek dicht en zette het op de plank aan het voeteneind van zijn bed, altijd met een beetje betrapt gevoel. Maar één keer had ze haar ogen over de titels laten glijden, bij toeval: ze keek hoogstens eens een modetijdschrift door, soms. ‘Bah, wat een rommel’ zei ze, ‘léés je dat nou?’ Hij was daar niet op ingegaan. Het loonde de moeite niet. Ze had-

den net als andere keren een beetje met elkaar gespeeld. Hij had haar jurk omhooggeschoven en ze had hem met starre op de plank gevestigde ogen laten begaan.

Het bed voelde koud aan. Hij stond op en schoof het kacheltje ervoor, ging weer liggen, vrij rustig, ontspannen, de handen onder het hoofd, dat aan de achterkant bijna hinderlijk normaal aanvoelde, behaard, zacht glooiend.

In hem rezen vredige beelden uit zijn jeugd, niet eens gebeurtenissen zozeer, veeleer onbestemde dingen als geuren, kleuren, atmosferische vluchtigheden om dingen heen en soms geheel zonder handvat. Dingen te vaag om erover te kunnen praten maar niettemin helder in hem aanwezig: de geur van een straat op een bepaalde zomerse zondagmiddag toen hij zes jaar was, een plek met door een boom opgebroken stenen (gezien tijdens een wandeling met een oom, hij was toen acht), sommige geluiddempende regendagen, het door merg en been gaand gekners van een tram in een railsbocht, het bocheltje in de stem van de man die boven hem woonde in die tijd, luchten, zwarte spiegelingen in ruiten die altijd iets onbehaaglijks gehouden hadden, regenboogvliezen in plassen, een bioskoopaffiche met daarop afgebeeld 5 rode tulpen die samen met een langs het trottoir staande bakkerskar iets onuitsprekelijks betekenden, kleine vogels, zekere soorten grijs die een opzienbarender afwisseling van tint bezaten dan alle overige kleuren bij elkaar, kiezelstenen, tientallen kiezelstenen, van toen hij vijftien was en in de heuvels buiten de stad, tijdens vakanties, de geheimen van de aarde wilde ontraadselen en zich doodverveelde: kiezels als klompjes glas, als ogen, als oeroude kikvorsen, als brokjes gebit, als roestbonkjes, met allemaal andere artelingen, groetjes, streepjes, inkervinkjes die niet één ervan aan één andere gelijk maakte.

C

Hij werd de volgende middag wakker in nog dezelfde houding en merkte tot zijn verrassing dat hij zijn armen

maar met moeite onder het hoofd vandaan kon trekken. Zijn schouder- en ellebooggewrichten deden pijn, dat wil zeggen: wanneer hij ze wilde bewegen. Af en toe bracht hij met behulp van de linker de rechterhand naar zijn geslonken diepliggende ooggaten, om het nu gestadig daaruit vloeiende dadelijk verhardende harsachtige vocht in een oud hemd op te vangen. Zijn nek was stijf. Zijn mond was thans praktisch onbeweegbaar geworden, alles was daar versteende etter en korstkloven. De huidverkalking strekte zich nu uit over zijn hals die aanvoelde als de schors van een niet te dikke boomstam, ruw, met scherpe overlangse ribbels. Zijn schouderbladen waren door cementlagen opgehoogd. Het velendste was dat de ziekte - die blijkbaar alleen in de bewusteloosheid van zijn slaap voortwoekerde - het inwendige thans aangetast had, de gewrichtsbeenderen die hem bij elke beweging hevig pijn deden. Ook daar was de verkalking dus doorgedrongen.

Het viel hem op dat hij allerminst een afschuw van zichzelf begon te krijgen, gelijk toch voor de hand zou gelegen hebben. Het was waarschijnlijk zo dat hij via de ruïneuze huid van voorheen min of meer op hetgeen zich nu aan hem voltrok voorbereid was. Het leek niet eens uitgesloten dat hij zijn huidige misvormingen op ondoorgrondelijke en dwingende wijze zelf verlangd had. Dat elk woord waarmee hij zinspeelde op zijn meeëters, puisten, pokdaligheden, als het ware de weg geëffend had voor wat zich nu aan het voltrekken was.

Hij vroeg zich af of hij soms, zonder het ooit beseft te hebben, steeds op een metamorfose als die welke thans tot stand kwam gehoopt had. Het kwam hem bijna voor dat hij er naartoe geleefd had als een kind naar de grote vakantie.

De diepe droomloze slaap die meer dan een twintigtal uren geduurd had en waaruit de hospita hem blijkbaar niet had weten te wekken (want dat ze het gepoogd had stond voor hem vast, hij veronderstelde dat ze het hoofd om de deur gestoken had en na zijn glinsterende kalkgezicht te hebben ge-

zien ijlings naar beneden gestruikeld en daar gebleven was, misschien de dominee of de politie gaan waarschuwen was) had Hoonappel niet verkwikt, hoe graag hij dat woord in dit verband ook gebruikt zou hebben. Hij wist zich geestelijk wel niet veel minder fit dan de vorige dag maar lichamelijk voelde hij zich allesbehalve in orde, ofschoon er nog steeds geen enkele reden was tot paniek.

Het licht brandige gevoel waar hij donderdags al last van gehad had in zijn gezicht, bleek zich te hebben verspreid over zowat zijn gehele lichaam, rug, billen, onderbuik, dijen, onderbenen, voeten en handen. Alleen de schaamstreek leek nog ongeschonden, zijn hard wordende vingers raakten daar, onder zijn kleding, een weke rubberachtige substantie. Af en toe schoten hevige sidderingen op uit zijn tenen, soms ook werden de lenden of een streek ergens achter zijn schouderbladen erdoor aangedaan.

Met de grootste moeite strekte hij zijn armen, boog zijn bovenlijf overeind en kwam langzaam, houterig en met onzekere passen uit bed. Hij stond met zachtjes schoksgewijs knikkend hoofd voor het ledikant en zag de vloer aan alle kanten onder hem weghollen met de razende vaart van aarde waar je naar kijkt door het w.c.-gat van een spoortrein. Zijn hoofd voelde veel te groot aan voor de gekrompen hersenklont die er doelloos in heen en weer klotste. De muren wapperden als gordijnen op en neer, los van de vloer, bolden en werden holgeblazen of -gezogen door tochtstroom of vakuüm. Hij moest zich vasthouden aan de deurkruk om niet voorover te slaan. Het was of de kamer hem wilde uitstoten, de trappen afduwen, de straat op, de heilloze labirintische stad in.

In de badkamer rukte hij de spiegel los die aan de hoeken met koperen klemmen aan de muur gemonteerd zat. De schroeven kwamen makkelijk met de houten pluggen de boorgaten uit.

Het vervaarlijk zware glinsterende stuk glas voor zijn borst, het met moeite in zijn krachteloos wordende handen torsend,

stond hij op de overloop, toen hij onderaan de trap, bij de deur die door de kromming der treden aan het oog onttrokken werd, stemmen hoorde die in hese fluisteringen zijn naam noemden.

Hij stond nog steeds met de spiegel als een volmaakt overbodig schild voor zijn lichaam toen uit de donkere trapopening de dokter opdook, zwaar in de knieën knikkend en met loshangende jas. De man maakte op Hoonappel de indruk een bij wijze van grap voor het leven verkleed paard te zijn, dat zich gewoonlijk vrij suksesvol voor mens uitgaf maar een enkele maal, zoals bij dit trappen klimmen, door de mand viel.

Gevangen in een tredmolen, met molenstenen aan zijn logge voeten, sjokte hij de trappen op aan het eind waarvan hij, Hoonappel, gereed stond met de glinsterende spiegel waarin zijn gezicht en ontblote borst die van een ruw gevormd gipsen of witstenen beeld geworden waren dat met een satanische spottrek om de dunne kerfmond, dwars op de ingeholde neusspleet geënt, door nikkelen kogels naar zichzelf keek, vreemd scheef staand, als krom gegroeid, het hoofd terzijde gebogen, puntig als bij de kapdragers van geheime genootschappen, waarmee bij, door de kleine uitgespaarde oogholten, de mond- en neuskier, ook verder overeenkomst vertoonde. Hij zag zichzelf onverbaasd en slechts van vermoeidheid de spiegel bewegend, als een spookverschijning, een stuk ektoplasma, een Ku-Klux-Klan-lid uit een griezelfilm. Stap voor stap naderde intussen de dokter, en niet alleen hij, want toen Hoonappel de spiegel zakken liet, op de vloer zette, tegen de leuning, en in het trapgat tuurde, bewoog zich in het kielzog van de arts een kleine grijze gedaante die met de handen aan de treden steun zoekend, half kruipend, een soort zijwaartse zwembewegingen makend, zich naar boven werkte.

Wat Hoonappel voornamelijk opviel bij dit zwijgend en dierlijk aandoend trappen klimmen, was de bleekte van zowel de arts als de hospita, een witheid die niet zijn oorzaak in de

heersende koude vond maar die van binnen uit moest komen. Hun beider gezichten waren bovendien broodmager. Allicht waren ze dit vroeger ook geweest maar nu pas merkte Hoonappel het. Hun huid leek op hun beenderen geplakt zonder bemiddeling van vlees. Hun hoofden bewogen met korte bewegingen terzijde achter elkaar aan, dor, als van hout. Als die van poppen aan een koord. Een gevoel van onzegbare afkeer beving Hoonappel.

‘Hunne huid kleeft aan hunne beenderen, zij is verdord, zij is geworden als hout’ dacht hij met boosaardige vreugde.

De dokter zette zijn voet op de vloerbedekking van de overloop, blikte blind tegen zijn grijsbeslagen bolle brilleglazen aan en hees zijn andere been op. De hospita volgde hem op de voet. Ze bleef, tenslotte ook bovengekomen, half achter de arts verscholen staan en poogde met een hand tevergeefs de knak in haar rug recht te duwen. Ze wroette opgewonden in haar knotje haar dat zo royaal mogelijk om haar hoofd lag gedrapeerd teneinde haar gedeeltelijke kaalhoofdigheid te verbergen.

De dokter stak bijna blindelings een hand uit en raakte Hoonappels kleding.

‘Aak ij iet aan’ zei Hoonappel moeizaam.

‘Ah, u bent al op, hoe maakt u het?’ zei de arts op de toon waarop een blindgeborene fris van de lever een gesprek over kleurenblindheid begint met een ekspert.

‘Schschschittewend’ zei Hoonappel, ‘ag ik el eggen’.

Hij genoot amper meer van de angstige afschuw op het mummiegezicht van de hospita, toen hij zijn eigen stem gehoord had.

‘Aha’ zei de dokter vaag, tevergeefs naar een zakdoek tastend in zijn broekzakken, dan zijn brilleglazen met de uiteinden van zijn stropdas afvegend, ze een paar keer met ronde o-mond beademend.

‘Ik ben behalve rond mijn edele delen overal met glinsterende korsten bedekt’ zei Hoonappel, zich dwingend tot een zo normaal mogelijk klinkende artikulatie.

De dokter zoog de lippen naar binnen en reinigde zijn kijk-instrument. Hoonappel dacht dat hij zich de man altijd zou blijven herinneren terwijl hij zijn bril opwreef en behijgde. Tenslotte zette de arts het ding op en keek hij Hoonappel aan met een gezicht dat monter had willen zijn maar dat niet slaagde in de ekspressie daarvan.

‘Goeie grutjes’ bracht hij geschokt uit.

Hoonappel zei kalm en vrij duidelijk tot de hospita, die hem met onverholen walg aanstaarde, de handen aan haar keel alsof ze bang was kou te vatten:

‘Gaat u naar beneden, opwinding op uw leeftijd kan een beroerte met zich meebrengen. Dat weet u. Bovendien moet u aan uw klieren denken’.

Ze ging onmiddellijk.

De dokter bracht zijn hand naar zijn hart alsof hij daar na Hoonappels woorden plotseling pijn gevoelde. Hij keek naar de stille zwarte boomtakken voor het raam, liep om Hoonappel heen, noteerde met bevende vingers iets in een boekje, dat geen recepten bevatte, en vroeg hoe de uitwerking van de zalf geweest was.

Hoonappel lachte, niet hard, hij kon zijn gezicht trouwens niet meer bewegen, hij stootte alleen een korte kreet uit. Iets als het geluid van een hese haan. De dokter keek hem aan, voor het eerst met ogen die niet geheel blind waren.

‘U dient onmiddellijk opgenomen te worden’ zei hij met een stem die Hoonappel aan een glassnijapparaatje deed denken, hard en krassend.

‘Belachelijk’ zei hij.

‘U lijdt aan een ernstige huidziekte’ zei de dokter.

‘U vergist zich’ sprak Hoonappel volkomen rustig, ‘ik maak momenteel inderdaad een krisis door, als u daarop soms mocht doelen. Maar er is geen enkele reden om mij in een ziekenhuis te stoppen; integendeel, ik ben gezonder dan ooit in feite’.

De dokter keek hem met een mengsel van opkomende kwaadheid en totale wezenloosheid aan.

‘Hoonappel’ zei hij, het ‘meneer’ liet hij vallen, voor het eerst, de door een ogenblik van zien teweeggebrachte schrik had zijn beleefdheid om zeep geholpen, ‘ik kan u niet verhelen dat u lijdt aan een ziekte die ernstig en hoogstwaarschijnlijk zelfs besmettelijk is. U dient ogenblikkelijk te worden overgebracht naar het gasthuis. Ik wilde u dat niet eerder zeggen, ik vreesde gisteren al dat er maatregelen genomen zouden moeten worden. Uw verloofde is van een en ander reeds in kennis gesteld, u doet het beste uw nutteloos verzet op te geven’.

‘Mijn verloofde?’ zei Hoonappel.

‘Ze wacht beneden om u nog even te zien’ zei de dokter, ‘het is een kranig meisje, ze houdt zich bijzonder flink’.

Onverhoeds greep Hoonappel met zijn kalken klauw de dokter bij de arm en schudde hem door elkaar, zo hardhandig als hij nog kon. Toen liet hij hem los.

‘Luister’ zei hij gejaagd, ‘ik ben niet ziek, tenminste niet gewoon ziek. Ik kan het niet goed uitleggen. Het is iets bovennatuurlijks en zou inderdaad wel eens besmettelijk kunnen zijn. Als er één schaap over de dam is, nietwaar. En het zou best eens kunnen zijn dat in meer mensen de kiem leeft van het soort ziekte dat zich in mij geopenbaard heeft. Maar naar het gasthuis krijg je me nooit, begrijp dat goed: nooit. Het zou namelijk absoluut mijn dood zijn en die staat nu nog allesbehalve vast. Integendeel. Ik voel me uitstekend. Ik heb het gevoel dat ik wel duizend jaar kan worden. Dit alles eist alleen de juiste aanpassingstechniek’.

Gejaagd duwde hij de dokter van zich af, de kamer uit, naar het trapgat. De man wilde nog even weerstand bieden maar scheen zich te bedenken en begon vlug, een beetje overdwars, de treden af te klimmen.

Hoonappel tilde de spiegel op die nog steeds tegen de leuning stond en droeg hem de kamer in. Hij zette hem aan het voeteneind van zijn bed, tegen de wand. Hij ontdeed zich met grote moeite, telkens uitrustend, van zijn kleding en bekeek hongerig, zonder er genoeg van te kunnen krijgen, de

krijtwitte landschappen van zijn lichaam.

Een onregelmatige blaasjesachtige verharde korst bedekte het bijna volledig. Van zijn hoofdhaar was niets overgebleven, overhuifd door wit was het. Zijn hals, schouders, armen, benen waren praktisch niet meer als zodanig herkenbaar. Met behulp van zijn linker bracht hij de rechterhand weer naar de ooggaten om het voortdurend vloeiende en steenhard wordende harsvocht eruit te wrijven dat zijn gezichtsorgaan dreigde te gaan inkapselen.

Hoewel hij ongewoon lang en diep geslapen had kreeg hij alweer lust om onder zeil te gaan. Honger had hij nog steeds niet, het scheen dat de slaap en het gadeslaan van zichzelf alles verstrekten wat hij nodig had.

Door alleen zijn ogen te verdraaien zijn blik op zijn buik richtend, nam hij waar hoe de gedaanteverandering zich voltrok. Er welde een beetje doorzichtig vocht op uit de huid, bij voorkeur vlakbij de kratervormige sterk uitgezette, soms rijksdaaldergrote openingen van haarvaten of poriën. Uit dit vocht groepeerden zich bolletjes zo groot als erwten. Deze dijden vliegensvlug uit, raakten elkaar, versmolten. Er kwamen lichte schuimblazen op de niet langer doorzichtige substantie die iets van een melkachtige zalf had. Het ene ogenblik kon hij de substantie nog uitwrijven met zijn klauw, het volgende was alles reeds hard en zette de inkapselende werking zich alweer ettelijke centimeters lager voort. Het was of hij langzaam en nu al vlugger door een onzichtbare coiffeurshand laagsgewijs met schuimcement werd ingezeept.

Hij voelde dat de verandering een nieuw kritiek punt begon te naderen en draaide zijn lidloos geworden ogen naar binnen, teneinde rust te vinden in een hernieuwd loodzwaar slapen, waaruit hij, naar hij vaag hoopte, geheel wit geharnast tevoorschijn zou komen, stralend als de volle maan.

Hij sloeg zijn kalkstenen armen uit op het beddedek, een gekapseisde slaapwandelaar die droomt dat hij zwemt en bewoog zijn benen die evenals zijn schaamdelen ten dele nog onaangetast waren. Het kon niet lang meer duren voor er

iets definitiefs gebeurde. Zijn hoofd klopte of de plotseling sterk gezwollen lijkende inhoud ervan eruit moest. Overal voelde hij een lome giftdruppelende spierpijn die hem begon te verlammen.

Toen werd er op de kamerdeur geklopt, kort, beslist, de klop van iemand die evengoed zo had kunnen binnenkomen, voor wie dit klopje louter een formaliteit was.

Het was Maud, ze had zich aangekleed voor het bal, haar haar zat hoogopgestoken en haar lippen en nagels waren karmijnrood. Ze keek ongerust, met grote harde ogen vol weerzin, zo kwam het Hoonappel voor, naar zijn naakte kalklichaam. De Hoer van Babyion, dacht hij ijzig kalm. Hij zei:

'Dag Maud. Ik ben een blok kalk aan het worden. Er is niet zoveel gevaar bij als de dokter denkt, enkel aanpassingsmoeilijkheden zo'n beetje'.

Schoorvoetend naderde ze hem. Hij richtte zich op, greep zich vast in haar mantel, opende die met zijn stijve vingers. Tastte. Hij voelde haar tepels overeind komen onder zijn vingers en kneep en duwde harder.

'Oh' zei ze en liet zich met afgewend hoofd tegen hem aanvallen. Hij deed geen poging haar te ontkleden. Toen ze hitsig genoeg was haalde hij zelfs zijn hand vantussen haar kleren vandaan.

'Mmm?' deed ze afwezig, wachtend. Hij lag onbewogen naast haar. Voelde hoe witte blazen zich op zijn benen vormden, opengingen, aaneensloten. Hij raakte geheel ingesponnen. Hij had geen haast.

'Wat heb je eigenlijk, ben je erg ziek?' vroeg ze, hem aankijkend nu en onmiddellijk opnieuw haar ogen afwendend, haar blik verplaatsend naar het raam met daarachter de nog steeds roerloze takken.

'Nogal' zei hij, 'nogal', en probeerde een lachgeluid te produceren. Hij voelde dat de koncentratie die wat zij verlangde vergde, hem nu meer dan ooit nodige kracht onttrekken zou. Gretig bewogen haar handen langs zijn dijen. Ze leek abso-

luut niet afgeschrikt door zijn misvormingen, eerder erdoor opgewonden te raken. Hij wist dat dit bestond. Liet haar begaan, zich niet ontveinzend dat wat ze deed voor hem evenzeer als voor haar een grote zelfoverwinning en opoffering betekende.

Haar handen streelden en knepen zijn testikels en penis met snelle kleine bewegingen die aangenaam waren doordat niet te voorspellen was hoe ze de volgende keer precies verlopen zouden. Langzaam steeg het zichzelf steeds weer terugslikkend kokhalsgevoel in zijn buik, werd voller en met pijn gemengd.

Ze lag met haar hoofd tegen zijn onderlijf aan en stulpte, de voorhuid wegtrekkend, met gulzige zuiggeluiden haar natte lippen over zijn eikel.

Hij verstijfde geheel en begon zacht te schokken. Met een ruk trok ze haar hoofd opzij, keek, haar mond vochtig, open en rose. Een grijswitte glinstering spatte het zaad uit hem weg.

Ze zuchtte diep en stak hem haar lippen toe om gezoend te worden.

'Wat had je veel' zei ze bewonderend, begerig, spijtig ook.

Hij draaide zich met inspanning van al zijn krachten om en sliep verder.

Toen bij ontwaakte en glassplinters in een regen over hem neerratelden, rinkelend tegen de muur spatten, lag zij nog onder zijn slijmerige kogelogen uitgestrekt. Naakt, met plukken haar onder de oksels en een driehoekige zwarte vlek tussen de benen. Een lascief jong wijf met een donkerrood gewreven huid, onstandvastige lachende ogen en een soepele breedlippige mond. De Hoer van Babyion, dacht hij weer. Voor het laatst had ze hem aangeraakt.

Hij trok zijn voeten in, die de spiegel tegen de muur verbrijzeld hadden, en werkte zich overeind.

D

Eén ding is duidelijk. Het dient tot niets om de zaak heen te draaien, overlegde Hoonappel een uur, een etmaal, een eeuw later. Ik ben bezig in een andere bestaansvorm verplaatst te worden, in die van kalk, gips of weet ik veel wat. Wat maakt het uit?

De korst was nu zo dik geworden dat geruchten uit de buitenwereld amper meer tot hem doordrongen. Het enige wat hij af en toe nog opving was een gedempt gezoem dat snel afnam en verdween. Waarschijnlijk was dit afkomstig van passerende vrachtwagens of van overkomende vliegtuigen. Hij voelde het geluid meer dan dat hij het hoorde. De trillingen ervan, door de ruimte om het beeld dat hij aan het worden was vervormd en versterkt, drongen door in de steenlagen die hem sektorsgewijs inkapselden en deden ze zacht sidderen. Deze siddering werd geregistreerd door datgene wat nog aan hem leefde en waarop hij zich teruggetrokken had, het binnenste, datgene wat nog vleesdeel aan hem was en dat overigens een osmoseachtige verbintenis aanging met de omringende onbeweegbaarder delen, welke niet allemaal dezelfde hardheidsgraad bereikt hadden nog. Voor de rest was het stil als in een sneeuwkristal. Soms ving hij een kort onrustbarend kraken als van verijsde takken op, van substanties die vlak daarvoor nog deegweek of likide waren geweest en opeens tot stolling overgingen.

Als een zich om zijn nog hete kern koncentrerend en ordenend hemellichaam was het geheel bij vlagen in spasmodische beweging, braken gleuven en spleten zich baan en werd met zacht gesis een nieuwe zijnstoestand afgescheiden. Van ettelijke sektoren was Hoonappel thans geheel geïsoleerd geraakt. Benen en onderbuik bestonden niet meer. Ze waren een langwerpig, verder vormeloos stuk obelisk geworden. Zijn armen waren nog voelbaar, te herinneren, ofschoon hij ze niet meer verroeren kon en ze reeds vastkoekten aan de romp en vanuit de oksels daarmee begonnen samen te vallen. In refleksen wilden ze zich soms nog, vruchteloos, be-

wegen. Daar de spiegel in duizend scherven gebroken was kon hij zichzelf niet meer van buitenaf waarnemen. Dit zou ook niet veel zin meer gehad hebben. Zelfkontrole leek hem praktisch overbodig geworden, zo al niet schadelijk voor de op gang gekomen ontwikkeling. Maar hij ervoer hoe in zijn tot drie keer de vroegere omvang gezwollen rompdeel zijn hoofd was weggezonken. Deze inkorporatie gaf hem een merkwaardig en niet van voldoening ontbloot gevoel van bescherming en onaantastbaarheid. Hij had de indruk dat zijn hoofd als een nog losse en beweegbare bal ergens ter hoogte van zijn door een steeds trager eb en vloed van lucht aangedane, oplossende longen rondzweefde in de overblijfsels van allerlei overtollig wordende organen. Dat hoofd was hijzelf. Van de rest deed hij met het opschuiven van de verkalking steeds verder afstand. Als een foetus in het poreuze leem en de vloeistoffen van de baarmoeder dreef dat hoofd rustig heen en weer, voortdurend tevreden tastend aan de wanden van zijn gistende en borrelende bergplaats. Het was onduidelijk - en het was Hoonappel geheel onverschillig - hoe de ademhaling in zijn werk ging. In elk geval gebeurde die niet meer langs de daartoe geëigende kanalen. Deze gingen behoedzaam in gesteenten over, evenals nieren, hart, beenderen. Zien deed hij niets meer. Hij nam alleen waar met een soort ogen die scherp, door geen tussenkomst van een gezichtszintuig meer vertroebeld, gebundeld bewustzijn leken en die uitsluitend in hemzelf staarden naar de wonderbaarlijke woekering die plaatsgreep. Ook de andere zintuigen waren uitgeschakeld. Horen deed hij regelrecht uit de hersenmassa. Via het voertuig van zijn hoofd, een ronde duikerklok, verplaatste hij zich verbaasd door zijn eigen binnenste. Het ziektestadium was thans radikaal overschreden. De huidige ontwikkeling was van een volkomen andere en om zo te zeggen veeleernatuurlijke, tot de geologie behorende orde. Hij gevoelde in het geheel geen pijn of ongemak of verontrusting meer. Een onbepaalbare tijd liet hij zijn hoofd bewegingloos in de nog warme afkoelende holte van zijn borst

rusten en ving hij - luisterend zonder oren of gehoor, misschien op de manier waarop een mosselzaadje luistert naar ontstaand koraal, naar de langzame schaal die zich om hem heen stulpt - de geluiden, de broze en knappende schokken op waarmee wat hem omgaf aangroeide, uitzette, versmolt, hard werd. Bij een van die afvaarten in zijn inwendige deed hij een ontdekking die hem uit zijn langzamerhand letargisch wordende sluimertoestand wekte. Hij merkte dat hij in staat was zijn stenen huis in beweging te brengen en wel door zijn hoofd - dat blijkbaar van een veel zwaarder soortelijk gewicht was dan de omgevende massa - geheel naar wat, als hier niet iedere natuurkunde faalde, de bovenzijkanten van de ruimte moesten zijn te rollen. Deze kanteling leverde het effekt op van een loden kogeltje in een valse dobbelsteen. Hoewel er zich van bewust dat het lawaai dat zijn schelp zou veroorzaken als hij zich volgens dit principe in de kamer ging verplaatsen, komplikaties zou opleveren, was het hem onmogelijk niet tot toepassing ervan over te gaan. Iets in hem, een stille kwaadaardigheid jegens al wat buiten zijn massief bestond dwong hem daar eenvoudig toe.

Zijn hoofd zo ver mogelijk omhoog en opzij manoeuvrerend in de beperkte ruimte slaagde hij er inderdaad in de reusachtige klomp die hij naar hij gewaarwerd was geworden, aan het wankelen te brengen, en te doen kantelen.

Met een bons die de vloerplanken en balken kraken deed en voelbaar diep doorbuigen, rolde hij om, opeens doorbliksemd van de begeerte door te blijven rollen, het meubilair dat hem in de weg kwam te verpletteren, de deur open te rammeien en met donderend lawaai de trap af te tuimelen, om pas tot stilstand te komen op de koudste steenachtigste plaats die de aarde tot haar beschikking had.

Meer verwonderd dan geschrokken van het tumult dat deze eerste geslaagde wenteling veroorzaakt had, hield hij zich geluidloos en probeerde te luisteren.

Het huis trilde als spoorstaven trillen van een zich verwijderende trein, en herstelde zich.

De wereld werd opnieuw eistil.

Waarschijnlijk niet lang daarna hoorde hij omzwachtelde stemmen die de trap opkwamen. De deur werd opengeworpen en de stemmen splitsten en verspreidden zich als een zwerm insekten. Ze waren zonder uitzondering opgewekt en goedaardig van klank. Hij vermoedde dat ze toebehoorden aan geleerden die meer wilden weten van wat hier plaatsvond. Zijn vermoeden werd bewaarheid toen hij inderdaad flarden van een verwarde wetenschappelijke diskussie opving en er met scherpe instrumenten hier en daar schilfers van zijn kalkhuid werden afgebikt, die waarschijnlijk als monsters voor verder onderzoek moesten dienen. Het kon hem zo weinig schelen en hij minachtte deze aktiviteiten zo, de nutteloze piepstemmen der professoren, dat hij in slaap viel en pas weer ontwaakte door andere, harder, schrapender en onverschilliger stemmen en voetstappen. Die van werklieden naar hij uit hun gepraat opmaakte. De hospita was ditkeer ook meegekomen. Haar mussestem, verwonderlijk goed doorkomend, maande tot voorzichtigheid met het meubilair. De rest kon haar niet schelen, zei ze op histerische toon.

De werklui schenen van niets te weten. Dat was geruststellend. Toen de stem van de hospita, een ster van spinrag, verdwenen was en ze zich waarschijnlijk naar beneden had begeven, hoorde hij de mannen vaststellen dat het mens getikt was. Welk normaal iemand bewaarde nou een stuk kalkrots in zijn huis! Ze scheen er bovendien nog bang voor ook.

Het raam werd geopend, er klonken koude vriesheldere geluiden van beneden die Hoonappel (als je hem nog zo kon noemen) duidelijk maakten dat hij naar beneden getakeld zou worden. Met vereende krachten schoven de arbeiders hem, terwijl ze vloekten en steunden en ‘één, twee, hop’ schreeuwden, naar het raam. Vervolgens hoorde hij een stalen kabel tegen zijn steen knersen en zich vastleggen. Hij werd van de grond getild, zweefde, voortdurend half om zijn breedte-as draaiend, tegen de gevel van het huis stotend,

naar omlaag, en kwam met een holle bons op de metalen bodem van iets terecht. De werklieden hielden op met schreeuwen en de zware motor van een vrachtwagen sloeg aan. Schokkend en schuddend denderde het voertuig weg. Hoonappel wilde roepen maar beschikte over geen stem meer. Mijn god, dacht hij, stel je voor. Deze mensen hebben er niet het flauwste benul van dat wat ze voor een stuk steen aanzien tot op zekere hoogte nog steeds een mens is, een levend wezen. Wie weet rijden ze me naar de eerste de beste grafzerkenhandel en word ik daar met beitels en zagen bewerkt. Met inspanning van alle krachten waarover hij nog beschikte, probeerde hij zich om te wentelen. Misschien, dacht hij, lukt het me in een bocht van de weg, als de wagen vaart mindert, weg te rollen. Hij kon zich echter amper enkele centimeters van zijn plaats bewegen. De opstaande metalen wanden van de laadbak verijdelden zijn plan. Hij wist dat het hem onmogelijk was te ontsnappen - tenzij wanneer de wagen in een kuil terechtkwam en ineens minstens dertig centimeter opschokte. Waarheen gereden werd was niet uit te maken. Maar dat men reeds lang de stad verlaten moest hebben was buiten kijf. Waarschijnlijk reed men reeds enige tijd in de heuvels, dit te horen aan het geluid van de motor, die was gaan zoemen en stampen als die van een traktor. Tenslotte kwam hij tot stilstand.

De werklieden schreeuwden opnieuw, achteloos en vrolijk nu, zodat Hoonappel veronderstelde dat de plaats van bestemming bereikt was. Dit bleek inderdaad het geval. Kettingen werden losgegooid, bouten weggeschoven. De laadbak werd mechanisch gekanteld en Hoonappel, een kern van bewustzijn in een vormeloos brok steen, schoof naar beneden. Met een klap kwam hij terecht op wat hij ogenblikkelijk als rotsgrond identificeerde. Een ontdekking die hem tot grote erkentelijkheid jegens de werklieden stemde. Hij probeerde zelfs hen dit te zeggen maar dat lukte niet. Van zijn stem, stelde hij vast, was niets over dan enig inwendig geknars, dat ze niet eens opmerkten. Bovenop hem zittend begonnen ze

op hun gemak hun schaftboterham te verorberen, waarbij ze grappen maakten over elkaars uiterlijk en op hun baas foeterden die hen onderbetaalde voor hun werk. Toen, na hun pijp uitgeklopt te hebben op Hoonappels bovenzijde, stonden ze op en klommen in de vrachtauto, die snel wegratelde door het heuvelachtig terrein.

Hoonappel (of wat zo geheten had) was alleen.

E

Na enige tijd stilgelegen te hebben begon hij zich via de bekende taktiek op zijn gemak verder te rollen, niet omdat dit noodzakelijk was maar meer uit genoegen om de lichaamsbeweging die hij zich zo verschafte. Na enig oefenen bewoog hij zich vrij gemakkelijk. Hij ontwikkelde al gauw zelfs een zekere snelheid, ofschoon deze vergeleken bij die van de vrachtwagen of zelfs maar van voetgangers, zeer laag was. In feite verplaatste hij zich niet sneller dan een slak, en misschien nog wel langzamer. Maar dat was van geen betekenis. Van betekenis was alleen dàt hij zich verplaatste, dat hij een soort uiterst trage en weloverwogen voortschuifelende zwerfsteen geworden was waarbinnen zich datgene verborgen hield dat reeds niet meer de vorm van een hoofd kon hebben en dat ook niet langer als Hoonappel aan te duiden viel (ofschoon hij er zich op betrapte dat hij dit nog deed), maar dat, als het nog op iets leek, dat het meest deed op een kwalachtig week organisme, dat voortdurend kleiner en kernachtiger werd door de nog steeds voortwoekerende binnenwaartse verkalking. Het was thans niet meer duidelijk gescheiden van de rest en dreef niet meer als een loden luchtbel door het placenta-achtig uitspansel. Het werd veeleer een onvatbaar, maar (blijkens het nog steeds geboren worden van gedachteflitsen, luchtbellen, vluchtige borrelingen) levendig korreltje waarop al wat waarneming en denken kon genoemd worden zich terugtrok en dat in beweging van het reusachtige daaromheen geformeerde lichaam geen belang meer stelde.

Hij lag stil. Op naar het dit korreltje voorkwam de beste plaats in het universum, voorlopig door zijn kolossaal dikke schil voor de schermende en verwerende invloed van klimaat en luchtgesteldheid gevrijwaard. In de heuvels. Die eveneens van steen en als het ware familie van hem waren. Hij voelde zich onzegbaar leeg en uitgeput maar tezelfdertijd met een onweerstaanbare kracht, die zelfs bomen ontwortelen kon geladen.

De grond dreunde terwijl hij zich voor het laatst uit louter baldadigheid omkeerde en onvermoede oerkracht naar zijn met nieuw onvernietigbaar leven bevruchte ledematen vloeide. Hij was eenvoudig en konfliktloos geworden als hij nooit tevoren geweest was. Een alles omvademende kalmte ontkiemde in hem, in zijn holten en riffen. Hij lag roerloos, terwijl verweg in regelmatige rukkende bewegingen die door een kosmische krachtcentrale geleid werden, jonge popelende legers aardschokken geoefend werden en stommelend nadertrokken, onder hem door voeren. Voor een toevallig passerende zondagmiddagwandelaar, wiens ogen op het kalkbrok waren blijven rusten, zou het wellicht iets eigenaardigs gehad hebben, iets schrikwekkends misschien zelfs. Maar hij zou deze steen spoedig voor vele andere vergeten zijn. De heuvels bestonden er tenslotte geheel uit. Een geoloog zou naar dit volmaakt in zijn omgeving thuishorende gesteentefragment niet omgekeken hebben. Het had de gewone struktuur van kalksteen. De holten waren gesloten door de harsige klonteringen die zich gevormd hadden, rivieren van versteende pus en tranen. De fasen waarin de stolling van een en ander zich afgespeeld had waren duidelijk afleesbaar. De oppervlakte was op de gewone wijze doorploegd van kloven, breed en vuistdiep, vol versteende homvochten die de kieren in de onmenselijke huid volledig opvulden. Het geheel was doorzeefd van kogelachtige gaten, waarin glas en kwarts glinsterden als zweet.

F

‘Ik’, dacht Iets verbijsterd, ‘Hoonappel!’ - Een naam die nooit iets betekend had. Een lege schelp en minder dan dat, een korrel die geproefd werd tussen een gedroomde tong en een niet meer aanwezig verhemelte, die heen en weer gerold werd alvorens Iets de klank wegslikte in het niets van de volkomen hardheid. Hoonappel. Olap. Aol. Al.

Toen de klank vergruisd was voelde het Iets zich opgelucht, gerustgesteld, alsof dat wat het werkelijk was - een zeepbel, een spiraalnevel van bewustzijn - nu op de een of andere wijze makkelijker zijn plaats in de rangorde der verschijnselen zou kunnen innemen.

Het werd steeds stiller en in die stilte werden de dingen minder talrijk en stierven uit, werden kleiner en kleiner, verder en verder. De woorden waren allemaal gebarsten.

Er was alleen nog een gevoel van volledige oorspronglоosheid.

Gedachten, een geheugen, emoties: ze waren er nooit geweest.

Diep in het peilloos uitspansel van het laatst ervaren flikkerden nog enkele piepkleine sterren, schoven uitgedunde zaadzwermen voorbij, zwart, kantig, gesloten.

Het leeg heelal waarin wat resteerde was opgenomen, een gekrompen kern, een klomp ongevormde materie, flonkerde van stenen en vocht.

De boom Goliath

Camilla had altijd gehouden van de boom. Reeds toen ze een meisje van vijf met ledematen van water was, had hij zijn beschermende en zegenende bladerkroon uitgebreid gehouden over de kleine boerderij van haar vader, huis en schuur onder één dak, dat eens duidelijk van riet moest zijn geweest maar dat mettertijd mos en zelfs grassen met een nieuw groen en levend dak overtrokken hadden. Ook toen reeds gaf hij je, als je bij zijn knobbelige paardelijfdikke stam stond, een gevoel van veiligheid, van bescherming. De vlakte waarop het boerderijtje lag was verder praktisch boomloos, een door de zon voortdurend verzengd steenachtig veld. Daarop gedijden slechts enkele graansoorten en wat armzalige kudden schapen met hun elkaar altijd in de haren zittende herders: de op de vlakte uiterst schaarse waterputten hielden eeuwigdurende geschillen gaande tussen deze ruwe kerels. Vlakbij het boerderijtje bevond zich een langgeleden gegraven vrij goede drinkplaats. Niet zelden had Camilla vanaf het erf daar herders elkaar met stok of mes te lijf zien gaan wanneer weer eens moeilijkheden ontstaan waren. Dit soort door hen vrij kalm opgevatte gewelddadigheid was voor deze lieden een door eeuwenoude traditie geheiligd middel ter bepaling van de juiste volgorde waarin de kudden gedrenkt dienden.

Door het tot in de wijde omtrek ontbreken van enig ander geboomte was de eik, een zomereik was het, een zo opvallend fenomeen dat men het boerderijtje en zijn bewoners er sinds onheuglijke tijden naar vernoemd had. Het Hof-onder-de-Boom heette het boerderijtje en het kleinste kind op de vlakte wist wie Camilla-van-onder-de-Boom was. Indien

het gedoetje ooit een andere naam gedragen had, dan was hij volkomen vergeten, en wat de bewoners en ook Camilla betrof: hun werkelijke achternaam was om zo te zeggen geheel overschaduwd geraakt en op de achtergrond gedrongen door wat ooit slechts een predikaat geweest moest zijn maar sinds mensenheugenis tot een nieuwe naam was uitgegroeid. Een naam welke door hen die hem droegen allang niet meer als een bijnaam aangevoeld werd. De naam trof de kern van de zaak en die zaak was iets dat tot voortdurende erkentelijkheid noopte tegenover de goedgunstigheid van de natuur.

Nooit had Camilla zich afgevraagd wat er eerder geweest was, in de stoffige grijze begintijd die voor haar zo ongeveer met de schepping van hemel en aarde samenviel en waarover men haar als kind in de kloosterschool onderricht had: het hof of de boom. Toch was die vraag niet zonder belang. Immers, als de boom er toen al geweest was, en ofschoon ze er nooit bij stilgestaan had was dit onbetwistbaar voor Camilla, moest de stamvader van haar geslacht, die zich eronder neergelaten had, in bijzondere mate slim en waarschijnlijk ook tamelijk spierkrachtig geweest zijn. Want het spreekt vanzelf dat er in die ruige beginperiode heel wat andere kandidaten voor een duurzaam verblijf onder de boom waren geweest. Met list of geweld of met allebei moest de stamvader, een tanige verweerde kerel, zonder familie of achtergrond, zelf krachtig en knoestig als een boom, een soort dierlijke halfgod en inkarnatie van aardsheid, zich onder de eik gevestigd hebben, die dit goedgunstig gedoogde en de man en zijn nakomelingen zijn bijval betuigde door steeds veelomvattender, steeds hoger en steeds meer overschaduwend te worden.

Wanneer de langvergeten en tot stof vergane halve wildeman en jager die landbouwer en veeteler werd, in wie wortels voor het eerst zich uitsloegen naar de grond en die zich daaraan hechtte met een kalm geweld, de boom zelf geplant had, dan was dit feit nauwelijks minder verwonderlijk. Of-

schoon het moeilijk was je voor te stellen dat de boom er niet altijd geweest was, dat een mens - al leek hij dan ook misschien eerder op een gorilla - hem gepoot had, te zijner beschaduwing en om identiteit, onverwisselbare eigenheid te geven aan het stuk steengrond waarop hij zijn bestaan afpaalde. Waar had hij de wis vandaangehaald die een ruisende wereld van bladeren en sap en schors was geworden, een bevleugelde helgroene koelte overdag en bij nacht een geurend dauwverzadigd en zacht smeulend eiland?

Voor Camilla - al had ze het niet zo kunnen zeggen, haar gedachtenleven was niet zeer gedifferentieerd. Ze was een eenvoudige kordate vrouw van het land. Ze hield van de boom en liefde heeft nu eenmaal altijd meer met vlees en bloed dan met bewuste overleggingen te maken - vielen beide zienswijzen in feite samen. In zekere zin vereenzelvigde ze de barbaarse woestharige stamvader, een soort ontembare heidense Abraham, met de Mamre-achtige eikeboom. Zij waren één vlees voor haar. Hun tot diep in de aarde reikende wortels waren dezelfde. Op onontwarbare wijze hingen ze met elkaar samen: het zaad van de boom had de man het aanzijn gegeven maar het omgekeerde was even waar: het sterke harsige zaad van de man had de boom doen opschieten uit de schoot van de aarde, die niet voor niets Moeder Aarde genoemd werd.

Eigenlijk waren zowel de boom als de man slechts aspekten van één en hetzelfde voor haar: de tomeloze stille woedende zegenrijke en afgodische groeikracht van de natuur, die de mens, een vrouw vooral, buiten zinnen kon maken bij tijd en wijle. Het was eigenlijk onmogelijk te zeggen wat in deze bloedverwantschap de Vader en wat de Zoon was. Het waren slechts woorden die, in een teologie welke leek op die waarvan de zusters van de kloosterschool Camilla langgeleden de beginselen hadden bijgebracht, op het geheim dat er was zinspeelden maar die niet in staat waren het te bevatten. Alhoewel deze vergelijking nooit in Camilla's brein zou zijn opgekomen, zou er voor haar beslist niets heilig-

schennends in gelegen hebben. Ze was een vrouw met een ongeoefend maar helder verstand, met een open oog voor de realiteit, een vrouw die graag man en paard noemde, een hekel had aan uitvluchten en voor wie de misteriën van de godsdienst in het verlengde lagen van haar dagelijks doen op de hoeve.

'Weduwe ben ik alleen doordat mijn man - God zij de ziel van die niksnut genadig - onhandig genoeg was om zich door een bronstige stier op de horens te laten nemen. Dat weduwschap gaat mij niet aan, ik heb er niet om gevraagd. Ik ben vrouw en een vrouw houdt er niet van om snachts alleen in de bedstee te liggen. Dat bederft het bloed maar. Of dacht je dat die kinderen tussen de twaalf en de zestien, die nog nooit een kerel aan hun lijf hebben gehad, die zogenaamde jeugdpuisten zomaar hebben? Een vrouw heeft een man nodig, zo is dat nu eenmaal en het is maar goed ook,' placht ze bijvoorbeeld openhartig te verklaren wanneer in afwezigheid van haar dochter een of andere in de omtrek wonende boer die haar beviel een stuk gereedschap kwam lenen of een weggelopen kalf terugbrengen. (Wat haar dochter betreft: Maria was zeventien, een sterk zongebronsd zigeunerachtig meisje, bijna een vrouw al, voornamelijk gekleed in oude kapotte jurken van haar moeder die evenwel niet in staat waren de soepelheid en kracht van haar lijf te verbergen. Ze had pompoenvormige borsten, goedgevormde stevige benen en dijen, het fraaiste achterste waarmee ooit een boerenmeisje werd uitgerust en daarbij ook nog de oogopslag van een wild paard - schichtig en woest tegelijk. Haar bovenlip werd inderdaad van tijd tot tijd licht ontsierd door een paar pukkeltjes.)

Daar Camilla een niet onaantrekkelijke rijpe vrouw was, in de kracht van haar leven en haar pikzwarte kijkers een uitdagende flikkering hadden, en daar de mannen op de vlakte over het algemeen niet achterlijk waren, hadden ze weinig of geen verdere aanmoediging nodig. Wanneer ze haar bezoekers uitliet, die niet zelden verbijsterd waren van de zuig-

napachtige en ongegeneerde hartstochtelijkheid waarmee ze zojuist kennisgemaakt hadden, zei ze lakoniek:

‘God geve je geluk en als je ooit berouw krijgt omdat je getrouwd bent of een verloofde hebt ergens, moet je maar denken dat de dienst een weduwe bewezen, daarboven met welgevallen bezien wordt.’

Met die olijke opmerking maakte ze zich er vanaf. Ze wist dat ze geen slechte vrouw was: met groot gemak had ze de meeste van de mannen die ooit op het hof waren geweest kunnen inpalmen. Wie immers had er niet onder de boom willen wonen, op het vruchtbaarste stuk grond van de hele vlakte en met een vrouw als zij was erbij op de koop toe?

Uit deze overweging blijkt zonneklaar hoe nuchter Camilla was en hoezeer ze rekening hield met de verhoudingen op langere termijn, evenals met de boom, die naar ze begrepen had de bloei van haar jeugd verduurzaamd had terwijl de andere vrouwen op de vlakte na hun dertigste snel in dorre appeltjes veranderden.

Omdat ze haar hersens bij elkaar hield, ondanks de vlammende drang van haar bloed soms (sommige, vooral van de jongere bezoekers waren als ze met hun kleding hun terughoudendheid hadden afgelegd zo mooi en dartel en met haar eensgezind in de ritus der geslachtelijke vreugden dat ze op goden leken) vond men haar een verstandige vrouw en sprak men zelfs naar ze wist in lovende bewoordingen over haar. Last met de uitverkorenen voor haar uren van lijfelijk vermaak kreeg ze nooit. De vlakte was zeer uitgestrekt en de mannen woonden te ver van het boerderijtje vandaan en hadden het te druk met in de grond wroeten om haar vaker dan enkele malen per jaar op te komen zoeken. De enige mannen die ze geregeld zag waren de herders die het vee van hun meesters kwamen drenken bij de waterput en die ze minachtte als leden ener veel lagere kaste dan die waartoe zijzelf behoorde in haar hoedanigheid van boerin, bezitster van have en goed, vast geworteld op de plaats die naar het haar voorkwam een oase was in de woestenij, een

klein altijd vochtig en beschaduwd paradijs. De laatste tijd echter was een dier herders haar zorgen gaan baren.

De jongeman in kwestie heette Joaquin en had in tegenstelling tot de overige herders een ruige baard. Dit was opzich reeds opmerkelijk daar op de vlakte haast niemand een baard droeg, uitgezonderd wellicht wat stokoude mannen, die niet meer de moeite namen om zich te scheren. Maar het opmerkelijkste was de kleur van deze baard. Hij was namelijk rood als een vlam, evenals het hoofdhaar van de man, dat tot op zijn schouders hing en hem deed lijken op een oudtestamentische krachtpatser zoals Camilla die langgeleden had afgebeeld gezien op plaatjes, bij de nonnen.

Hij was een hoofd groter dan de langste van zijn kollega's, breed in de schouders, met machtige gespierde armen en een rosbehaarde borst. Om zijn nauwe gespannen heupen - naar onder toe werd hij smal als een wild zwijn - en lange benen fladderde een voddige, naar het scheen geheel uit lappen vervaardigde broek. Dit was het enige kledingstuk dat hij droeg. Hij liep op blote voeten even gemakkelijk over het veld vol puntige keistenen als de andere herders op hun sandalen van gevlochten stro, en hij deed dit met een air of de hele vlakte zijn eigendom was en of de andere herders zijn ondergeschikten waren.

Als hij met hen praatte leek het steeds of hij hen op barse toon bevelen gaf, hen ter verantwoording riep voor allerhande onachtzaamheden en feilen. Ook al arriveerde hij als laatste met zijn kudde - niet meer dan een stuk of dertig armetierige schapen - bij de put: zíjn kudde was de eerste die aan de beurt kwam om te drinken. Met enkel de blik van zijn felle vermetele ogen hield hij de andere herders in toom, die, en dat was voor de vrij kortaangebonden Camilla de klap op de vuurpijl, nog een soort bewondering voor de vagebond schenen te koesteren ook, voor hem die er eerder uitzag als een struikrover dan als een herder.

Vanaf de eerste keer dat ze hem opmerkte in de buurt van het hof had Camilla hem gehaat, op de manier waarop je

een gevaarlijke hond haat die, schijnbaar niets in de zin hebbend, om je erf rondscharrelt. Ze moest overigens tot haar leedwezen erkennen dat het met de messetrekkerijen en het geharrewar onder de herders zovaak ze elkaar troffen bij de put, volkomen was afgelopen sinds de roodharige zich bij hen gevoegd had. Maar dat veranderde niets aan haar gevoelens van woede en achterdocht.

Ze had onmiddellijk besloten een oogje in het zeil te gaan houden. Dat je kerels als die Joaquin niet kon vertrouwen lag voor de hand. Dat soort was tot alles in staat. Tenslotte lag het hof afgezonderd en was de put, dat klinkklaar bewijs van de bijzondere bescherming die men genoot onder de slagschaduw van de boom, slechts een paar stappen van de staldeur verwijderd en van haar maagdelijke dochter, die daar de koeien molk en karnde en in een afgeschoten gedeelte van de schuur ook sliep sinds haar moeder haar volwassen verklaard had, dat wil zeggen sinds haar elfde jaar. Dit ‘een oogje in het zeil houden’ gebeurde, naar Camilla's doortastende aard, vrij grondig. Niets ontging haar van wat er voorviel op en om het hof. Ze achtte het zelfs niet beneden haar waardigheid van boerin en weduwe het doen en laten te bespieden van de roodharige tijdens het drenken van het vee, en zijn woorden af te luisteren, waarbij ze op haar hurken in een vlierbosje zat dat zich achter de stal bevond en waarin wijlen haar man gaarne een uiltje placht te knappen des namiddags. Vanuit deze waarnemingspost kon ze tevens het neerpletsen van de melk in de emmers horen en het geknars van de karnton, hetgeen haar een soort grimmige voldoening verschafte.

Niets ontging haar, ook niet toen die Joaquin, terwijl de andere herders nog met hun dieren in de weer waren, zijn broek uitspeelde en zijn spiernaakt lenig en roodbehaard saterslijf begon af te spoelen met water uit een grote drinkkruik, die hij herhaaldelijk opnieuw vulde. Tijdens de begieting sprong hij als een bezetene heen en weer en schreeuwde hij het uit van genoegen om de koelte die zijn huid laafde.

Hij was volmaakt geproportioneerd, een kerel als een boom, niet log, ondanks zijn forsheid rank eerder. Zijn benen en dijen waren bruinrode zuilen die met gemak het gebouw van zijn buik en de massieve vierkante toren van zijn tors schraagden. Terwijl ze naar hem keek dacht Camilla een ogenblik dat hij een visioen was, teweeggebracht door de van hitte trillende lucht over de vlakte en door de zo goed als slapeloze nacht die ze achter de rug had. Ze sliep niet best de laatste tijd, zelfs in haar tot een hazetukje gereduceerde slaap was ze bedacht op de dingen die zouden kunnen gebeuren en was ze gereed om indien nodig terstond in te grijpen.

Maar het was in het geheel geen visioen. Wat ze zag was wel degelijk een mens van vlees en bloed, een man. En wat voor een man, ondanks zijn bespottelijk gespring en geschreeuw, waarop de andere herders - blijkbaar eraan gewoon - niet eens acht sloegen. Terwijl Camilla's mond droog werd bij het zien van een zo volkomen eksemplaar van wat voor haar het meest aan het goddelijke verwante voorwerp van de hele schepping was - een voorwerp welhaast goddelijke verering waardig -, ging ze hem nog feller haten dan tevoren en wenste ze hem al de boze dingen toe die een man kunnen treffen, ziekte en ongemak. Het was een schande in één woord dat zo'n stuk vuil van een herder, zo'n lawaaischopper en armoedzaaier, er zo uitzag.

Intussen was het haar zelf niet goed duidelijk wat haar dermate op die Joaquin gebeten maakte. Welbeschouwd had hij haar nooit een strobreed in de weg gelegd, ze had hem daartoe eenvoudigweg de kans niet gegeven. Ze hadden nooit een woord met elkaar gewisseld. Maar hoe het kwam dat ze hem haatte kon haar niet veel schelen. Het feit was er dat ze het deed en dat was voldoende. Punt, uit. Zelfs de roestkleur van zijn vacht rekende ze hem aan als een brutaliteit, een misdaad.

Sindsdien sliep ze helemaal niet meer. Ze lag te luisteren, de hele warme nacht die haar dwong zelfs het laken van

haar verhitte huid weg te schuiven. Het lichtste gerucht, van een veldmuis of van een vogel in de dakgoot, werd door haar gezeefd op verdachte bestanddelen. Verschillende malen kwam ze, het niet meer uithoudend van argwaan, uit bed en begaf ze zich naar het hokje in de stal, waar Maria diende te slapen. Het was iedere keer voor niets. Haar dochter sliep inderdaad, als een roos, haar mond even geopend, diep en door niets bezwaard ademhalend.

Hoe Camilla daar ook haar best voor deed, ze kon niet altijd alomtegenwoordig zijn. Op een goede dag moest de proviandvoorraad aangevuld worden. Er diende meel en suiker en olie en nog een heleboel meer ingeslagen. Het dorpje waar dit placht te gebeuren lag twintig kilometer verderop. Totnogtoe was Maria op dit soort ekspedities uitgestuurd. Thans aarzelde de bezorgde moeder echter. Met die roodharige woesteling op de vlakte leek de eer van het meisje haar allesbehalve veilig. De andere herders hadden het kind - dit woord gaf op een plezierige wijze de juiste verhoudingen aan, Maria was tenslotte nog maar zeventien en had geen enkele levenservaring - steeds met rust gelaten. Verder dan wat geroep en gefluit waren ze nooit gegaan. Ze hadden het ook niet in hun hoofd moeten halen. Camilla was een vrouw die van aanpakken wist en erop sloeg als ze ergens genoeg van kreeg, en dat gebeurde rap. Haar echtgenoot had dat, ware hij nog in leven geweest, kunnen getuigen.

Het rode gevaar evenwel moest terdege onder ogen gezien worden. Van meet af aan had Camilla intuïtief begrepen, en wellicht lag daarin de oorzaak van haar haat, dat die Joaquin, die struikrover en vogelvrije, zich vermoedelijk niets aan haar zou laten gelegen liggen, dat hij doen zou waar hij zin in had en dat hij, als ze hem voor een eventueel vergrijp tegenover Maria ter verantwoording zou roepen, slechts een honend gebulk zou uitstoten. Het leek Camilla twijfelachtig of ze, ondanks haar uiterst doeltreffende vrouwelijke vechttechniek, opgewassen zou blijken tegen die

baardaap wanneer het tot een handgemeen zou komen. Langdurig overwoog ze of het niet de voorkeur verdiende dat ze zelf naar het dorp reed. Het nadeel daarvan was echter dat Maria dan geheel alleen op het hof achterbleef. Natuurlijk zou haar - Camilla's - vertrek voor de herders niet onopgemerkt blijven en wanneer ze savonds thuiskwam kon het kwaad reeds urenlang geleden geschied zijn. Uiteindelijk besloot Camilla, van twee kwaden het wellicht minst kwade kiezend, net als anders haar dochter erop uit te sturen. Ze beval het meisje de ezel te zadelen, zich vooral niets aan te trekken van het geroep en gedoe der herders - wat voor lui dat waren zag je alleen al aan die afzichtelijke rode schelm van een Joaquin - en te zorgen zo spoedig mogelijk weer thuis te zijn, in ieder geval voor melktijd, dat wil zeggen om vier uur in de namiddag en geen minuut later. Het was de eerste keer dat ze tegenover Maria de naam van de gehate herder uitsprak en terwijl ze het deed nam ze het meisje van top tot teen op, tot in de plooien van haar rafelige jurk spiedend naar een reaktie.

‘Heet ie Joaquin? Dat wist ik niet,’ zei Maria nonchalant, en bijna uitdagend vervolgde ze:

‘Lelijk is ie anders allesbehalve moeder. Ik vind hem de mooiste jongen die ik ooit gezien heb, helemaal geen herder, eerder...’

Ze kreeg niet de gelegenheid te zeggen waarop ze de ‘afzichtelijke rode schelm’ meer vond lijken.

‘Hou je mond,’ beet Camilla haar toe, ‘jij eend die nog maar net uit het ei gekropen bent. Wat weet jij van mannen af. Niet dìt (ze knipte minachtend met haar stevige vingers). Die vent is een duivel zeg ik je, nog erger dan die andere landlopers is ie. En als ik merk dat hij jou achternaloopt, of jij hem, ben je nog niet gelukkig. En nou vort!’

Ze stampvoette. Ze placht dit vaak te doen. Ditkeer was ze werkelijk woedend. Op slag had de moeder in Camilla gevoeld dat Maria maar al te goed geweten had hoe de rode heette en dat haar argwaan dus niet zonder reden was ge-

weest. En aan die achteloze verraderlijke en honende opmerking over smans naam dorst dat duivelsjong van haar ook nog lofprijzingen op het uiterlijk van de drager ervan toevoegen! Hoe haalde ze het in haar hersens!

In de kolossale schaduw van de door een zachte en zoele bries beroerde boom staand, die heel het hof omvademde en groen en levend maakte en haar een machtige beschuttende hand boven de ogen hield, keek Camilla haar dochter na over de bruinrode stoffige vlakte: een rank recht figuurtje in een gebleekte jurk met daaronder de gestaag voortstappende ezel.

Er waren geen kudden te bespeuren in de richting welke Maria was ingeslagen. De vlakte was leeg tot tegen de einder, waarbovenuit het doezelige blauw van de verre bergen bijna oploste in het blauw van de zomerlucht.

Toen meisje en ezel zo klein geworden waren dat Camilla him bewegen niet meer kon waarnemen en ze nog slechts een stip vormden, draaide ze zich om en keek ze omhoog naar de eik die alzijds zijn dijbeendikke donkere takken strekte en wiens gebladerte een zacht ratelend geluid maakte in de wind die over de vlakte aanwoei.

Het was als sprak de boom, met een eindeloos kalme en gelijkmatige en desondanks toch, als men er ontvankelijk voor was, vreemd jachtige ophitsende stem. De stem die ze sedert haar vroegste jeugd in al zijn toonaarden kende. Want niet altijd zong of sprak de boom zoals thans, met een vervagende slaapwekkende veel verheimelijkende lispeling van stilte die onbegrijpelijk was bij zo'n gigant, wiens wortels metersdiep in de aarde grepen en daar zelfs, vlakbij de voet, bovenuit klauwden.

De stem waarmee de boom thans sprak was slechts één van zijn vele stemmen, een stem die iets bedrieglijk verbergende had doordat hij een kalmte, een rust suggereerde die hem wel eigen was maar waaronder en waarachter heel andere en heel wat minder onaangedane stemmen zich onhoorbaar hielden. En dat waren naar Camilla voelde zijn

werkelijke diepere stemmen, waarin de boom openlijker en op meer wezenlijke wijze, meedogenloos en onstuimig, zich uitte. Dat waren de stemmen van woede en blindelingse onontkoombare passie, de stemmen waarmee hij sprak als de stormwind zijn takken aangreep en hij woedend terugsloeg, als de donder rolde en bliksemschichten het lage zwarte zwerk dooraderden. Dan werd zijn stem niet zelden een laag duister en kwaad gegrom, een bulderende orgie, een orkaan van hartstocht, een krakend en kletterend festijn van tegen elkaar slaande takken als ledematen. Dan flakkerde het wilde haar van zijn gebladerte en baste de boom als een in schubben geharnast onbedwingbaar en legendair, aan de aarde geketend beest.

Angstwekkend was zijn stem dan, in een onafgebroken vreugdevol en onoverwinnelijk gezang van elementaire kracht zich uitvierend. Als een donkere stormende reus torende hij uit boven de vlakte dan, het nietige boerderijtje en zijn bewoners nog slechts duldend aan zijn voet, zich om niets bekommerend, veilig voor de vernietigingsdrift van de bliksem die het nooit gewaagd had hem met zijn melkwitte vlam te lijf te gaan, veilig voor de slinger van de wind die hem slechts tot hartstochtelijker spraak bewoog, onwankelbaar geschraagd door de aarde, zich in de regen wassend zoals een gigant, een god zich wast, snuivend en schreeuwend van welbehagen om de zijn hete lijf verkoelende vochtigheid, zich onophoudelijk verjongend, vernieuwend zonder een spoor van aftandsheid te gaan vertonen, enkel nog toenemend in kracht, in geweld van takken en bladeren, in omvang van zijn stam en in de wijdheid van zijn schaduwwaaier.

Waar lager aan zijn lijf ooit door Camilla's voorvaderen takken waren afgezaagd, nodig voor bijlstelen en ander gereedschap, had hij in de loop der jaren van zijn daardoor ontstane diepe wonden zware dikgerande kraters gemaakt waarin vogels nestelden. Zelfs het moordend en roofzuchtig bedrijf van de mens was niet in staat geweest hem te schaden.

Van de rovers was niets meer over dan stof, de eik was alleen wat dikker en wat hoger geworden, had geen fraktie van zijn veerkracht en vermogen tot weerstand en van zijn agressiefheid en duizelrust en stilte verloren. Diep uit de aarde trokken zijn lederen wortels vocht en voedingsstoffen opwaarts die minutieus verdeeld werden over zowel de dikste tak als de dunste bladvezel. Als de boom vloekte en knarsetandde bleef hij niettemin zichzelf gelijk. Niet minder als hij zacht ruiste en welwillend duiven en eksters toeliet in zijn gebinten hun nest te bouwen en dat te betrekken, er him eieren uit de broeden. Geworteld in de aarde omvatte hij ook het luchtruim en was hij de verendragers die zich daarin ophielden ter wille, intussen schaduw gevend, koelte, vers groen gras en zelfs bloemen aan de bewoners van het boerderijtje. Zelfs de waterput in zijn onmiddellijke nabijheid, net buiten de cirkel die zijn hand dauwig en vruchtbaar hield, was zijn werk: het water dat hij nodig had werd door hem in zo grote hoeveelheden aangezogen, dat er nog genoeg overschoot voor de mens, die dit geraden had en de put geslagen. Nog nooit had die ook maar één zomer drooggestaan terwijl elders zelfs de beekjes ophielden te vloeien.

De boom was werkelijk een onuitputtelijke bron van verheuging. Ziekten onder mens of dier kwamen onder zijn beschermende oppermacht amper voor. Het vee was sterk en vermenigvuldigde zich verwonderlijk snel. De mensen van onder de boom, de overerfde ingewijden in zijn misterie, zijn vazallen, waren krachtig, stierven over het algemeen pas op hoge leeftijd. De boom was, kon men zonder overdrijving zeggen, een gave van God, een grote en op geen enkele verdienste gefundeerde onophoudelijke genade, een zegen des hemels nog meer dan de regen die soms het spichtige graan vernielde, en meer dan de zonneschijn die het niet zelden verdorren deed in de grond. De boom maakte, als je goed naging, een bestaan mogelijk zó prinsheerlijk dat het was of nooit een engel met een vlammend zwaard de

twee appeldieven uit het paradijs gejaagd had, alsof dìt het paradijs was, dat nog steeds bestond.

Terwijl de door zorgen om haar dochter geplaagde Camilla naar deze levenwekkende boom keek, begon een moeilijk beschrijfbaar gevoel van opwinding haar lichaam te doortintelen, een gevoel vergelijkbaar met dat wat ze vroeger wel gehad had bij het zien langstrekken van troepen zingende en in kleurige uniformen gestoken kavaleristen die oefeningen hielden op de vlakte, een gevoel dat niet te lokaliseren was in een of ander orgaan of lichaamsdeel maar dat op zachte dringende en weldadige wijze haar geheel doorvloeide op de manier waarop een aangenaam loom makend melkachtig vergif dat zou gedaan hebben. Zoals destijds toen ze naar die ruiters keek had ze de sensatie wanneer ze wilde met gemak te kunnen zweven, zo ijl en licht werd het haar in het hoofd. En met dit zich licht en tintelend voelen korrespondeerde een onverklaarbare knellende onrust, een kwellend gevoel van opgeslotenheid in het eigen lichaam. Het was of haar bloed, die altijd smeulende vuurrode en soms tot een vlam uitschietende levensessentie, met meer onstuimigheid dan anders door haar aders gestuwd werd opeens en of het kloppen van haar hart onregelmatiger werd, luider dan gewoonlijk. Beurtelings voelde ze zich heet worden en koud. Een huiver van voorproevend genieten deed haar aan.

Camilla was een nuchtere vrouw, in vele opzichten een vrouw met karakter maar tegenover dit soort aandoeningen, die haar overvielen als een plotselinge koorts, stond ze machteloos. Ze kon niet anders dan eraan toegeven, steeds verder en steeds volledíger toegeven. Dit keer overviel het haar met zo'n hevigheid dat het haar duizelig maakte. Haar ogen sluitend zag ze blind het groene wilde takken- en blarenheelal van de boom, een enorm klokhuis, in rukkende maalstromen langs haar heen wervelen en wegdraaien. Rosrood en zwart worden van vaart.

'Heilige god,' mompelde Camilla, 'heilige god!'

Met trillende knieën liep ze toe op de kolossale boomstam en probeerde hem, om zich te steunen wellicht in de eerste plaats, met haar armen te omprangen, hetgeen door zijn dikte op geen stukken na lukte. Als een kind klemde ze zich vast aan het machtige onbewogen lichaam van een volwassene, een man, een stamvader. Haar vingers tastten over de ruwe ribbelige schors. Zonder dat ze het merkte maakten haar lichaam en ledematen opwaartse klimmende bewegingen. Ze drukte zich met kracht tegen de boom aan en rook zijn vochtige wilde geur, die van mossen, paddestoelen, aarde, regen. Een gem: die haar nog opgewondener maakte dan ze al was.

Trappelend van ongeduld poogde ze opnieuw de boom te omhelzen. Ze schopte tegen zijn wortels als om hem uit zijn starheid te doen ontwaken, daarbij haar ogen gesloten houdend, licht hijgend en hardop zeggend: 'Heilige god!' Steeds weer poogde haar lichaam vruchteloos zich omhoog te werken langs de huid van de kalm lispelende volmaakt superieure eik. Toen kreeg ze een ingeving. Ze draalde geen ogenblik met de realisering ervan, liep naar de stal en sleepte de lange ladder naar buiten die daar aan de muur hing, de hele achterwand van de schemerige ruimte in beslag nemend. Ze sjouwde hem naar de boom en zette hem tegen de stam. Haar stevige handen wrikten aan de ladderspijlen tot het klimding volkomen vast stond. Voor ze katachtig snel en zeker en popelend van de buitensporigste verwachtingen en van ongeduld om te verdwijnen in het groene donker van bladeren en takken, naar boven klom, keek ze spiedend om zich heen.

Het was stil, het enige geluid werd veroorzaakt door het tergende lokkende gelispel van de Goliathboom wiens ondoorzichtige groen zacht bewoog. Op het weiveldje naast de schuur stond de geit aan zijn strakke ketting met rustige bewegingen van kop en kaken het gras af te maaien. Een ogenblik meende Camilla in het vlierbosje bij de stal een vlamrode halfnaakte schim te zien wegduiken maar dit ge-

beurde zo snel dat ze begreep zich te vergissen. Er was niemand in de buurt. De herders hadden zich deze dag nog niet laten zien. Klaarblijkelijk graasde het vee dat dit mobiele volkje hoedde momenteel elders. Maria diende pas om vier uur thuis te zijn en Camilla kende haar dochter goed genoeg om te weten dat ze beslist niet eerder zou komen opdagen.

Vastberaden als ze was zette ze haar voet op de onderste sport en klom op de ondanks het feit dat ze hem bijna vertikaal geplaatst had, sterk doorbuigende ladder naar boven. De ladder reikte slechts tot een meter onder de dichtstbijzijnde takken, zodat ze, zich aan de korstige gegroefde stam vasthoudend, tot de uiterste sport moest voortklimmen. De boom gaf haar evenwel zoveel houvast dat ze geen sekonde bang was naar beneden te zullen vallen. Het leek of de boom met bezoeken als het hare rekening gehouden had en ekspres vele grove en sterke schorsuitsteeksels gevormd had. Op de bovenste sport staande, met haar hele lichaam zich vastklemmend tegen de eikestam, greep Camilla stoutmoedig naar de eerste zware tak, die zich juist binnen het bereik van haar handen bevond. Terwijl haar voeten opveerden van de ladder sloten haar vingers zich toe om de tak. Gedurende enkele ogenblikken hing ze, de tanden op elkaar geklemd, tussen hemel en aarde.

Toen trok haar lenig gebleven lichaam zich zonder opvallende moeite omhoog, waarbij haar voeten zich afzetten tegen de stam. Even later zat ze schrijlings op de tak, haar jurk opgekropen tot aan haar buik. Snel klom ze verder, de akwariumgroene lispelende en klaterende stilte binnen, naar het hart van de boom.

Steeds hoger klom Camilla. Haar hart zwol van vreugde om wat ze aan het ondernemen was, een sedert haar vroegste jeugd gekoesterd verlangen ging naar ze besefte thans in vervulling. Het kwam haar onbegrijpelijk voor dat ze niet eerder de ladder genomen had en in de boom was geklauterd. Maar onbeduidende dingen en overwegingen hadden

er haar, zag ze thans in, steeds van weerhouden. Het werk op de boerderij had haar geen verzetjes toegestaan. Als volwassene deed je geen dingen die je in je jeugd verzuimd had, dit soort dingen niet tenminste. Schaamte, begreep Camilla, tegenover haar dochter, en wellicht ook tegenover zichzelf, had haar belet te doen wat ze thans deed, nu dit alles eensklaps van haar afgevallen was.

Hoger en dieper de boom inklimmend was het haar te moede of ze verwonderlijk snel het vrije wezen werd dat ze als kind geweest was en dat totnutoe verborgen in haar voortbestaan had, overgroeid door eeltlagen van praktische gedachten en moraliserende levenswijsheid, al de ballast die het leven alleen onplezieriger en saaier maakte.

Normaliter verfoeide Camilla haar weduwschap, dat ze ofschoon ze het nooit zou hebben toegegeven, vaak als een gebrek, een tekortkoming, een falen harerzijds aanvoelde en dat haar al de geneugten deed ontberen waarop ze gezien haar temperament en leeftijd - ze was rond de veertig - recht had. Zeker, daartegenover stond dat, zovaak er een streekbewoner die haar beviel de boerderij bezocht, het haar vrijstond te doen wat ze wilde en dat ze op die manier althans nog min of meer aan haar trekken kwam. Maar wat waren die kortstondige vlammetjes vergeleken bij het sterke met de jaren steeds meer uitgroeiende vuur van het huwelijk, dat eerste en heiligste sakrament?

Thans echter, ontstegen aan het platte onoverzichtelijke plan van dagelijkse realiteiten en bekommernissen, prees Camilla zich zonder voorbehoud en voor de volle honderd percent gelukkig alleen en vrij te zijn, aan niemand gebonden, rekening noch verantwoording schuldig voor haar doen en laten.

Haar hart was zo licht als dat van de kwinkelerende vogels, die, geschrokken van haar nadering, opvlogen uit het lommer, helle waarschuwingskreten slaakten en daarna merkbaar in de buurt van de boom bleven, in grote kringen eromheen zwevend.

Vrij was ze en krachtig, Camilla, sneller en roder dan anders pulseerde het bloed door haar aderen. De straffe geur van haar zweet mengde zich met de vele vegetatieve en bedwelmende geuren van de boom. Lichthoofdig van agitatie en opgetogenheid werkte ze zich binnen de tegen haar huid kriewelende blarenschemer omhoog, af en toe even uitrustend en luisterend vol ontzag naar de niet te beteugelen donkere lispelstem van de reus, die haar geheel omgaf, omvademde, overschaduwde, in zijn geheim en duister en geuren hulde, kleedde met een groenfluwelen mossige mantel, met een schort van bladeren, zoals hij ook de hoeve daarmee bekleed had, zacht overtrokken naar ze zag toen ze door open plekken, kijkgaten in de bladerbol, naar beneden tuurde.

Ze had nooit geweten dat de hoeve zo groen was. Zo groen als een graszode was hij en niet veel groter. Verbaasd keek ze ernaar: onder dat groen geworden dak waaronder het riet niet meer te zien was en waarop klaprozen bloeiden, had ze geleefd, geslapen, de liefde bedreven met deze en gene, met harde nooit uitgesproken genegenheid haar dochter grootgebracht. Hoe onbelangwekkend was het allemaal geweest in feite, van welk een geestdodende eindeloze monotonie. Het enige dat er welbeschouwd in jaren was voorgevallen was de komst van die roodharige, van die Joaquin geweest, die onmiddellijk alle stekels waarover ze beschikte overeind had doen komen, die ze haatte om het aan bossen en katarakten en vlammen herinnerende geweld dat hij uitstraalde, een geweld dat zonodig te vuur en te zwaard verwoestte om zijn zin te krijgen. En dat, naar ze afgelezen had aan zijn kalme en ekstatische naaktheid, zijn zin altijd kreeg. Dat zijn gang ging zoals de elementen zelf hun gang gingen, zonder aarzeling of schroom, recht toe recht aan, zelfs in schijnbare dommel en nonaktiviteit aanvallen voorbereidend, de weg banend die naar verpletterende zeges voerde op datgene wat weerstreefd had of had willen weerstreven maar door het plotseling toeslaan van dat oeroud ge-

weld daar niet meer de kans toe kreeg.

Thans was van dat geweld niets te bekennen. Het was er eenvoudig niet. De aarde leek het verzwolgen te hebben. Wat Camilla van de vlakte kon overzien was geheel leeg. Het enige wat ze behalve het letterlijk oor-verdovend geritsel van de boom hoorde, was het dunne melkige gemekker van haar eigen schapen, die onzichtbaar graasden, achter de stal vermoedelijk, - een iel en bijna lachwekkend geluid dat Camilla registreerde alsof ze het voor het eerst van haar leven opving.

Met een loom soort welbehagen drukte ze haar sterke blote door de zon bruingebrande benen en dijen - tijdens het werk op de kleine akker die bij de boerderij hoorde droeg ze slechts een korte onderrok - tegen de bultige takken van de boom, die zelf bomen waren, telgen van de onverzettelijke reus, welke in zijn eentje een heel woud stond te zijn, dat Camilla betoverde en, nu ze wat onder haar lag in zijn werkelijke proporties had gezien en er als het ware mee afgerekend, op vriendelijke maar onweerstaanbare wijze steeds dichter naar zich toe scheen te trekken, in een omhelzing die haar huiveren deed van verwachting en ongerustheid tegelijk.

Ze had niet meer het gevoel dat zij het was die klom en bewegingen maakte, maar dat het de boom was die haar op trage en bedachtzame wijze in zijn tientallen armen nam, tegen zich aandwong, haar daarbij uit zijn zich overal bevindende knoestige oogholten scherp en star aankijkend, takserend, uitmakend wat hij wel en niet ondernemen kon en intussen steeds voorzichtig verdergaand met zijn strelende bewegingen, met zijn haar onderscheidingsvermogen vertroebelend verliefd gelispel dat haar steeds sprakelozer maakte.

Ze voelde hoe zijn machtige lichaam op nauwelijks bedwongen wijze suizelde van passie. Ze kon het voelen tot in haar kruis, haar ruggemerg. Zijn bladeren legden zich als van begeerte bevende handen over haar borsten, kietelden haar

speels en zinspelend onder de oksels. Ze begon te vermoeden wat ze diep in zich altijd geweten had: de boom was een Man, een machtige minnaar, een stom en stormend en harsig festijn van hartstochten waartegen geen vrouw opgewassen was.

Terwijl haar greep op zijn ledematen verzwakte, werd de zijne op die van haar sterker. Ze sloot haar ogen en liet wat er met haar gebeurde gebeuren, in volledige overgave, af en toe voor de vorm zich nog verzettend maar in hoofdzaak week en toegevend als een maagd die zich voor het eerst in de harde pijndoende verrukkelijke greep van een man weet. De boom verzamelde zijn tientallen stemmen, lichte en donkere, hoge en harde, de ene nog minzieker dan de andere, bundelde ze tot één grote alles vervagende stem. Zijn spraak was de wartaal van een verliefde god die haar oren met hemelse liefkozende benamingen aandeed. Steeds dieper zonk ze weg in het haar geheel omhullende groene bloeddiep reikende gegons daarvan. Ze voelde zich geheel omspannen door armen sterker dan ze ooit om zich heen gehad had, in een omhelzing peillozer en onrustbarender en weldadiger dan haar ooit was ten deel gevallen.

Volkomen betoverd en geparaliseerd konden haar hersens nog de ruimte vinden om te denken: wat is de liefde van een man naast die van een boom? Het leek niet meer dan een lapmiddel, een surrogaat, iets waarmee een van levenslust borrelende vrouw als zij was zich slechts tijdelijk tevreden stelde. Het moment kwam dat men met de wezenlijke liefde kennismaakte, met een minnaar die zong als honderd over de vlakte galopperende ruiters, die met zijn hoofd tot in de wolken, met zijn wortelvoeten tot diep in de grond reikte, door wiens borstkas sappen sloegen als groen vuur in plaats van bloed. Thans was dat moment aangebroken. Camilla voelde haar eigen bloed in sap veranderen. Ze werd een met de boom kommunicerend vat van vleselijke of liever plantelijke liefde. Haar hart, een beurtelings boordevolle en dan weer afgrondelijk lege vuist klopte door haar hele

lichaam.

Haar adem ging thans op het ademhalingsritme van de onbegrijpelijke minnaar. Diep in haar keel begonnen klanken te orgelen zonder zin of betekenis, het midden houdend tussen een hees gekreun en verblind triomfgezang, een soort helder en roerig en kalm gebrabbel als van water, van takken, schors, mos, geïllumineerd in talen en tongen pratend gras.

Heen en weer geschud door de groene gebalde vuisten van haar natuurlijke echtgenoot, die haar ranselde van louter liefde, gaf ze zich volledig over. Ze sloot haar ogen zo vast dat ze wist ze nooit meer te zullen kunnen openen. Haar vingers werden soepele twijgen. Haar hoofd sloeg een brand van bladeren uit. Beetje bij beetje, rukkend en toch zonder haast, de tijd ervoor nemend en toch onverbiddelijk, zoals het een echte minnaar betaamt, eigende de boom zich haar toe.

Ze voelde haar paddestoelzacht geworden vruchtvlees, haar vliermergweek lichaam zich openplooien, zich met gulzige nibbels aan hem vasthechten in een vereniging die bedoeld was om voor altijd te blijven duren. Ergens beneden sloegen hun beider groene geschubde bladerstaarten tegen elkaar als de onnutte kwaadaardige staarten van vechtende draken. In de opperste razernij van de eenwording stiet Camilla voortdurend klanken uit, woorden die geen enkele betekenis hadden. Behalve één. Het was een vreemd woord, een naam. De naam van een mens, een man, nietig en krachteloos als die mens zelf nu voor haar geworden was, lachwekkend in zijn, van dichtbij de aarde bezien, zo gevaarlijk lijkende rosharigheid en wildheid, die op niets bleken te slaan. Die niet meer waren dan het parmantig en bespottelijk zelfingenomen gekraai en geparadeer van een haan.

In de wagenwijde vork van takken waarbinnen Camilla in slaap gevallen was en terwijl een paar nieuwsgierige houtduiven zich vlakbij haar nestelden, hun kopjes scheef en hun rode kraalogen onbegrijpend op het zonderlinge wezen ge-

richt dat eerst de rust in hun domein verstoord had en er toen roerloos was achtergebleven, mompelde ze genotziek en met dikke tong:

‘Joaquin, oh, Joaquin!’

De zon was al een flink eind over zijn hoogtepunt toen Camilla ontwaakte, verbijsterd, niet begrijpend gedurende meerdere sekonden waar ze zich bevond, stijf in al haar gewrichten, haar oogleden zwaar van slaap nog. Het lispelen van de bladeren om haar heen was in een onbestemd geroezemoes overgegaan waarin het gekir van duiven te horen viel.

‘Camilla,’ zei ze bij zichzelf, een beetje suffig nog, met de rustige inwendige vrolijkheid, de stille binnenpret landmensen vaak eigen, die geen twijfel kennen aan zichzelf, ‘wat heb je nou uitgespookt. Het is me wat moois. Je dochter heeft haar hielen nog niet gelicht of hop, je klautert in de boom! Hoe kom je feitelijk zo dwaas?’

Deze vraag was niet louter een retorische. Ze kon met de beste wil van de wereld niet achterhalen wat haar ertoe bewogen had te doen wat ze had gedaan. En het was toch werkelijk al te gek, voor een vrouw van haar leeftijd nog wel, die toch geacht mocht worden zich een zekere bezadigdheid eigengemaakt te hebben. Wat was dit voor een dolzinnige bevlieging geweest, die haar - ze herinnerde het zich nu weer allemaal perfekt - op het idee gebracht had de ladder tegen de boom te zetten en er daarna op te klimmen?

Het kwam haar opeens voor als een daad van blasfemie tegenover de zozeer vereerde weldoener, die het overigens allerminst zo scheen op te vatten. Tenminste, hij druiste welgezind verder, een zee die zonder ophouden tegen het strand rolt, in een korrekt en slechts minieme variaties bevattend volkomen klassiek metrum.

Een bij plattelandsbewoners niet zelden verwonderlijk goed funktionerend tijdszintuig zei haar toen dat het reeds vier uur geweest moest zijn. Dus had ze het welbekende gerinkel

van melkemmers en de stem van Maria die de koeien toeriep stil te staan moeten horen. Ze hoorde evenwel niets, en dat kwam beslist niet doordat de boom dit soort geluiden overstemde. Dìt riep haar tot de orde.

Ze opende en sloot haar door de slaap onwillig geworden handen een paar maal, spuugde erin op de manier van een man die een zwaar werktuig ter hand gaat nemen, en liet zich voorzichtig en zo snel ze kon zakken naar de zich onder haar bevindende tak. Terwijl ze daarmee bezig was had ze de indruk een zacht gegiechel te horen, dat opsteeg ergens uit de diepte, recht onder haar. En niet alleen gegiechel, ook iets anders, iets wat uit een diepere klankkast stamde, een soort bedwongen gegrinnik, alsof een manspersoon met moeite een daverende lach poogde te verstoppen, op te sluiten in zijn borst.

Haar oren spitsend, wijdbeens, bleef Camilla op de lager gelegen tak staan, die zo breed was als een flinke vlonder en welks droge schorsribbels ieder wegglijden onmogelijk maakten. Zich vasthoudend aan dunnere veerkrachtige takken boven haar boog ze zich voorover en probeerde een gat in de bladergrot, een opening te ontdekken. Dit lukte haar niet. Ze begreep dat de kriskras door elkaar en toch niet onsystematisch gerangschikte blader- en takkenlagen, die komplete verdiepingen vormden, dit ten enen male onmogelijk maakten.

Terwijl ze roerloos stond te turen, voortdurend haar hoofd een beetje naar links, naar rechts, nog iets verder, dan weer terug bewegend, hoorde ze het dubbelgeluid (gegiechel en gegrinnik) opnieuw en had ze tegelijkertijd het onveilige gevoel dat zij wèl gezien werd, gadegeslagen in de naar ze zich boos realiseerde nogal bizarre positie waarin ze zich bevond. Onwillekeurig zette Camilla haar benen dichter bij elkaar, daarmee een eventuele inkijk langs onder onmogelijk makend. Deze beweging had opnieuw tergende en ingehouden lachgeluiden tot gevolg.

Even dacht ze na. ‘Vogels,’ besloot ze toen resoluut, ‘dui-

vengekir, anders niets.’ Omzichtig enterde ze zich verder naar beneden, toch meer op haar hoede dan ze anders zou zijn geweest. Mijn god, wat een toer had ze om helemaal onderaan te geraken, waar de groene nacht van de reuzeneik bij plekken geel werd van zonlicht! Hijgend en zwetend, haar haar in wanordelijke slierten om haar hoofd gekleefd, onder de mosvegen, verwilderd, loerde ze tenslotte door een kier in het gebladerte.

Opnieuw klaterde het ijle gelach op, dat beslist niet van vogels afkomstig was, zoals ze zich had pogen wijs te maken. Ze herkende nu zelfs de genotvolle en ineens afwerende fluisterstem van een vrouw en de brommerige stem van een man die antwoord gaf, waarna een lange hevige stilte ontstond. Dan was er weer dat satanse gelach.

Camilla, zich met één hand vasthoudend nu, sloeg met de andere een wijd kruis over hoofd en borst.

‘Moeder van god,’ prevelde ze ontzet. Op hetzelfde ogenblik, alsof iemand een primitieve grap met haar uithaalde, viel uit de blaren omhoog een witte waterige plets vogelmest op haar wang. Dat was het toppunt! Furieus veegde ze de viezigheid met haar hand weg en duwde daarna blaren en twijgen opzij met een geluid dat het geneurie van de eik overstemde. Haar woede werd nog vergroot en verdiept door de wetenschap dat de onderste tak, die ze nu bijna bereikt had, meer dan een meter boven de top van de ladder zat. Hoe moest ze daar zonder ongelukken op terechtkomen?

Waar ze zich nu bevond was het bijna geheel daglicht tussen de takken. Terwijl ze nog knipoogde naar het licht, vanuit het donker waaruit ze als uit een droom wegdook, bleek haar volgende droom reeds begonnen.

Recht onder de laagste schoorsteendikke tak, haar met belangstelling gadeslaand, in een innige omstrengeling van hun geheel in natuurstaat verkerende walnootbruine lijven, bevonden zich Camilla's dochter en die schoft, dat weerzinwekkende monster, die struikrover-herder, die god- en eer-

vergeten Joaquin. De twee leken Camilla reeds heel de tijd in het oog te hebben gehad en hun aandacht te hebben verdeeld tussen haar en elkaar. Geen ogenblik maakten ze aanstalten om elkaar los te laten ten overstaan van de als de verfomfaaide maar wrekensgerede godin der gerechtigheid in haar volle lengte op de onderste tak uitgestrekte Camilla. Geen hand reikte naar een zorgeloos op het gras gegooid kledingstuk.

Camilla was nooit makkelijk voor haar dochter geweest en wanneer ze haar strak aankeek was dat kreng steeds als deeg geweest tussen haar vingers. Thans echter, nu Camilla haar dochter strakker en moordlustiger aankeek dan ze ooit had gedaan, had haar blik geen enkel positief resultaat. De slons - want wat was ze anders? - deed alleen haar mond open en begon te schateren van het lachen. Een lach die zo aanstekelijk scheen te werken dat ook de rode aanrander een soort geloei uitstootte waarbij hij, haar loslatend, zich om en om rolde door het gras. Daarna sprong hij met een soepele zwaai overeind, tilde de spartelende poedelnaakte Maria met beide handen van de grond en gooide haar als een veertje in de lucht, waarbij dat ontaarde wicht gilde van de pret. Hij ving haar op behendige wijze op, kuste haar en maakte toen, Maria neerzettend, een buiginkje naar de roerloze Camilla. ‘Het is mij een voorrecht mij aan u voor te kunnen stellen, mevrouw,’ zei hij hoofs, ‘ik ben Joaquin de herder. Neemt u uw dochter en mij niet kwalijk dat we - overigens geheel in overeenstemming met de op deze vlakte bestaande traditie - zonder eerst uw toestemming gevraagd te hebben een uurtje geleden besloten ons met elkaar te verenigen. Maria dacht namelijk dat u wellicht bezwaren zou hebben en bovendien was u nergens te vinden. Zodoende, begrijpt u?’

In zijn stem hielden volmaakte hoon en diepe ernstige vastberadenheid elkaar in evenwicht.

Camilla zweeg. Wat een taaltje slaat dat zwijn uit, dacht ze, die armoedzaaier doet waarachtig of de hele vlakte zijn privébezit is. Zo'n onbeschofte vreemde snoeshaan!

‘Dag moeder,’ riep die kleine teef van een Maria onbezorgd, ‘hoge bomen vangen veel wind zeggen ze. U ziet er lekker door elkaar gewaaid uit! Zeg nou nog es dat Joaquin zo lelijk is als de nacht!’

Ze stak haar fraai gevormde rose tong uit naar Camilla en probeerde, haar hoofd optillend en op haar tenen staand, in de rode baardharen van haar overweldiger te bijten, die haar op de grond gooide als een zak veevoeder en naar boven riep:

‘Geeft u ons uw zegen maar, beste mevrouw, dan kan volgende week de bruiloft gevierd worden!’

Camilla zweeg. Een razende woede zwenkte als een school gevangen zwaardvissen heen en weer door haar hersens. Ze richtte haar blik naar de plaats waar de ladder gestaan had en zag dat hij er niet meer was. Ze begreep. In één keer overzag ze alles, de val waarin ze zich bevond, de bedoelingen van haar dochter en van de rabauw, die haar verleid had. Wie weet hoelang die misdadiger haar in de boom zou laten zitten om haar uit te kunnen lachen. Het rode zwijn herhaalde zijn frase.

‘Jij hond,’ zei Camilla uiterlijk rustig, ijzig zelfs maar met een van emotie trillende stem, ‘ga weg voordat ik al mijn oude kleren roodverf met je bloed. Je krijgt je zin nooit.’

En daarna, zo waardig als haar mogelijk was, klom ze vastbesloten, tot in het diepst van haar ziel beledigd, opnieuw de bladerdiepten van de eik binnen, achtervolgd door het beurtelings spottend en smekend gemekker van haar dochter en door de laaiende lachstem van de booswicht die bulderde dat zij dan ook nooit meer moest verwachten uit de boom te zullen geraken, welks stam hij intussen met een stuk hout of zoiets bewerkte dat de duiven eruit opvlogen en Camilla bijna stikte van kwaadheid.

Ze zocht een zitplaats uit die zo komfortabel mogelijk was en uitzicht bood op het hof, ergens middelhoog in de boom die daar een soort ruwe en door vogels gewitte tuinstoel gevormd had, bij het zitten waarin ze echter heel wat

spieren gespannen diende te houden. Eigenlijk klemde ze zich meer vast aan de takken dan dat ze werkelijk zat.

Ondanks haar vermoeidheid helder van woede besefte Camilla dat de vlammende schim in het vlierbosje inderdaad de herder geweest was, die vanuit deze hinderlaag het gebeuren op het hof beloerd had, die haar haar dochter had horen bevelen de ezel te zadelen en naar het dorp te rijden. Waarschijnlijk had hij de korte woordenwisseling die plaatsgevonden had bij de staldeur, drie stappen van het bosje verwijderd, van a tot z kunnen volgen. Hij had Maria zien of horen wegrijden en was er daarna getuige van geweest dat Camilla de ladder uit de stal had gehaald en in de boom was geklommen. Vervolgens was hij tot zijn verraderlijke tweeledige aktie overgegaan.

Camilla die anders nooit een traan liet, kon thans wel huilen. Daar had ze me door die vervloekte klimpartij in één keer zelf haar hele ingewikkelde kontrole-apparaat buiten werking gesteld en was ze in een val gelopen die niet eens iemand voor haar opgezet had, of het moest de boom geweest zijn, die haar met zijn minziek gelispel betoverd en verleid had. Maar dat aan te nemen stond gelijk met geloof aan hekserij, en hoewel dat geloof op de eenzame vlakte een vrij welige voedingsbodem vond: Camilla, niet voor niets bij de nonnen grootgebracht, had er zich nooit mee ingelaten. De boom kon dus buiten beschouwing blijven. Degene die schuldig was, schuldig aan het vergrijp van een onvergeeflijke nonchalance, was zijzelf. Zij zag dit klaar in en het maakte haar nog obstinater dan ze al was.

Het lukte haar evenwel niet een middel te bedenken dat haar uit haar vrij hachelijke positie zou kunnen verlossen. Binnen de boomkruin kon ze zich verplaatsen zoveel het haar lustte, eruit geraken was uitgesloten. De onderste tak bevond zich meters boven de begane grond. Bij een eventuele sprong zou ze licht een arm of been breken of ander, ernstiger letsel oplopen. Ze was werkelijk gekerkerd in het voorwerp van haar aanhoudende bewondering en verering

en kon niets bedenken waarmee ze een ontsnapping zou kunnen bewerkstelligen.

Haar enige flauwe hoop was dat het duivelse tweetal voor het nacht werd de ladder weer tegen de stam zou zetten. Natuurlijk had ze een list te baat kunnen nemen, ze had kunnen gaan gillen, een plotseling onwel worden voorwendend. Maar het was niet erg waarschijnlijk dat de roodharige schelm daar in zou trappen. Uiteraard zou hij, alvorens haar naar beneden te laten klauteren, zijn eis herhalen. Een eis die ze niet van plan was in te willigen. Dus hield ze zich stil.

Inmiddels begon het reeds avond te worden. Over de steeds luider tegen elkaar ritselende bladeren gleden de rode vonken van de dalende zon. De vogels waren verdwenen, te ruste gegaan reeds waarschijnlijk. Het werd kil. Camilla, na de opwindingen waaraan ze ten prooi was gevallen, kreeg het koud in haar dunne katoenen zomerjurk. Op het hof was alles geluidloos. Het boosaardige duo liet zich niet zien. Achter de spijlen der voor de dagwarmte steeds gesloten blinden brandde de lamp alsof er niets bijzonders aan de hand was. Camilla vervloekte het lot dat de herders uitgerekend op deze dag met hun kudden naar elders gevoerd had. Anders was er misschien nog één in de buurt geweest, te beschreeuwen vanuit de eik. Maar er was niemand, de vlakte lag volkomen verlaten. Ze had het gevoel dat een geest wellicht heeft die rondfladdert om wat eens zijn woonstee is geweest en waar zich thans, alsof het nooit anders geweest is, vreemdelingen gevestigd hebben die niets van hem weten, of willen weten.

De boom begon aan een nieuw omineus gezang dat geleidelijk aanzwol tot een vol ondoorgrondelijk ruisend en brommend orgelkoncert. In het topje van de kruin stootte een uil zijn naargeestige dorre kreet uit, die Camilla van schrik bijna van haar tak deed vallen. Die kreet, de aankondiging van het naderende donker, werd door andere gevolgd. Het werd nameloos beangstigend in de koude vler-

kenkleppende reuzenboom waarin zich huizenhoog boven de grond, in een vouw van takken, het hoopje mens bevond dat Camilla heette en dat in elkaargedoken luisterde naar de tekenen van de vallende nacht. De blaren werden zwarte levende beweeglijke handen die allemaal kastagnetten aangebonden hadden en er verblind en zinloos op los klepten. De takken begonnen nat te worden van de dauw. Spinnen wikkelden pijlsnel hun webben om Camilla's gezicht en armen, alsof ze haar inkapselen en mummificeren wilden. Steeds weer moest ze met haar vrije hand de draden stukmaken. Iedere keer weer groeiden er nieuwe aan in het nu bijna volledige donker. De rode mieren, die ze toen het nog licht was reeds opgemerkt had, maar die zich toen vreedzaam gedroegen, leken haar dolzinnig vijandig gezind geraakt en beten haar waar ze konden. De boom raakte vervuld met onraad, stemmen, geheim gedierte dat beet, stak, zoog en kriebelde.

Toch bleef Camilla bij haar besluit. Ze gaf geen kik en verweerde zich zo goed ze kon tegen haar minuskule maar bloeddorstige belagers.

Zelfs de zware tak waarop ze zat kwam nu in beweging, begon traag heen en weer te zwaaien. De hele boom werd onstandvastig, alsof hij zijn wortels uit de aarde trachtte te trekken in een overoud refleksgebaar dat hem wankelen en suizebollen deed van pijn. Diep in zijn stam krakte het alsof hij door een onzichtbaar zwart vuur, een legioen houtwormen aangevreten werd. De duizenden bladeren overruisten dat gerucht op onheilspellend bedrieglijke wijze. Maar daarna was het er opnieuw.

Toen Camilla wilde gaan verzitten bemerkte ze zo stijf te zijn dat ze daar amper meer toe in staat was en leek het haar toe dat de boom de vreemde vrucht die zij was wilde gaan afwerpen, een daad waartoe zijn aanvankelijk nog zachte maar daarna bruusker er minder gemakkelijk voorspelbaar wordende bewegingen de inleiding vormden. Zijn lage grommelende stem scheen in verhullende en daardoor te

angstwekkender bewoordingen te zeggen dat hij genoeg had van Camilla's dweepzieke aanwezigheid in zijn anders door geen mens ontheiligd binnenste, dat het haar eigen schuld was wat er wellicht ging gebeuren, dat haar element de vlakke aarde was en dat ze het daarbij had moeten houden. ‘Maar ik houd van je, boom, ze hebben me in je opgesloten. Sta me toch toe deze nacht in je door te brengen,’ stamelde Camilla kleintjes en ootmoedig.

‘Haha’ gromde de koninklijke boom met duizenden stembuigingen tegelijk, ‘wat horen we daar? Je houdt van ons? Wij weten niet wat dat betekent. Liefde en dat soort gevoelens zijn dingen van mensen. Die gaan ons niet aan. Daarmee hebben wij niets te maken. Wij zijn een boom en wat voor een boom!’

Na deze op zich niet onjuiste maar wel wat snoeverig klinkende opmerkingen bewoog de eik met een ruk al zijn takken en twijgen, zodat Camilla zich uit alle macht aan hem moest vastklampen om niet weg te glijden.

In haar verwarring en angst riep ze niet de heilige maagd aan maar, op intolerabel heidense wijze, de Boom, de stamvader der mensen die onder zijn zegenend verwulf van de vroegste tijden tot op heden woonachtig geweest waren.

‘Jij verblind en halsstarrig mensenkind’ druiste de boom in duizendvoud, ‘wat had jij bij ons te zoeken?’

‘Ik wist niet wat ik deed, grote Boom, het was zomaar een bevlieging. Dat hebben mensen soms’ fezelde Camilla. Haar nietig stemgeluid verging in het massaal en bulderend gelach van de boom.

‘Vrouw’ zei hij toen - hij scheen plezier in het kat- en muisspel te krijgen en sluw besloot Camilla hem zo lang mogelijk, desnoods tot het dag werd toe, aan de praat te houden - ‘vrouw, je bent de dochter van een ezelsveulen. Zoals alle verliefde vrouwvolk.’

‘Verliefde vrouwvolk?’ prevelde Camilla niet goed begrijpend waar de boom heen wilde.

‘Verliefde vrouwvolk ja’ dreunde de boom haar toe, ‘want

ontken het maar niet: je bent tot over je oren verliefd op die roodharige herder, die Joaquin heet naar wij je vanmiddag in je slaap hoorden zeggen'.

Camilla dacht na, geschokt. Opeens kwam haar gedrag ten opzichte van de booswicht haar inderdaad merkwaardig voor. Hoe had ze geweten dat hij het op haar dochter gemunt had? Was haar houding haar niet door pure jaloezie-bij-voorbaat om zo te zeggen ingegeven geworden? En was ze niet op die krankzinnige manier jaloers geweest doordat ze heel de tijd geweten had dat de herder in elk geval niet met háár in kontakt zou pogen te geraken?

In het donker werd ze rood tot over haar oren, die de boom de waarheid toegedruist had. Het werd allemaal duidelijk nu, het gespioneer in het vlierbosje en heel de rest.

'Je hebt gelijk, Boom' gaf ze bijna onhoorbaar toe. De boom verstond haar evenwel perfekt, zoals hij wanneer hij sprak in louter stemmen veranderde werd hij wanneer hij zweeg en luisterde één en al oor. De ontelbare bladeren applaudisseerden wild na haar bekentenis.

'Goedzo, vrouw' gaf de eik haar te verstaan, 'wij stellen je eerlijkheid op prijs en zullen je enkel daarom deze nacht in onze takken dulden. Maar denk erom: alleen deze nacht'.

'Heb dank, o Boom' zei Camilla zacht en met moeite haar gevoelens de baas blijvend voegde ze daaraan toe:

'Morgen, zo gauw het dag wordt, zal ik doen wat me te doen staat!'

Maar toen luisterde de boom reeds niet meer naar haar, verzot als hij was op zijn eigen machtige stemgeluid.

De rest van de nacht bracht Camilla, tot in haar dommel toe vechtend met de spinnewebben, de mieren, met veldmuizen zelfs, maar bevrijd en bijna opgewekt door.

Zodra het licht werd klauterde ze naar beneden en ging op behendige wijze, alsof ze niets anders gewoon was, schrijlings op de onderste tak zitten. Ze voelde zich volkomen verkwikt, haar lichaam was als water. In geen tijden had ze zich zo goed en kerngezond en onbezwaard gevoeld. De

boom neuzelde haar aanmoedigend toe, voorzover ze nog behoefte had aan morele steun luisterde ze naar hem. Wat was het eigenlijk allemaal gemakkelijk opeens! Ze begreep niet waar ze zo'n drukte om gemaakt had.

Het hof lag nog in diepe rust. Achter de dichte blinden kon Camilla het glas zien, dat ongetwijfeld door de adem der gelieven bewasemd zou zijn. De put blonk als het ijzer van een pas geslepen bijl, pril en vlekkeloos. De staldeur was naar behoren gegrendeld en bij het vlierbosje scharrelde een jonge met zijn eigen staart spelende kat rond. Zegenend en machtig torende de eik boven dat alles uit. Over de vlakte, koel nog, dreef een blauwzwart wolkje nader maar ook dat had niet de donkere betekenis die men vaak aan wolken toeschrijft: het zou zich wel eens kunnen ontpoppen in een fikse regenbui. En die zou dan mooi op tijd komen, vond Camilla.

Ze zette haar handen aan haar mond en stiet een langgerekte kreet uit, zoals schippers doen die een voorbijvarende boot praaien.

Eerst bleef alles stil. Maar toen, nadat ze haar roep herhaald had, hoorde ze grendels wegschuiven van de huisdeur en kwam de herder naar buiten, gekleed in een broek die aan haar man had toebehoord en die hem te klein was. De pijpen reikten tot slechts even onder zijn knieën, en dat terwijl haar echtgenoot toch geen kleine jongen geweest was. Het leek Camilla passend dat die broek weer in gebruik genomen was. Anders ging de mot er immers maar mee strijken op den duur.

‘Zet die ladder terug, mijn werk wacht’ zei Camilla eenvoudig. Ze kon er zich niet toe brengen iets anders op te merken. Dit mocht best van de toch al geleden nederlaag afgeknabbeld worden.

Joaquin gaapte uitvoerig, wreef zich grondig de ogen uit en zei kalm:

‘Eerst de zegen’.

‘Wat’ schoot Camilla uit haar slof, ‘nog steeds mij de wet

willen stellen! Wie is hier nou eigenlijk de baas: jij of ik?' 'Ik' zei de herder, 'vanaf vandaag ben ik dat'.

Hij liep, zonder op Camilla te letten, tot vlak onder de boom, plukte zonder blikken of blozen een blaadje van een verdwaald twijgje en hing het in zijn mondhoek. Daarna vatte hij opnieuw post een eindje van de boom vandaan, een luie onverzettelijke ambitieuze roodachtige David, herder, stamvader van een geslacht van heersers over het hof en de hele vlakte.

'Jongeman' zei Camilla waardig - op dat 'ik' ging ze niet eens in - 'wees nou verstandig en haal die ladder'.

'Eerst de zegen' herhaalde de herder volkomen kalm. Snel bedacht Camilla dat hij er tenminste nog een was die zich daar iets aan gelegen liet liggen, dat was soms wel anders tegenwoordig. Hij erkende haar althans in haar funktie van aanstaande schoonmoeder. Dat was al heel wat, met dat feit als uitgangspunt werd veel mogelijk.

'Vooruit dan' zei ze op neerbuigende toon, 'haal mijn dochter maar'.

De herder draaide zich om en begon met zijn vuist op de luiken te beuken, wat Camilla vragen deed of het niet een beetje zachter kon. Die luiken moesten nog langer mee. Inwendig verkneuterde ze zich echter om het lawaai waarmee hij haar dochter wekte. De herder trok zich niets van haar woorden aan, scheen eerder met nog meer plezier de schuine latten te bewerken.

Eindelijk kwam Maria naar buiten, haar haar in de war en gekleed in haar oude jurk, op blote voeten, net als haar minnaar. Haar ogen waren klein van de slaap en de bewegingen van haar lichaam loom en welig van het uitputtend wakkerzijn dat aan die slaap voorafgegaan was. Sakkerloot, dacht Camilla, dat die jongen van aanpakken weet staat wel vast. Er werd iets als trots in haar geboren.

'Dag moeder' zei Maria. Het leek de gewoonste zaak van de wereld voor haar om haar moeder, een vrouw van om helemaal eerlijk te zijn reeds iets over de veertig, op de onderste

tak van een eikeboom te zien zitten, in alle vroegte, en veel gelijkenis vertonend met een door saters geteisterde bosnimf.

Het meisje ging naast de herder staan die haar knipogend aankeek en zijn arm om haar schouders sloeg, waarbij zijn vingers niet konden nalaten haar tepels te lokaliseren.

'Schei daarmee uit' zei Camilla, 'dit is een plechtig ogenblik'.

Ze breidde haar armen uit in het zegenend en priesterlijk gebaar dat bij de oeroude liturgie der slechts oppervlakkig gekerstende vlaktebewoners hoorde en dat door het gebaar van de boom als verdubbeld werd en zei luid en langzaam de vaststaande spreuk.

'Ik zegen jullie verbond zoals ook de aarde het zegent, zoals het wijde luchtruim, het vuur en het water het zegenen. Gezegend weze jullie bijslaap met een rijke nakomelingschap. Vruchtbaar weze jouw schoot, vrouw, en vruchtbaar weze jouw zaad, man'.

Ze pauzeerde even en voelde de eerste regendruppels, door de bladeren van de eik onderschept, op haar huid neerkomen. Het wolkje van daarstraks bedekte nu de gehele hemel. Er stond een geweldige bui op openbreken.

'In naam van God en van de Boom. En laat me nou vlug naar beneden dat ik jullie kan omhelzen' besloot ze.

De boom ruiste luide regengezinde bijvalsbetuigingen over hen uit. De herder die net zijn bruid aan het zoenen was, duwde op deze woorden het meisje van zich af en holde naar de stal. Hij rukte de grendel weg en kwam even later met de ladder naar buiten. In een wip stond het onhandzame geval tegen de boom.

Camilla liet zich zakken. Terwijl ze met haar voeten naar de bovenste sport tastte, voelde ze zich ineens door een paar geweldige handen in de zijden gegrepen en naar beneden getild worden. In een duizel van geluk en genot liet ze de handen begaan.

Ze werd veilig en met een 'hupsakee' op de ladder neer-

gepoot en moest toen helaas op eigen kracht verder naar beneden klimmen.

Een beetje onwennig zette ze haar voeten op de vaste groene maar hier en daar geelachtig verkleurde grond onder de boom en liep toen recht op haar dochter en de herder af, alsof ze van plan was hen ogenblikkelijk te lijf te gaan.

Ze omhelsde allebei naar behoren, eerst en niet zonder een zeker vertoon van barse tederheid haar dochter, en toen die boom van een man, Joaquin.

Ze klemde zich stevig aan hem vast en klauterde bijna naar boven in zijn oppermachtige rijk bebladerde stam. Toen zijn handen ook haar aangrepen, op hetzelfde moment dat de bui in alle hevigheid losbarstte, was ze volledig met hem verzoend.

Ze hield hem zelfs zolang vast dat hij haar moest losschudden uit zijn borstharen. Maar ze voelde aan de onwil van zijn spieren, en ze vergiste zich in zulke dingen beslist niet, dat hij van haar hield, dat haar hoop niet geheel en al de bodem ingeslagen was. Dat kon ook niet anders. Ze had altijd met bomen op goede voet gestaan, Camilla.

En wat haar dochter betrof, bij de staldeur al, vluchtend voor de regen die als een glazen wand tussen hen stond, en daardoor bijna aan het oog onttrokken, - wel die moest de eerste de beste keer maar weer eens om proviand naar het dorp gestuurd. Alles kon nog heel goed terechtkomen, ook nu, juist nu welbeschouwd.

Het regende dat het gutste, de boom ruiste als een heerleger van het hof en de hele aarde met vruchtbaarheid zegenende engelen, Camilla voelde een groene onblusbare kracht als vuur haar weduwenlichaam doorstromen en het, een akker, een weiland, toebereiden voor het toekomstig en heilzaam zaad.

Haast volmaakt gelukkig was ze.

Het wenken van vogels

Een

De weg voerde dwars door eindeloze bossen zonder één pleisterplaats. Er waren plassen geweest en diepe gevulde karresporen die sedert de vorst was ingevallen - onheuglijk lang geleden - verstard waren. In het dunne ijs zaten grote schaalvormige luchtbellen bevroren. De aarde had de grijze tint van ijzer gekregen en even onwrikbaar hard als dit metaal lag de weg, waarvan geen afwijken mogelijk was, door het bos gegoten. Aan weerszijden ervan stonden spierwitte bomen, onbeweeglijk, de zware takken in elkaar verstrengeld, verstijfd. Spookbomen, wezens uit een droom, van een wit dat hen volmaakt omhulde, tot in de fijnste spinsels. Om de schors had zich een tweede schors van versteende sneeuw gevormd die er aan één zijde in dikke ribbels tegen gewaaid was en hoog tegen de stammen lag.

De lucht had een zeldzame inktblauwe klein waartegen de kruinen, dik en gepropt eerst, dan, hoger, verfijnd gepenseeld door een meesterhand waarvoor geen zorg teveel geweest was, zich verhieven. Een lucht zoals soms bij een onweer was het, een onheilspellende lucht, waarin sedert geruime tijd massa's vogels opvlogen die om zich te kamoefleren de kleur van de sneeuw aangenomen hadden. Grote zich ontvouwende sneeuwvlokken dwarrelden ze in steeds groeiend aantal, door iets verjaagd, op. Het was niet duidelijk of ze daarna in een grote boog verdervlogen en zich weer in de windbewogen van sneeuw knarsende takkennesten vestigden. Misschien waren het steeds andere vogels, die alle op dezelfde geluidloze wijze opveerden, kantelden, zich lieten afglijden op één gespannen vleugel, draaiden

en verdwenen.

De dunne weefsels der bomen raakten onder hun opvlucht in verwarring en kwamen tot rust. Een ogenblik bleven de vogels in groepsverband, waaruit slechts een vermetele wegzwierde om snel daarbinnen terug te keren, met gespreide wieken boven de bomen hangen die de weg begrensden, daarna bogen ze af.

Aan weerskanten van de weg stegen ze snel en gemakkelijk uit de kruinen op, niet in paniek, ongeschrokken, rustig, zich onbetwist de meesters van het terrein wetend, die slechts terloops iets aankondigden, iets dat gestadig, in een vergeleken met het hunne feitelijk zeer laag tempo naderde. Die aankondiging was niet van vitaal belang voor de vogels, was niet een sein dat soortgenoten op de hoogte wilde brengen van een naderbijkomend gevaar. De dieren schreeuwden immers niet, het klepperen van hun vlerken was niet angstig of alarmerend. Het leek eerder of ze, door iets op zich onbelangwekkends daartoe in de gelegenheid gesteld, in groepsverband een manoeuvre aan het uitvoeren waren, waartoe ze dan, zoals krijgslieden plegen te doen, de tint van hun omgeving als overigens in de lucht ten enen male ontoereikende bescherming gebruikten.

Soms stond, voor de kanteling begon, het zwevend minderen van vaart en het hernieuwde uitslaan der wieken, een zwerm van honderden vogels een ogenblik roerloos boven de bosweg. Een eigenaardig, sterk ontwikkeld saamhorigheidsgevoel dat geen discipline genoemd kon worden omdat het niet aangeleerd was maar instinktief en instinktief juist en doeltreffend gebeurde, deed hen precies tegelijk dezelfde vlieghandelingen uitvoeren. Geen moment te vroeg zwenkte een vogel af, de koploper bleef voeling houden met zijn volgelingen, ontstaande leemtes werden glijdend en soepel opgevuld, de kopgroepen groeiden aan en slonken; nu eens in brede cirkelvormige frontformaties, dan weer in spitse figuren, wiggen en w-vormen, wiekten ze als bij toverslag omhoog.

Wanneer een groep was opgevlogen duurde het een precies vastgesteld aantal sekonden voor een nieuwe schaar opsteeg, die plotseling over een lengte van misschien vijftig meter met ingehouden trefzekere vleugelslag uit de dekking der kronen roeide, kenterde, de voorgeschreven kurven volbracht en verdween.

Dan lag het bos volmaakt onbewoond, stil, roerloos, zacht krakend in de greep van de koude, alsof het teken der vogels niet in al zijn ijle scherpte aan de inkten lucht gestaan had.

Waar de weg een wijde boog maakte hield het bos abrupt op aan één zijde en begon inplaats daarvan een hobbelig veld dat kennelijk uit ondergesneeuwd kreupelhout bestond waarvan enkele takken, hoger grijpend dan de rest, met vonkenschietende sneeuwkristallen bezet waren. Het veld helde naar een spiegelzwart glanzende rivier die in brede bochten en lussen door het landschap slingerde. Op een kleine landtong stond een hoeve, minder aan de uitstulping in het sneeuwoppervlak herkenbaar dan aan de dikke gedrongen rooksliert die uit de stompe schoorsteen steeg. Die rook dreef dicht bij de witomhuifde pijp snel en wriemelend opwaarts, in een dichte bundel en werd naarmate hij klom dunner en moeilijker te volgen, tot hij tenslotte onmerkbaar oploste in de gespannen lucht. Evenzeer als de gestaag voortgaande opvlucht der vogels, die groter dan meeuwen waren en op reigers leken of kraanvogels, vormde die krinkelende rook een soort teken, een mededeling, waarvan de betekenis voorshands niet te raden viel. In regelmatig polymorfe bewegingen steeg hij ten hemel, verijlde, werd aangevuld en vervluchtigde. Het was zelfs of er een zekere verstandhouding bestond tussen die kalme rookkronkel en de korte rustige en toch gehaaste opvlucht der vogels, die op eenzelfde manier als de rookveeg te niet gedaan werden, zich verloren in de ijlte en het harde stilzwijgen van de winternatuur. Er werden sinjalen uitgewisseld, hiërogliefen die op een nadering betrekking hadden verspreid. De vogels

kaatsten blinkend witte wachtwoorden, de rook scheen een passend maar onontcijferbaar antwoord te geven. Dit was geenszins buitengewoon of bevreemdend. In de natuur ging het nooit anders toe, het kwam er alleen op aan de verschijnselen te doorzien als met elkaar verband houdende; de natuur - ondanks haar schijnbare wreedheid en grilligheid - was in feite steeds geruststellend, haar aankondigingen en zinspelingen, geschreven op water of zoals nu in de donkerblauwe lucht, waren zuiver en niet te miskennen. Als men met de juiste ogen zag kon men vooruit weten, iets weten althans, iets ervaren dat misschien niet veel meer was dan een voorgevoelen, dat daar op z'n best mee samenviel.

Het was onzeker of de vrouw die voor het raam van haar armoedige woonkeuken stond, dat door de houten sponningen in vieren gedeeld werd, iets vermoed had. Waarschijnlijk niet bewust. Maar in diepere lagen, ofschoon ze de opstijgende rook niet zien kon en de samenspraak der dingen haar dus onbekend bleef (als ze die gekend had zou ze hem niet op de juiste waarde geschat hebben) was iets in werking getreden dat haar aan het raam had doen komen.

Ze was kort, plomp, haar lichaam was bijna vierkant. Haar gezicht: ruw, rood van gebarsten adertjes. Ze had grauw haar dat in een slordige knot achter op haar hoofd samengespeld was. Haar dikke lelijke werkhanden had ze in de zij geplant.

Zo keek ze, zonder iets bepaalds te verwachten en toch niet geheel zonder voorkennis van wat ophanden was en de vogelzwermen in pijlsnelle waaiers boven de boomkruinen deed zwenken en neerglijden, over het veld met de besneeuwde struiken en de zwartglazen vlakte van de rivier, waar soms sekondenlang, als ze doken, hun vage massale schaduw overheen schaatste.

Haar mond was gesloten, strak, de onverwacht dunne lippen lagen opeengeplet, iets naar voren gestulpt en haar ogen - onstandvastige scherpziende grauwe ogen - onderzochten

de lucht en het witte over de vlakte geworpen kleed dat de omtrekken van wat eronder schuilging niet te verdoezelen vermocht.

In de kleine donkere ruimte tikte op de buikige kommode een wekker in een ren die in de loop der jaren zo zinloos was geworden dat hij zijn meeslepende jachtigheid verloren had. Er stonden witte borden op de schoorsteen. Op de fornuiskachel pruttelde een pan. In een hoek stond onder een glazen stolp een rood en blauw geklemd heiligenbeeld. Daarvoor bevond zich een kandelaar met een halfopgebrande niet ontstoken kaars. Er was een bruingeverfde deur die toegang verschafte tot de enige kamer.

Terwijl ze kalm, aandachtig, naar buiten turnde, in de onmerkbaar vallende avond die een blauwig waas over de sneeuw legde maar de lucht slechts een tint donkerder maakte, zag ze de laatste zilverwitte vogelzwerm uit de ononderbroken boomkruinen rechts van de weg drijven. Die vogels hadden iets aan onverstoorbaarheid ingeboet, de moeiteloos gelijke slagorden raakten een ogenblik in de war. De dieren dwarrelden in alle richtingen door elkaar, vlogen verschillende kanten op. Een enkele snelde laag over de rivier weg. Dan, door een magnetische kracht naar elkaar getrokken, hervonden ze hun oorspronkelijke eensgezinde ritme. In een trillende wig koersten ze snel weg over de toppen die vol zwarte gaten begonnen te vallen. De wind werd hoorbaarder.

Op dat tijdstip werd de beweegreden zichtbaar van het massale wenken der vogels. Scherp afgetekend, zwart al, tegen de nog lichte achtergrond van het witbemoste boomscherm, verscheen daar waar aan de linkerkant het struikenveld bolde, een groepje ruiters op kleine stapvoets elkaar volgende paarden. Er waren drie paarden, op elk van deze dieren zat een ineengedoken man, in zachte kadans met zijn rijdier schommelend. De mannen droegen bontmutsen en lange soldatenjassen waar hun laarzen onderuitstaken. Dun en scherp zag de vrouw de loop van hun

geweren schuin achter hun rug naar boven wijzen. De laatste ruiter werd op de voet gevolgd door een moeizaam voortsukkelende gestalte, een korte brede klomp. Zijn handen - de vrouw begreep dit meer dan dat ze het kon zien - waren saamgebonden en het touw was aan de staart van het achterste paard vastgemaakt. Haar wijde ogen vernauwden zich op dat gezicht tot smalle scheve spleten, die haar gezicht dat daardoor vol rimpels trok iets geslepens en peinzends gaven.

Ze bleef zo staan kijken, haar mond alleen bewoog even, kreeg een uitdrukking die wrevel of verachting kon uitdrukken, dat was niet op te maken uit haar weinig ekspressieve uiterlijk. Eén voor één onderwierp ze de naderenden aan haar scherpe niets waarneembaars over het hoofd ziende blik. Ze zag dat de paarden moe waren, futloos sjokten ze voor, het tweede hinkte, ze zag dat de ruiters, lamlendig van de rit, in het zadel wiegelden en de teugels aantrokken toen ze haar woning ontwaarden. Die met het manke paard en de achterste waren niet veel ouder dan een jaar of twintig, de voorste die de arm strekte in de richting van de hoeve en zich omwendde in het zadel naar de anderen, die, dicht opeen, achter hem aanreden, kon de vijftig gepasseerd zijn. Hij had een witte knevel en was lang en stokmager. Dubbelgevouwen hield hij zich in evenwicht op de pezige doorbuigende paarderug. Vlak voor de tweede en de derde hun rijdier naast dat van de lange man stuurden en ze alle drie front maakten naar haar huis, allen gebarend en pratend, bepaalde ze haar aandacht weer bij de geboeide, die, de handen voor de borst, wijdbeens, het hoofd in de schouders getrokken, als versuft voor zich uit stond te staren. Hij droeg geen hoofddeksel, hoewel zijn schedel zo goed als geheel kaal was en hij ondanks de ongetwijfeld lange tocht die hij achter de rug had stampvoette van kou.

Daarna werd haar gezicht weer wat het tevoren was geweest: een roodgebarsten boerentronie dat niets verried, waarachter wellicht geen gedachten bestaanbaar waren die

veel van de gewone beheerste oppervlakkige schranderheid van dat gezicht konden afdoen.

De hoeven der paarden klosten toen al dof op de diepbevroren grond van de naar het openliggend erf breder wordende weg, die, voor haar onzichtbaar, langs de hoeve verderliep, langs de rivier, tot waar hij vroeger via een houten brug daaroverheen getild werd en opnieuw dwars door de bossen sneed. De vrouw draaide zich weg van het venster om niet te vroeg gezien te worden door het soldatenvolk en liep naar de kachel, die ze een kwartier geleden opgestookt had en die een weldadige warmte verspreidde door het vertrekje. Ze tilde het deksel van de pan op en roerde met een houten lepel die op de schoorsteen gelegen had in de inhoud van de pan, die een grijze stoomwolk afscheidde. Ze legde het deksel terug en opende deur van de provisiekast. Terwijl ze - misschien niet onopzettelijk - daar lang gebukt doende was, voorwerpen verschoof, werd er op de deur geslagen met volle harde vuist. De stemmen der ruiters vormden een donker gonzend kluwen. Ze kwam overeind, veegde met een hand langs haar voorhoofd en liep met hoekige robuuste passen naar de deur. Ze opende die. Haar gezicht was potdicht, haar vierkante kin stak iets te ver naar voren, dat was altijd zo geweest waarschijnlijk. Haar mond was een smalle streep, met gestadige ogen keek ze de ruiters aan, die - hun paard bij de teugel achter zich - voor haar stonden.

De geboeide man was levenlozer dan ze verwacht had. Hij leek geheel verstard en staarde met wazige ogen naar zijn gekluisterde handen, in durend gedwongen gebed gevouwen. Hij had iets van een gezwollen en in de kop toch merkwaardig mager roofdier, een gekwetste jakhals: zijn linkeroog was niet te vinden, inplaats daarvan zat er een blauwzwart vuistgroot gezwel, van voorhoofd tot wang, als een klont rotte vrucht. Zijn mond hing open en het bolle bijna geheel haarloze hoofd maakte een onophoudelijke knikbeweging, waaruit hij telkens scheen wakker te schrikken. Hij

hield dan het hoofd even stil, zonder het evenwel op te heffen.

De oudste ruiter richtte het woord tot de vrouw.

Twee

De ruiters behoorden tot de strijdmacht der opstandelingen. Ze waren alle drie uit de zuidelijke provincies afkomstig, stedelingen. Aan verschillende veldslagen hadden ze deelgenomen die aanvankelijk voor het grootste deel in het voordeel der hunnen waren beslist, die het terrein veel beter kenden dan de vijand, hem listig moerassen inlokten, omsingelden, in de pan hakten en zijn geschut buitmaakten waarvan ze zelf slechts spaarzaam voorzien waren en dat velen onder hen eigenlijk wantrouwden, omdat het de beweeglijkheid belemmerde die het hoofdkenmerk van hun gevechtstaktiek was.

Vele partisanen ontdeden de dode regeringssoldaten van hun uniformen en droegen die zelf, in kombinatie met eigen uitrustingsstukken. Ze maakten over het geheel genomen een wanordelijke indruk, zoals geïmproviseerde legers dat plegen te doen. De meesten van hen waren sedert het uitbreken van de burgeroorlog van huis en haard verdreven. Wat er van hun verwanten geworden was bleef onzeker en stemde tot weinig hoop. De wreedheden van het regeringsleger waren teugelloos.

De strijd, telkens op kleine schaal door de opstandelingen met de officiële legermacht aangebonden, betekende een soort gierige verdoving voor hen. Velen van hen vochten met de dood in het hart en deden in wreedheid niet voor de tegenstander onder. In feite voerde ieder zijn eigen oorlog. Aanvankelijk hadden hun leiders wel gepoogd hen in geregelde eenheden in te delen, waaraan overgelopen leden van het regeringsleger ter instruktie werden toegevoegd, maar de burgers hadden zich niet dan morrend en opstandig bij die maatregel neergelegd. En hun protest had een zodanige omvang aangenomen dat de leiding het raadzaam

had geacht hen hun zin te geven, wat guerilla inhield.

Desondanks had dit ongeoefende leger de vijand gevoelige slagen toegebracht. Maar individuele schotvaardigheid, doodsverachting en een uitzonderlijk groot uithoudingsvermogen bleken op den duur niet opgewassen tegen de heersende ongedisciplineerdheid, de gebrekkige samenhang der onderdelen - die herhaaldelijk, in de waan de vijand voor zich te hebben, bij nacht, de beschieting van eigen troepen begonnen -, het algemeen gebrek aan organisatie, stagneringen in de voedsel- en munitieaanvoer.

In de herfst, die gepaard gegaan was met overvloedige regenval, waardoor de rivieren buiten hun oevers traden en de wegen in modderpoelen herschapen werden, had het vijandelijk leger een scherp offensief ingezet dat ten doel had de opstandelingen de genadestoot toe te brengen.

Aanvankelijk hadden deze gerekend op de medewerking van de natuur die het transport van kanonnen en een snelle verplaatsing der foeragewagens bemoeilijkte en het logge regeringsleger op allerlei wijzen een afbreuk deed waar zij zelf in veel mindere mate de last ondervonden, gewoon als ze waren aan het opereren op moerassig en grotendeels zeer heuvelachtig terrein, dichtbebost en als geschapen voor hun flitsende strijdwijze.

Vanuit hinderlagen bestookten ze de vijand en oogstten daarbij opnieuw sukses, inzoverre dat de tegenstander meestal niet de kans kreeg op de hem toegediende speldeprikken te antwoorden. Altijd hadden de opstandelingen hun paarden bij de hand en zo gauw de situatie kritiek dreigde te worden trokken ze zich terug in de bossen. Een duurzaam en belangrijk resultaat werd evenwel niet behaald.

De beslissende slag was uiteindelijk gevallen bij de door de partisanen opgeblazen brug over de rivier, die een van hun laatste natuurlijke versperringen vormde en waar hun hoofdmacht zich gekoncentreerd had. Een groot deel der opstandelingen kwam daar om het leven. Feilloos had de vijandelijke artillerie hun stellingen onder vuur genomen en een

onafgebroken dagenlang bombardement onderhouden dat de lucht verduisterde als een onweer. Een ijzeren hagel van granaten en kartetsen had de heuvels gestriemd, opengereten, bloed met aarde gemengd. Een deel van de vijandelijke strijdmacht bleek - wat onmogelijk geacht was - elders de rivier overgetrokken en viel de opstandelingen in de rug aan. De nederlaag was verpletterend.

Dat had het keerpunt betekend. Het regeringsleger, ingelicht door een uit de rijen der opstandelingen gedeserteerde noordelijke boer, onderschepte de schaarse voedsel- en munitietransporten. Inziend dat de enige afdoende maaier om de partisanen te bestrijden die van henzelf was, viel het regeringsleger hen, met sukses, steeds vaker bij nacht aan. De ondernemingen der opstandelingen leden keer op keer schipbreuk doordat de vijand hun plannen doorkruiste en hen in vallen lokte door henzelf opgezet. Tegen deze, toen hij eenmaal ingespeeld was, perfekt funktionerende krijgsmachine, waren de partisanen, steeds meer door honger en desertie geteisterd, niet opgewassen.

De vorst was ingevallen, waardoor het strijdtoneel ingrijpend gewijzigd werd. De krijgsbewegingen werden gestremd en bevroren. De partisanen trokken zich terug in de bossen en beperkten er zich steeds meer toe de vijand in het klein afbreuk te doen.

Meermalen waren de drie ruiters op kleine troepeneenheden van zijn leger gestuit, die in door de bewoners verlaten dorpen hun winterkwartieren betrokken hadden en er een tijdelijk kalm bestaan leidden, in afwachting van met de lente herbeginnende operaties. Beveiligd door van gesneuvelde regeringsstrijders afkomstige uniformen en wapens waren ze dagen aan één stuk door van pleisterplaats naar pleisterplaats gedobberd, steeds zich uitgevend voor een verdwaalde patrouille wanneer men hem ondervroeg. Een schijnbaar doelloze onberekenbare route hadden ze gevolgd, een warrig spoor, dwars door het gestolde winterland dat ook de oorlog grotendeels ingevroren hield, soms de nacht

doorbrengend onder de blote hemel, in een ruwe deken gewikkeld, verwarmd door de lijven van hun paarden en een slok cognac, soms ook overnachtend in door de vijand bezette dorpen of leegstaande huizen.

Dit alles hoorde bij de missie waarvoor hun kommandant hen had uitgekozen en die kort en bondig luidde: vang de verrader, dood of levend. Er stond een hoge prijs op zijn hoofd.

De verrader was de man die geboeid achter het laatste paard had gelopen.

Drie

De ruiter met de knevel sprak de taal van de vrouw, gebroken maar goed verstaanbaar. Zonder een spier van haar gezicht te vertrekken luisterde ze, de hand aan de binnenklink van de deur. Er was iets slim achterdochtigs in haar gelaatsuitdrukking, maar het kon makkelijk het voorzichtige wantrouwen zijn waarmee boeren te allen tijde en zeker in deze omstandigheden vreemdelingen aanhoorden van wie bij voorbaat vaststond wat ze wensten. Dingen waarachter andere dingen zich nog verborgen hielden maar die kenbaar gemaakt konden worden zodra ze de drempel van haar huis overschreden hadden. Niet zelden immers had bedelaars- of soldatenvolk haar lastig gevallen. Vroeger liet ze dat gespuis door de hond het erf afjagen. Het dier scheurde hen de kleren van het lijf. Zelfs de soldaten hadden voor die hond ontzag gehad, maar hij was er niet meer. Dat was haar waarschijnlijk allemaal reeds door het hoofd gegaan toen ze in de provisiekast rommelde.

De ruiters hadden nietszeggende anonieme stoppelgezichten. Hun wijde zwarte jassen hingen in lange plooien naar beneden, de koperen knopen waren in geen dagen gepoetst. Hun bontmutsen hadden ze vlak boven de ogen geschoven, die een metalen tint hadden. Ze hielden hun paarden bij het bit. Alleen het manke dier bewoog zich, tilde de gekwetste poot krampachtig op en zette hem voorzichtig neer op de

verstijfde grond. De gevangene liet zijn aaneengebonden handen voor zijn buik hangen en keek met uitdrukkingloze ogen naar de heen en weer bewegende paardestaart die hij tot vlakbij was genaderd, alsof de beweging daarvan uitermate belangrijk voor hem was.

Hij had gebarsten schoenen aan en droeg een oude gerafelde broek en een boerenkiel waaronder zijn groezelige onderkleding zichtbaar was op zijn borst. Zijn lege naakte gezicht, dat van een plotseling oud geworden haarloos kind, drukte ondanks de afwezige blik van de ogen een zekere oplettendheid uit. Hij hield het hoofd licht voorover gebogen en haalde zwaar adem door zijn gapende mond. De man had iets weg van een gevangen dier dat in voortdurend onbegrip omtrent zijn toestand verkeert en welks povere brein niet bij machte is oorzaak en gevolg der dingen van elkaar te onderscheiden, omdat zijn blik en zijn begrip slechts een uiterst kleine cirkel om hem heen bestrijken. In die cirkel was de paardestaart het enige waarin hij werkelijk belang stelde: daaraan was immers het touw vastgemaakt dat zijn handen gemarteld had wanneer de ruiters in draf gereden hadden en hij meer voortgesleept was dan dat hij gelopen had. De rest, de ruiters, het oponthoud, ging hem boven de pet. De vrouw scheen hij amper of niet te hebben opgemerkt.

De oudste ruiter knoopte zijn overjas bovenaan los. Daaronder droeg hij het donkerblauwe uniform van de kavalerie. Uit zijn linkerborstzak trok hij een opgevouwen stuk papier, dat hij de vrouw overhandigde. Ze keek hem strak in de ogen terwijl ze het aannam en met dikke onwillige handen openvouwde. Daarna vestigde ze haar blik op de lettertekens. Het papier lag volkomen stil tussen haar vingers. De ruiter keek langs de vrouw weg naar binnen en draaide zich om. De gezichten van zijn metgezellen verrieden geen enkel gevoel, behalve misschien een vage opgeluchtheid omdat ze ditkeer niet in de open lucht hoefden te overnachten.

De gevangene staarde naar het achterste van het paard dat

hem nog steeds intrigeerde. Bevroren oren is iets afschuwelijks, dacht de ruiter met de knevel, blij dat het mij niet overkomt.

De oren van de geboeide waren blauw en opgezet. Hij scheen er geen pijn meer van te ondervinden.

Het doet er niet toe voor hem, dacht de ruiter, en keek naar de vrouw. Vijftig schatte hij haar, ze was niet bijster aantrekkelijk. Zelfs Mikhel zou er zijn laarzen niet voor uittrekken. Hij dacht aan de vrouwen die hij vroeger gehad had en verlangde plotseling naar warmte, de warmte die alle goede dingen bezaten. Vuur was warm, vrouwen waren het, drank goot een hete gloed door de aderen. Geen spijzen waren zo volledig verzadigend als wanneer ze dampten.

Warmte veroorzaakt slaap, dacht hij, met slaap moet je oppassen. Die boer pit terwijl hij op zijn poten staat, als een paard verdomme. Hij zal het makkelijk hebben. Hij zal er niet veel van merken. Die sufheid is geen voorwendsel, ofschoon - Onbegrijpelijk. Overmorgen is het bekeken voor hem.

De vrouw hief haar hoofd op en begon het dokument op te vouwen waarbij ze ervoor zorgde dat de oorspronkelijke plooien gehandhaafd bleven. De eerbied van dit soort mensen voor paperassen, dacht de ruiter. Ze betekenden minder dan zo'n vrouw waarschijnlijk meende. Maar in gevallen als dit kwamen ze van pas. Hij had een hekel aan de uitvluchten van mensen als je aan hun deur kwam voor inkwartiering. Een rafel papier met een paar pennekrassen erop maakte meestal onmiddellijk een eind aan hun verzet. Dat maakte indruk. Dit was trouwens een officeëel dokument, buitgemaakt op een officier van het regeringsleger, die nu alweer een maand met opengescheurde hersenpan ergens in de bossen lag. De vrouw had het vel in zijn vroegere staat teruggebracht en gaf het de ruiter.

‘Ik kan niet lezen’ zei ze kortaf.

Dat had hij niet verwacht. Hij had niet geweten dat de bewoners van deze streken vaak nog zo achterlijk waren en

dacht aan de verhalen die hij daarover wel eens gehoord had en waarin ze werden afgeschilderd als nog dommer dan negers. Je reinste middeleeuwen, had iemand hem ooit gezegd, ze slaan op de vlucht voor een tikkende klok. Ze denken dat het een bom is. Dat was sterk overdreven geloofde hij maar dit had hij toch niet verwacht. De vrouw scheen de situatie overigens allerminst pijnlijk te vinden. Voor het eerst kwam er een spoor van een lachje op haar gezicht.

De ruiter borg het papier op en knoopte de klep van zijn borstzak toe. Hij sloeg zich achteloos met een dikke gevoerd leren handschoen tegen het dijbeen.

'Je zult ons vannacht moeten huisvesten, vrouw' zei hij nonchalant de inhoud van het inkwartieringsbevel samenvattend.

Ze keek hem aan met haar ondoorgrondelijke grauwe ogen. 'Ah zo' zei ze alleen.

'Wees maar niet bang, we zullen geen kip van je de nek omdraaien' zei de ruiter op geruststellende toon.

De vrouw wendde haar hoofd met een kort rukje opzij, alsof ze dat wel beter wist en geërgerd haar ongeloof ten aanzien van zijn woorden tot uitdrukking wilde brengen.

'Die hebben je kameraden allang gestolen' zei ze.

'Tja, zo is de oorlog' zei de ruiter schouderophalend. Het was altijd hetzelfde liedje. Waar was zo'n vrouw nou eigenlijk het meeste bang voor: voor haar zogenaamde eer of voor haar veestapel? Het kon inderdaad het laatste zijn.

'Laat ons er nou maar in' zei hij joviaal. Hij had geen zin in twistgesprekken en direkt met de botte bijl erop stond hem tegen. Hij twijfelde er niet aan of er bestond zoiets als vergelding. Meestal kreeg je wat je anderen aandeed later zelf op je brood.

'Wat moet die daar' vroeg de vrouw met een handgebaar naar de gevangene die nog steeds de paardestaart bestudeerde en niet tot een oplossing van wat hem bezighield scheen te kunnen komen. (Die vent is van ijzer, dacht de ruiter. Ieder ander zou allang kapotgevroren zijn. Die nachten bui-

ten. En hij heeft niet eens handschoenen. Die boeren kunnen overal tegen. Taai zijn die. En sluw. Zoals deze, maar daar is niets van overgebleven. In het aangezicht des doods wordt de mens aan het gedierte des velds gelijk had hij eens ergens gelezen. Dat klopte wel.)

Hij hoefde de vrouw op haar vraag geen antwoord te geven. Waar haalde ze trouwens de brutaliteit vandaan. Verwonderd en licht geprikkeld keek de ruiter haar in het baksteenrode gezicht en toen naar de gevangene. De twee andere ruiters begonnen breed te grijnzen alsof de vrouw iets bijzonder grappigs opgemerkt had over de arrestant, die zelf niets scheen gewaar te worden. Ze stieten elkaar aan en deden hun mond wijd open, de ruiter die het manke paard bereden had, een zeer zuidelijk type, met zwarte baardharen en spleetogen, bootste de houding van de gevangene na en stak zijn tong uit alsof hij braken moest, daarbij zijn vormloos geschoeide bonthanden tegen zijn hals leggend en de ogen sluitend.

De oudere ruiter glimlachte en zei tot de vrouw, half onwillig maar vermurwd door de grimassen van zijn ondergeschikten:

‘Die zou het ook op prijs stellen zijn voorlaatste nacht op aarde onder een dak door te kunnen brengen. Hij is wel geen koukleum maar warm heeft hij het ook niet in z'n zomerplunje’.

De ruiters achter hem knipoogden naar elkaar en gebaarden op allerlei komiek bedoelde manieren naar de gevangene, die nu iets daarvan scheen bemerkt te hebben. Tenminste hij had het hoofd opgeheven en staarde van de een naar de ander, met een blik die vragend zou geweest zijn als hij zijn mond erbij gesloten had.

Hij leek niet ouder dan een jaar of vijftig, als men hem evenwel oppervlakkig gadesloeg leek hij eerder een grijsaard van onbepaalbare maar zeer hoge ouderdom, wiens in staat van ontbinding verkerende geest amper nog beroerd werd door zijn omgeving en die daardoor iets kreeg wat aan

een mongoloïed leeftijdloos kind deed denken.

De vrouw observeerde hem vanuit de deuropening met harde waakzame ogen, die evenwel - de oudere ruiter veronderstelde dit - geen weerzin weerspiegelden, slechts stille nieuwsgierigheid. Van de grinnikende twee trok ze zich niets aan. Het was of ze ingespannen nadacht een ogenblik, waardoor haar ogen klein werden en op glasscherven leken. Daarna wendde ze zich weer tot de ruiter met de knevel, die haar lichaam intussen beter bekeken had, haar hoekige bekkenomtrek, de zware benen in zwarte gebreide kousen, de voeten in versleten muilen gestoken, de puiling van haar vormloze borst, de gezwollen handen: die van een slager, stelde hij met afkeer vast.

'Het is goed, jullie kunnen hier blijven vannacht' zei ze vlak. De vraag die ze gesteld had scheen door de gebaren van de zwartbehaarde ruiter met zijn stomme aanstekelijke vrolijkheid voldoende beantwoord. Of misschien, en dat leek eerder het geval, boezemde een rechtstreeks antwoord haar reeds geen interesse meer in, als het dat gedaan had, als ze haar vraag niet enkel gesteld had uit een soort stompe en niet op veel antwoord bedachte nieuwsgierigheid om de aan een ledepop verwante gedachtenloos bewegende gevangene met de monsterachtige vervormingen in zijn gezicht. Ze lette overigens niet meer op hem.

'Bedankt vrouw' zei de magere ruiter op niet onbeleefde toon. Zo zag je maar weer wat je met wat vriendelijkheid en een korrekte houding zelfs bij dit soort halve barbaren - aanhangers van de opstand tenslotte grotendeels, zoals de meerderheid van het landvolk - uitrichtte. Ze waren trouwens zeer gevoelig voor uiterlijkheden. Welgemoed draaide hij zijn knevel op.

Vier

De paarden hadden een onderkomen gevonden in de verder sinds lang lege stal. De ruiters hadden ze te eten gegeven van de kleine voorraad hooi en haver die de vrouw niet voor

hen verborgen had kunnen houden. Ze had daar ook geen moeite voor gedaan en hen zelf, ongevraagd, de vork gebracht, die niet in de stal stond. Ze was hem buiten gaan halen. Waarschijnlijk had ze het ding, onmiskenbaar een geducht wapen in de hand van een plattelander, in huis gehad om ter dege op alle eventualiteiten voorbereid te zijn. De zwartbebaarde had geknield de pootkwetsuur van zijn rijdier onderzocht. Uit zijn tevreden tonggeklak was op te maken geweest dat de wond meeviel. Vermoedelijk was het slechts een hoefnagel geweest die in het vlees van het dier was doorgedrongen en die reeds weer daaruit was losgeraakt, het dier enkel nog wat kreupel deed lopen. Uit de manier waarop de ruiters hun paarden verzorgd en bejegend hadden, ze liefkozend klopjes op de hals hadden gegeven en ze toegesproken, had de boerin opgemaakt dat ze met mensen te doen had die gewoon waren met dit soort viervoeters om te gaan en niet met het tipe ruiters dat meermalen haar hoeve had aangedaan en dat overigens dezelfde uniformen placht te dragen, een slag dat op voor een in de omgang met dieren ervaren vrouw als zij onmiddellijk merkbare wijze geen hart voor paarden had, ze doorgaans zo beestachtig afgebeuld had dat het bijna niet te geloven was. Wellicht had ze mede daarom deze drie de hooivork direkt en zonder met uitvluchten te komen aandragen ter beschikking gesteld. Al kon hierin natuurlijk ook de korrekte manier waarop de oudste ruiter haar tegemoetgetreden was een rol gespeeld hebben.

Zowel de ruiters als de gevangene bevonden zich thans in de woonkamer vanwaar via de openstaande deur de afgebroken stemmen der eersten goed hoorbaar waren voor de vrouw. Ze spraken op de trage toon van mensen die elkaar allang kennen en die vermoeid zijn. Het meest praatte de zwarte zag de vrouw als ze opkeek van de pan waarin ze stond te roeren. Hun lange mantels en bontmutsen hingen in een zware bulting aan de kapstok, die bevestigd was aan de ruwhouten keukendeur, tegelijk toegangsdeur tot het

huis. Hun verdere bagage, dekenrollen en zadels, bevond zich daar eveneens, in een hoek, op de korte geweren en de lange gebogen ruitersabels na. Die hadden ze meegenomen naar het ruimere vertrek dat ze, nadat de oudste ruiter de vrouw gelast had ook daar de kachel aan te steken, direkt in bezit genomen hadden. De wapens stonden tegen het houten beschot van de bedstede aan. De deuren daarvan - ze hadden er een vluchtige en blijkbaar tot tevredenheid stemmende blik achter geworpen - waren half geopend.

De ruiters, die spraken over de kou, de rit die ze achter de rug hadden en over de poot van het manke paard - die inderdaad reeds aan het genezen was naar de vrouw opving - hadden zich aan de ronde met een verschoten lap bedekte tafel gezet. Die met de knevel had een veldfles uit zijn zadeltas gehaald waaruit ze om beurten dronken, de oudste ruiter en de zwartbebaarde met kennelijke smaak, de derde - een kind haast nog - met even slecht verborgen tegenzin. De vrouw zag dat hij telkens slechts een kleine slok nam en die snel wegslikte. Zijn adamsappel sprong daarbij zichtbaar en als een spoel heen en weer in zijn magere jongenskeel.

Van de gevangene kon ze niets zien: hij bevond zich achter de muur tussen kamer en keuken. Alleen hoorde ze af en toe, als er een pauze viel in het gesprek der ruiters, een onregelmatige snorkende ademhaling, wat erop wees dat hij als een blok in slaap was gevallen. Geen enkele keer richtten ze het woord tot hem. Ze hadden hem vergeten voor het gesprek en de drank die ze naar binnen goten. Alleen de jongste wierp niet zelden een blik op de plaats waar de gevangene zich bevond. Uit die blikken maakte de vrouw op dat hij op de grond zat of lag.

Terwijl ze schijnbaar achteloos en op niets dan haar brouwsel lettend in de pan roerde, staande voor de aftandse kachel, dwaalden haar ogen voortdurend in de richting van de ruiters, wier blikken ze zovaak ze de hare kruisten achteloos uit de weg ging, alsof ze slechts toevallig hun kant uit gekeken

had.

Allengs werd het gesprek levendiger. De ruiters raakten onder de weldoende invloed van drank en vuur de kou en de stijfheid die in hun botten gekropen waren kwijt. De vrouw lette op het kooksel en begon van een groot platrond brood, dat ze tegen haar blauwe boezem aandrukte, dunne grauwe boterhammen te snijden. Ze had haar aandacht geheel bij haar werk en toch ontging haar niets van wat in het belendende vertrek plaatsvond of gezegd werd en dat haar scheen te intrigeren.

Regelmatig ging de geblutste witmetalen veldfles rond. De jongste ruiter zette hem thans nog slechts kwanswijs drinkend aan de lippen. De zwarte, die ver over de tafel leunde, en voortdurend brede omarmende en overredende gebaren met de handen maakte, merkte dit en maakte een honende kwinkslag over de kindermaag waar de ander nog steeds last van had. De jongste ruiter haalde zijn schouders op en maakte een kalme niet goed verstaanbare opmerking. Zijn dialekt week te zeer af van dat van de boerin. Bovendien sprak hij met radde tong, op de manier van mensen uit het zuiden. Aan zijn ogen evenwel zag de vrouw dat bij zich gekrenkt voelde, getroffen in zijn gevoel van trots. De zwarte herhaalde op trage tergende toon zijn spottende woorden, waarna hij de fles triomfantelijk en langdurig aan zijn lippen zette en met hoorbare klokgeluiden dronk.

Weer zei de jonge ruiter iets onverstaanbaars, zacht en snel en met een minachtende wat verveelde uitdrukking op zijn dun behaarde gezicht. Dit keer schenen zijn woorden te treffen. Traag grijnzend kwam de zwarte overeind en wilde over de tafel heen de jonge ruiter bij zijn tuniek grijpen. Zijn rode gezicht was nog roder geworden van woede. Hij kreeg niet de kans toe te grijpen. De besnorde was hem voor, met zijn ene hand pakte hij de zwartbebaarde de veldfles af, met de andere dwong hij hem te gaan zitten.

‘Dit soort grappen kunnen we niet gebruiken, stomme hond die je bent, denk eraan wat op het spel staat’ zei hij,

niet kwaad, dringend, een vader die zijn voor de zoveelste keer uit de band springend kind vermaant.

Met een broedende uitdrukking in zijn ogen ging de zwarte zitten, zwijgend, zonder met een woord te protesteren. De jonge ruiter keek naar de palmen van zijn handen. Daarmee was de beginnende schermutseling de kop ingedrukt. De ruiter met de knevel schroefde de dop op de fles en borg hem in zijn zadeltas. De jonge ruiter bestudeerde nog steeds zijn handpalmen.

De vrouw was klaar met het broodsnijden en roerde voor het laatst in de pruttelende soep, een mengsel van linzen en gort aangelengd met melk, de gewone kost van de landmensen in deze streek. Uit de spinde nam ze vijf grote bruinachtige gebarsten borden. Vier daarvan vulde ze met de brij en bracht ze naar de kamer. Drie van de borden zette ze voor de ruiters neer. Het vierde plaatste ze apart. Ze ging naar de woonkeuken en keerde terug met lepels en brood. De gevangene had haar tevoren geen blik waardig gekeurd. Hij had inderdaad in de hoek tussen raam en binnenmuur liggen slapen en was sedert haar binnenkomst als bij toverslag ontwaakt, onafgebroken volgde haar zijn grote hongerige roofdieroog.

‘Die eet niet aan tafel. Zet daar maar neer’ zei de oudste ruiter, van het vierde bord naar de hoek wijzend met zijn lange scherpe wijsvinger en met zijn andere hand het voor hem bestemde bord naar zich toe schuivend.

‘Hier eten alleen de honden van de grond’ zei de vrouw. Ze stond met haar rug naar de zwartbebaarde, die, naar ze aan de haar onbewust alarmerende ogen van de jonge ruiter zag, iets in de zin had. Ze deed een stap voorwaarts maar kon niet meer verhinderen dat de zwarte onder het uitstoten van schorre als liefkozingen bedoelde schunnigheden haar bij haar brede heupen naar zich toetrok, terwijl haar ogen zich beurtelings, niet om bijstand smekend of die vragend maar op harde wijze die eisend, in die van de oudste en van de jongste ruiter boorden. De blikken die ze ontmoette waren

haar niet onbekend, neutraal en haar erop attent makend dat ze een vrouw was en als zodanig voorbeschikt tot geweldpleging en overlast. Het waren blikken van mannen die haar niet onwelgezind waren maar die ook geen enkele speciale simpatie voor haar koesterden. In het gezicht van de ruiter met de knevel las ze zelfs nieuwsgierigheid naar de manier waarop ze zou reageren. De gevangene keek haar aan zonder haar te zien, een beest dat alleen gemerkt heeft: die daar heeft eten voor me, en dat zich daar vol ongeduld van wil meester maken.

Precies op het moment dat de zwarte zijn hand onder haar rok stak en haar naar het kruis wilde grijpen, draaide de vrouw zich met een bruuske en krachtige ruk om. Haar lippen waren een messcherpe spleet geworden. Alsof ze op zijn daad gewacht had boog ze haar lichaam achterwaarts en plaatste haar volle gewicht achter de vuiststoot die ze de man toediende en die hem midden in zijn gezicht trof. Vloekend en bloed uitspuwend sprong hij terug en wilde de vrouw te lijf gaan. Maar ze stond reeds in de keuken, een smal uitgesleten puntig broodmes in de hand.

‘Als je wilt kun je dichterbij komen maar ik zweer je dat ik de beulingen uit je buik haal’ zei ze langzaam en duidelijk. Het bloed van zijn opengesprongen lippen en tandvlees sijpelde haar belager uit de baardharen die bijna zijn hele gezicht bedekten. In zijn ogen glom een roerloze razende woede en hij stiet een soort hees gehinnik uit. Hij kwam niet op haar toe maar trok zich schielijk terug in de richting van het bedsteeschutsel, waar de wapens stonden. Toen was de stem van de oudste ruiter er weer, kort, een knappende tak.

‘Met je handen Mikhel. En anders je koest houden’ zei hij. De vrouw wachtte, haar lompe voeten met daarboven de onwankelbare zwarte zuilen der benen op de keukenplavuizen geplant, het mes in de hand, het lange lemmet met de spitse punt naar boven gekeerd.

Haar belager klemde zijn tanden op elkaar, zijn kleine var-

kensogen schoten onophoudelijk heen en weer, van zijn metgezellen naar het beschot en naar de vrouw. Toen spuugde hij opnieuw een mondvol bloed uit en begon haar voorzichtig te naderen. Geen ogenblik lieten zijn ogen haar meer los. Zijn armen wijduit, zijn bovenlijf licht gekromd, kwam hij voetje voor voetje nader.

'Zijn bloed komt op jullie hoofd' zei de vrouw hard tot zijn makkers, die opgestaan waren en het gebeuren vanuit de deuropening volgden, nu langzamerhand met de gespannen blik waarmee mannen het verloop van een gevecht tussen hanen plegen te volgen.

'Zeg hem terug te gaan, bij God, zeg hem terug te gaan' zei de vrouw.

Haar stem had een bijna hartstochtelijke klank gekregen, daaronder was rust, de diepe rust van iemand die heel de tijd geweten heeft: dit zal ongetwijfeld gaan gebeuren en die er dus op voorbereid geweest is. Terwijl de oudste ruiter bleef zwijgen kwam de zwarte uiterst langzaam en omzichtig verder naar voren en zag ze dat op zijn voorhoofd en neusvleugels zweetdruppels parelden.

'Zeg hem terug te gaan' zei de boerin.

'Hou je mond vrouw, het is je eigen schuld en jij Mikhel, laat zien wat je hiervan terechtbrengt' zei de oudste ruiter. Hij begon licht ironisch te lachen na deze laatste woorden, blijkbaar sloeg hij de moed van zijn ondergeschikte niet bijster hoog aan. De vrouw lette daar evenwel niet op. Ze was nu geheel gekoncentreerd op de nog steeds naderende belager, wiens ongelijke scherpe tanden zichtbaar waren geworden. De vrouw was opeens kleiner geworden, nog gedrongener. Ze hield de hand met het mes laag boven de grond nu en haar ijskoude kalme ogen schatten het punt in het onderlijf van haar tegenstander waar het mes zou moeten rechtkomen wilde de stoot hem onmiddellijk weerloos maken.

En toen begon hij te lachen, de brakende lach die ze reeds eerder gehoord had. Hij liep op de kachel met daarop de

pan toe.

‘Ik wil liever met je eten dan met je vechten vrouw en ik geloof dat die draf aanbrandt’ zei hij met vrolijke stem maar zijn ogen loerden van terzijde naar de plaats waar de boerin nog steeds klaarstond, het mes in de hand, niet lettend op de twee overige ruiters, op wier gezicht een mengsel van geringschatting en verbazing begon te verschijnen. Daarmee was het incident beëindigd. De vrouw stak in de kamer de lamp op. De ruiters zetten zich aan tafel. De vrouw stond in de deuropening en keek naar de gevangene, die, zijn geboeide handen voor de borst, volijverig poogde om de aandacht te trekken, om op te staan, wat door de starheid van zijn benen en doordat hij geboeid was niet wilde lukken.

‘Maak zijn handen los’ zei de vrouw, ‘hier eten alleen de honden van de grond’.

De jongste ruiter stond op en begon het koord los te maken, waarbij de gevangene zijn oog onafgebroken op de dampende borden gevestigd hield. Het vooruitzicht te zullen eten scheen hem schier uitzinnig van vreugde te maken. Een onnozele grimas die wellicht een lach moest voorstellen vertrok zijn verwoeste gelaatstrekken. Zonder op of om te kijken ging hij toen hij eenmaal bevrijd was zitten en viel onmiddellijk aan op zijn bord. De ruiters namen ook hun lepels ter hand, zwijgend.

De vrouw at alleen, in de onverlichte nu reeds zeer schemerige keuken, het mes binnen handbereik. Terwijl ze haar boterhammen aan stukken brak en in de brij dompelde waren haar gedachten ergens verweg, maar zelfs het kraken der stoelzittingen in de andere kamer ontging haar niet.

Vijf

De jongste ruiter zat bij de tafel, schuin onder de laag van de zoldering hangende olielamp. Hij had het zich zo gemakkelijk mogelijk gemaakt door zijn laarzen uit te trekken en zijn benen op een tweede stoel te leggen. Zijn armen waren over elkaar geslagen. Op zijn knieën lag zijn karabijn, waarvan

de metalen onderdelen een glasachtig zwarte fonkeling kregen zovaak een kleine door moeheid veroorzaakte refleksbeweging zijn beenspieren even samentrok. Het wapen was schietklaar, de grendel was overgehaald. Maar de jongen dacht niet dat er nu nog iets zou gebeuren, de weg lag voor vijfzesde achter hen. Ze hadden geluk gehad totnogtoe. De keren dat ze op vijandelijke legereenheden of patrouilles gestuit waren hadden ze die of nog op het nippertje kunnen ontgaan of ze waren er in geslaagd hun rol naar behoren te spelen. Maar het was nodig om op alles voorbereid te blijven, ook, en vooral zelfs, in deze streken: de boerenbevolking immers was er grotendeels op de hand van de opstandelingen en zag hem en zijn metgezellen op grond van de uniformen voor krijgslieden van de regering aan.

De ruiter was, ofschoon stedeling, op het platteland geboren en getogen en wist dat de boeren er nooit voor teruggedeinsd waren om geüniformeerde enkelingen met mestvork of dorsvlegels af te slachten. Ze hadden evenwel totnogtoe geen last van hen gehad en het zag er niet naar uit dat hen nog veel aan onplezierige verrassingen te wachten stond. De dorpen die ze waren doorgetrokken waren zo goed als verlaten geweest. De bewoners hadden zich teruggetrokken in de in deze gebieden altijd nabije bossen, om vandaaruit de uitzichtloos wordende strijd voort te zetten. Op de schaarse nog bewoonde hoeven die ze waren gepasseerd had men hen op vreesachtige en serviele wijze bejegend. De jongen was er zeker van dat deze missie spoedig vervuld zou zijn. Overmorgen hangt de verrader met zijn hoofd naar beneden te bevriezen in de hoogste boom die men heeft kunnen vinden en heb ik het geld om na de oorlog eigen huis en hof te kopen, dacht de jongen. Sinds zijn jeugd wilde hij boer worden. Hij was niet in staat zich voor te stellen hoe het zou zijn om smorgens wakker te worden in zijn eigen woning en om daarna een rondgang te maken over zijn bezittingen, vlas- en tarwevelden. Het lag zover weg in de toekomst, die als een berg was waartegen opgeklommen dien-

de te worden, dat zijn denken nu en reeds maandenlang, een jaar bijna al, altijd weer teruggleed naar de situatie waarin hij zich bevond, steeds weer cirkelen ging om de oorlog, om wat hij daarvan meegemaakt, aan den lijve ondervonden had, om de kou, de honger en dorst vaak, de ongewisheid en bruutheid die aan oorlogvoering inherent waren. Verder dan die gingen zijn gedachten eigenlijk niet. Het enige wat hem werkelijk interessseerde was de gevangene, de aangeschoten verdoofde roofvogel die hen na een mislukte vlucht en een korte ongelijke worsteling van één tegen drie in handen gevallen was, die geen woord had losgelaten, de pijn van zijn door een sabelpunt uitgestoken oog zonder klacht, als gevoelloos verdragen had, op een wijze die niet eens dierlijk te noemen viel want dieren waren allesbehalve stemloos wanneer ze gewond werden en pijn voelden, die zich vanaf het ogenblik dat hij gegrepen werd niet meer scheen te realiseren wat er met hem gebeurde, die daarvoor in ieder geval niet de minste interesse aan de dag legde, wiens denken versteend leek op dat ene korte moment toen men hem overmeesterde en hij opeens begreep niet met een vergissing van degenen aan wier zijde hij zich geschaard had te doen te hebben maar met hen wier vijand hij om duistere redenen had willen zijn en die opnieuw aan een dier deed denken door de manier waarop hij moeiteloos het klimaat verdroeg, wiens handen en voeten niet eens bevroren, alsof een vreemd onoverwinnelijk volkomen aan zijn omgeving aangepast soort bloed door zijn aderen stroomde, kouder en vuriger dan bij ieder ander mens en die als slapend achter het paard aanstapte waaraan hij was vastgebonden, zo diep en onbereikbaar slapend dat geen zweepslag hem wakker had kunnen maken en die nu, aan handen en voeten geboeid, tot een donkere bonk ineengekromd, in het donker van de kamerhoek - die de jongen onafgebroken in het oog hield - gierende en slurpende ademgeluiden maakte, verzonken sedert de maaltijd in een nog dichter aan bewusteloosheid grenzende slaap dan die van daarvoor.

Zo luid waren deze slaapgeluiden dat ze die van de twee ruiters in de bedstede onwaarneembaar maakten en de jongen, woedend geworden, de gevangene reeds ettelijke malen wakkergeschud had. Even was dan het gierend geluid opgehouden maar onveranderlijk, vlak daarna, ving het opnieuw aan. Van tijd tot tijd wierp de man zich op zijn andere zij of brabbelde onverstaanbare woorden.

De jongen begreep hier niets van, van dit bijna woeste slapen van de verrader, praktisch aan de vooravond van zijn eksekutie, waarvan de man wist, waarmee zij, de ruiters, in het begin voortdurend gepoogd hadden hem schrik aan te jagen, teneinde hem aan het praten te krijgen over de plannen en posities en voorraden van de vijand. Het was tevergeefs geweest. Zijn mond open, het kale hoofd in de schouders getrokken, het ongekwetste oog vliezig en gericht op niets, had de man hun steeds feller schilderingen van wat hem te wachten stond, zeker als hij bleef zwijgen, getrotseerd. Als je het zo kon noemen, als hij inderdaad begrepen had waarom het ging, als hij hun dreigementen en zinspelingen op de ophanging en op wat daaraan vooraf zou gaan gehoord had in de nevelige verte waar zijn denken zich duurzaam gekoncentreerd hield. En toch, dacht de jongen, nu eens pogend het gierend geluid zonder meer uit te schakelen voor zijn bewustzijn, dan weer proberend het te overwinnen door er zo scherp mogelijk naar te luisteren, zo scherp dat het in fragmenten uiteenviel en er vele afzonderlijke toonaarden in hoorbaar werden die hij stuk voor stuk onschadelijk trachtte te maken, zodat het geluid tenslotte gelijk zou worden aan stilte en er niet meer zijn. Het lukte niet.

En toch, hij is een mens. Ik moet de eerste nog tegenkomen die niet bang is met de dood voor ogen. En hij weet dat die hem te wachten staat. Hij weet dat wij geprobeerd hebben hem die zo ellendig mogelijk af te schilderen. Maar hij weet ook dat de werkelijkheid, voor hem, altijd nog erger zal zijn. Ik weet zeker dat hij bang is, al is het vanaf het

moment dat we hem te pakken kregen aan niets te merken geweest. Helaas niet, dacht de jongen, want een groot deel van het grimmige genoegen dat de angst van de verrader hem en zijn makkers zou gedaan hebben ging hiermee verloren. Opnieuw en voor de zoveelste maal vroeg de jongen zich af of het zwijgen en de klaarblijkelijke volslagen interesseloosheid ten opzichte van alles wat met hem gebeurde en gebeuren ging, enkel de list van een gegrepen spion kon zijn, die men geleerd heeft niet eens te luisteren naar wat hem gevraagd en meegedeeld wordt, die alles langs zijn koude kleren laat afglijden, even reaktieloos en stompzinnig schijnend als een steen. In dat geval was de man een volmaakt instrument.

Maar de jongen geloofde daar niet in. Naar zijn mening bleef een mens altijd een mens en dat wilde zeggen: beinvloedbaar, voortdurend bang voor zijn hachje en bereid dat met ieder mogelijk nieuw verraad zo goed als het kon te beschermen. Deze man was de eerste uitzondering daarop die de ruiter in zijn jeugdige maar reeds ervaringenrijke bestaan ontmoette. Daarom irriteerde en intrigeerde de gevangene hem in gelijke mate. Hij was de enige van de drie die, op eigen gelegenheid, gepoogd had vriendelijkheid als sleutel op smans stilzwijgen en afgetrokkenheid te bezigen. Ettelijke malen had hij hem etensresten toegestopt, daarbij duidelijk latende uitkomen iets te doen wat zijn makkers nooit zouden hebben getolereerd, stiekum had hij hem uit zijn veldfles laten drinken. Het resultaat van deze handelwijs was nihil geweest. In het gedrag van de verrader was niet de minste wijziging bespeurbaar geworden. Hij bleef de automaat die hij moest geworden zijn op het tijdstip dat hij de ruiters, na hun zenuwslopende tocht dwars door de vijandelijke linies, in handen was gevallen. Het was immers niet aannemelijk dat de vijand gebruik gemaakt had van diensten hen aangeboden door een idioot. Bovendien was bekend dat de gevangene allesbehalve een idioot was maar een sluwe berekenende vent die wat hij gedaan had naar alle waar-

schijnlijkheid louter en alleen gedaan had om geld.

Terwijl de jongen over dit alles nadacht maar niet in staat was het gedrag van de man te vatten, was hij er zich van bewust slaperig te worden. Hij betrapte er zich zelfs herhaaldelijk op dat hij zijn hoofd op zijn borst liet zakken en sekondenlang dreigde toe te geven aan de onzegbaar weldadige loomheid die zijn denken aan het vernevelen ging en zijn lichaam loodzwaar begon te maken.

Hij ging rechtop zitten, liet zijn blik, om houvast te zoeken tegen de opdringende hunkering naar slaap (die niet het verlangen van zijn wil maar van zijn bloed en van zijn spieren en van zijn gevoelens was, waartegen het hem moeilijk viel te vechten daar de wil van hen in grote mate afhankelijk was) door het kale vertrek dwalen. Zijn ogen bleven rusten op de zolderbalken, op de schemerige kalkwanden, op de gladde zwarte vensters waarvoor de vrouw tegen het donker worden de luiken dichtgeklapt had. De kamer was zoals alle kamers in deze streken, er was niets bijzonders aan, niets wat zijn blik op speciale wijze boeide.

Hij tastte in de zakken van zijn tuniek, vond een paar suikerklontjes en beet die stuk. Traag liet hij op zijn slaapdikke tong de likide geworden zoetigheid wegvloeien en bemerkte toen dat het gierend gesnurk van de gevangene er niet meer was, terwijl hij, en dit leverde een verwarrende gewaarwording op, tegelijkertijd *wist* dat het geluid onveranderd doorging. Zijn hersens, zijn brein namen het gewoon waar maar zijn gehoororgaan weigerde het langer toe te laten, te registreren.

De jongen wist dat hij niet in slaap mocht vallen, dat dit in dit geval iets onvergeeflijks zou zijn. Met de felle intentie om wakker te blijven en waakzaam opende hij zijn ogen zo wijd mogelijk en probeerde hij opnieuw te horen. Slechts even lukte hem dit. Het gegier was in een soort gerochel en gesteun overgegaan, alsof in de hoek van de kamer iemand onder onduldbare onafgebroken en nog vrij kalm doorstane pijn lag te kreperen.

We moeten opschieten, dacht de jongen met heldere maar door de aanzwellende slaap van de rest van zijn denken afgegrendelde hersens, misschien gaat hij echt het hoekje om. Zijn hele kop is misschien aangetast door dat gezwel, het is naar binnen geslagen en de hele boel daar verettert. Mikhel had van hem af moeten blijven. Misschien komt het allemaal door die wond, al heeft hij er ogenschijnlijk niet eens last van.

Hij was nu niet meer in staat zijn ogen open te houden maar nog steeds spartelde hij tegen. Toen - en dat hoorde hij wèl, het was er voor het eerst - ving zijn oor een geluid uit het aangrenzende vertrekje op. Het ingehouden schorre kuchen van de vrouw, dat hem te hulp kwam in zijn snel groeiende weerloosheid. Er was niet alleen dat gekuch, enkele malen. Er was ook het geritsel van kleren, het geschuifel van muilen op de plavuizen. Daarna het klokken van een vloeistof die in een glas of kom geschonken werd, het donkere geluid van een kan of kruik die werd neergezet. In de zee van slaap die de jongen thans omspoelde waren deze klanken, kort en duidelijk herkenbaar alle en even helder en nuchter als overdag, strohalmen waaraan hij zich vastklampte om niet kopje onder te gaan.

Hij tilde zijn half gevoelloos geworden benen van de stoel, nam de karabijn in de hand en kwam, daarop steunend, moeilijk overeind. Zo slaperig als nu ben ik nog nooit geweest, dacht hij, maar het zal gauw voorbij zijn en dan komt de welverdiende rust en daarna het geld en de hoeve die ik koop zodra de oorlog achter de rug is. Hij probeerde te glimlachen en stapte met stijve passen naar de deur. Daar boog hij zich over de gevangene in de hoek. Hij lag als een dier in elkaar gerold. Uit zijn wijd opengevallen mond borrelden onsamenhangende luide reutelgeluiden op. Zijn stijf gebonden handen, tot vuisten gebald, lagen onder zijn kin, als pogend de gaapmond dicht te duwen. In het vertrek, de kachel ten spijt, heerste een temperatuur van ongetwijfeld slechts enkele graden boven het vriespunt. Toch was de kale

schedel van de man met glinsterende zweetdruppels bedekt. Het was voor het eerst dat de jongen dit zag. Dus toch, dacht hij, maar alleen in zijn slaap en zonder dat hij er zelf iets van weet. Maar kun je dat angst noemen?

De karabijn in de hand - niet omdat hij dacht die nodig te zullen hebben, uit gewoonte enkel - stapte hij de keuken binnen. De vrouw, haar haar geheel los nu, zat geknield op een laag bankje voor het heiligenbeeld, buiten de lichtkring van de laag gedraaide lamp, op een zo roerloze en bevreemdende manier dat het leek of ze er heel de nacht tot dit tijdstip toe had doorgebracht, in een geheim bondgenootschap met iets wat niet bestond, in gesprek daarmee. Alsof bidden helpt, dacht de jongen, trouwens: waar bidt ze voor, dat ouwe mens? Wat wil ze dat haar nog ten deel kan vallen?

Pas toen hij was binnengekomen, de deur liet hij half open, draaide ze langzaam haar hoofd opzij. De jongen wist, maar in het donker dat haar gezicht beheerste kon hij haar ogen niet goed onderscheiden, dat ze naar hem keek op de manier waarop ze eerder naar hem en naar zijn makkers gekeken had: koud, afwachtend, interesseloos, waakzaam, en volkomen onbeangst om wat haar boven het hoofd kon hangen. Geen moment had dat haar geïntimideerd. Haar rust werd er geen sekonde door beroerd.

‘Ik hoorde je iets inschenken, vrouw’ zei de jongen, onwillekeurig zijn harde stem dempend, ‘geef mij ook wat te drinken. Ik heb dorst’. De vrouw bleef zitten zoals ze zat. Alleen haar hoofd met het lange afhangende naar de jongen wist wist ijzergrauwe haar (haar dat de kleur van haar ogen nabijkwam, een bijna eendere tint bezat) was naar hem toegekeerd.

‘Is je veldfles leeg?’ zei ze met een lage stem, aangedaan door gevoelens die de jongen niet kende.

‘Nee’ zei hij.

‘Er zit cognac in’ zei de vrouw.

‘Ja’ zei de jongen.

‘En dat drink je liever niet’ zei de vrouw, spraakzamer dan ze totnogtoe geweest was.

‘Klopt’ zei de jongen, ‘geef me een glas van wat je daarnet inschonk’.

‘Dat was een medicijn’ zei de vrouw.

‘Geef me dan iets anders’ zei de jongen, kampend met zijn moeheid en de begeerte zich neer te leggen en als een steen de slaap binnen te tuimelen.

‘Ik heb alleen water’ zei de vrouw, ‘mijn koeien zijn gestolen en geslacht door soldatenvolk’. Wellicht was het blijdschap wat doorklonk in de toon waarop ze dat zei.

‘Geef me dan water’ zei de jongen, ‘geef me maar wat je hebt. Geef me maar water’.

Hij had inderdaad dorst, zijn tong was droog en dik en het kostte hem moeite te slikken. Zwaar liet hij zich op een stoel vallen en zette de karabijn tussen zijn knieën.

‘Goed, water’ zei de vrouw.

Ze stond op en liep naar de tafel waarop een buikige stenen kruik stond. Toen ze hem de ingeschonken kom aanreikte zag de jongen voor het eerst sinds hij was binnengekomen haar gezicht, de gestadige diepliggende ogen die flikkerden van een verborgen diep brandend vuur. Ze ging tegenover hem aan de tafel zitten en keek hoe hij de kom in één lange teug leegdronk.

‘Nog’ zei hij, met de lippen smakkend.

Ze goot de kom opnieuw vol en ging opnieuw tegenover hem zitten.

De vrouw zag dat de jongen toen hij de tweede kom half leeggedronken had bijna niet meer in staat was hem vast te houden. Zijn handen beefden van een moeheid waar hij niet veel langer meer tegen zou zijn opgewassen. De vrouw was zeer gehecht aan het weinige ruwe aardewerk dat ze bezat. Waar moest je in deze tijden ander vandaan halen als het brak? Zich licht over de kleine tafel heenbuigend nam ze de jongen de kom uit de handen, waarbij ze als bij toeval

vluchtig zijn vingers beroerde, die heet waren, zweterig. Hij het haar zonder weerstreven of verwondering of woede begaan, bijna zoals een kind zijn moeder begaan laat als het moe of slaperig of ziek is en verzorging nodig heeft, waarvan het geniet in zijn halve hulpeloosheid.

Hij steunde nu zwaar met beide ellebogen op de tafel, de vuisten tegen zijn slapen, en probeerde met geweld zijn ogen open te houden. Sekondenlang vielen ze dicht evenwel. Hij leek laveloos van slaap nu.

Het gezicht van de vrouw waaromheen het in het flauwe lamplicht heksachtig ontkleurde haar hing, was zonder uitdrukking. Het enige wat eruit af te lezen viel was een kalme vastberaden waakzaamheid, die haar mond weer tot die scherpe kerf maakte en haar ogen verkleinde. Het was eigenlijk, op dat lange grauwe haar na, meer het gezicht van een man, een boer of boswachter, dan van een vrouw. De door weer en wind en tijd geharde schaal van dat gezicht was even strak als altijd, verried niets. Enkel in haar stem bleek, toen ze sprak, een verandering plaatsgegrepen te hebben. Die stem was nu niet meer kortaf, bits zoals tevoren. Hij had zich aangepast aan de geheimzinnige hoorbaar ritselende en knarsende stilte van de niet te bevatten vriesnacht die het jachtig getik van de wekker op de kommode smoorde, met donker omwond en dempte. Haar stem was zelfs stilte en ritseling geworden, adem, fluistering meer dan spraak, of ze schroomde de jonge ruiter te wekken maar tegelijkertijd om een dwingende reden niet laten kon het woord tot hem te richten.

‘Waar heb je dat uniform vandaan?’ zei ze, ‘het past je niet, het is veel te ruim voor je’.

De jongen staarde haar aan met bijna bewegingloze ogen. Hij slikte. Het was niet te zien wat er in hem omging, of hij schrok bij deze opmerking. Zijn jeugdige lamplichtbleke gezicht was door de in hem hoger en hoger stijgende slaap onbeweeglijk en tot een masker niet ongelijk aan dat van de vrouw gemaakt. Zijn stem was onzeker en toonloos.

‘Je vergist je’ zei hij.

‘Het is niet nodig om te liegen’ zei de vrouw, ‘je kunt mij vertrouwen. Jullie zijn geen regeringssoldaten. Ik vergis mij niet. Ik heb ze gezien, de echte. Jullie zijn partisanen’.

Ze sprak op vriendelijke toon nu, niet uitdagend of triomfantelijk maar voorzichtig, tastend en toch met iets onverzettelijks en geheel zelfverzekerds.

‘Het landvolk hier staat aan onze kant’ zei de jongen.

‘Ja’ zei de vrouw, ‘je hoeft je geen zorgen te maken. Ik zal jullie niet verraden. Jullie zijn onze bevrijders’. In haar stem was een nauw verholen ondertoon van zuiver sarkasme. Een ogenblik zweeg ze, scheen ze diep na te denken. Haar dikke grauwe wenkbrauwen trokken zich samen. Ze vormden een haast ononderbroken streep boven haar ogen nu.

‘Hoe groot is het losgeld dat op het hoofd van de gevangene staat?’ vroeg ze toen, ‘is het veel geld?’

De jongen hief het hoofd, bij de vraag van de vrouw weer even tot helder besef komend.

‘Meer dan je ooit bij elkaar gezien hebt, vrouw’ zei hij, trots, vreugdevol, gebroken van slaap. De vrouw keek hem aan.

‘Hoeveel voor jou?’ zei ze.

‘Honderd koningskoppen van zilver’ zei hij, pogend te glimlachen weer, wat het stollende materiaal van zijn gezicht amper meer toeliet.

‘En je makkers?’ vroeg de vrouw verder, rustig.

‘Mikhel ook honderd, de oude honderdvijfenzeventig’ zei de jongen.

‘Dat is veel geld’ zei de vrouw.

‘Meer dan je ooit bij elkaar zult zien’ zei de ruiter, ofschoon hij niet tegensproken werd met een soort dronkemansachtige koppigheid.

‘Natuurlijk, natuurlijk, veel en veel meer’ suste de vrouw. De jongen legde nu zijn armen op het tafelblad en scheen met het hoofd daarop te willen gaan slapen. Maar het ge-

weer dat nog steeds tussen zijn knieën stond hinderde hem. Hij zette het onhandig tegen de tafelrand en zakte toen voorover. De vrouw kwam overeind en nam het geweer weg. Ze legde het in de vensterbank. De jongen opende met moeite, toch nog argwanend, een ogenblik de ogen.

'Als het valt gaat het af' verklaarde de vrouw, 'je hebt de grendel overgehaald'.

De jongen maakte een geluid dat misschien instemmig met haar daad uitdrukte.

'Je bent moe' zei de vrouw, 'ga nu slapen, maar niet hier. Je moet bij je gevangene blijven. Dat is beter'.

'Ja' zei de jongen, vragend en instemmend tegelijk.

De vrouw kwam naast hem staan en begon aan zijn schouders te schudden. Slaapdronken, afhankelijk, keek de jongen haar aan.

'Kom' zei de vrouw, streng en vriendelijk, een moeder, terwijl ze hem overeind duwde en ondersteunde. Met haar voet opende ze de kamerdeur verder. In haar linkerhand - de jongen zag dat niet, zag niets meer - hield ze het mes geklemd.

'Wacht' zei ze daarna. Snel opende ze twee dekenrollen en spreidde de dekens uit op de grond, voor de bedstede.

'Ga hier liggen' beval ze. De jongen gehoorzaamde prompt. Eenmaal liggend brabbelde hij iets over zijn moeder. De ogen van de vrouw waren bewegingloos, koud.

'Slaap' zei ze driftig, 'slaap', en reeds niet meer op hem lettend wendde ze zich om naar de hoek waar nog steeds de luide en schrapende en rauwe en verwarrende geluiden vandaan kwamen die ze heel de tijd, terwijl ze in bed lag en daarna voor het heiligenbeeld zat, gehoord had, die ieder ander - zoals de jongen - hoorndol gemaakt zouden hebben maar die haar niets gedaan hadden, die ze enkel gekonstateerd had zoals men de stille ademhaling van een slapend kind waarneemt, waaruit ze enkel had afgeleid dat de gevangene sliep.

Ze sloeg een vluchtig kruis en boog zich over de man heen.

Lang stond ze zo, het mes in haar hand geen vijftig centimeter verwijderd van zijn keel, haar gezicht star en aandachtig, haar denken onpeilbaar.

Toen, zonder enige merkbare tegenzin, met een vlugge beweging, legde ze haar vrije hand op de mond van de man, gelijktijdig knepen haar vingers zijn neus dicht. Door het vormeloze lichaam van de man voer een rilling. Het ene oog ging open. Het was geheel weggedraaid, als bij een lijk. Vaster drukte haar hand op zijn mond. Het oog rolde heen en weer in de benige kas, zag haar aan toen, met een blik die doodsangst en verbazing en ongeloof bevatte. Ze liet de druk op zijn mond iets lichter worden en wachtte of er een geluid zou komen. Dat was niet het geval. Haar vingers voelden zelfs dat de lippen van de man poogden zich te sluiten. Ze liet dit toe, nam zelfs tenslotte de hand weg. Met haar andere hand sneed ze snel en zeker de koorden door waarmee hij aan polsen en enkels gebonden was, zo stevig dat ze niet begreep hoe zijn bloed de normale bedding nog had kunnen vinden. Het kostte moeite om hem overeind te krijgen, hoezeer hij zich daar ook voor inspande, voor het eerst begrepen hebbend, sneller en grondiger dan te verwachten geweest was, geluidlozer ook zich bewegend.

Geen gefluisterd woord werd er tussen hen gewisseld. Het gebeurde in een stilte die slechts van de drievoudige ademhaling der slapende ruiters in een kalme eb en vloed doorstroomd werd. Als bij afspraak greep dit plaats, alsof er oefening aan voorafgegaan was.

Toen ze in de keuken stonden sloot de vrouw de kamerdeur en schoof er na een korte aarzeling de grendel voor.

Zes

De gevangene lag geknield op de vloer en probeerde de benen van de vrouw te omhelzen, die dit niet toestond en hem met haar voeten terugduwde. Ze stond rechtop, midden in de keuken. Verschillende malen kroop de man dichter naar haar toe en iedere keer duwde ze hem terug of

deed ze een stap achterwaarts. Er was iets schrikwekkends in de stomme stemloze en onderworpen aanhankelijkheid die de man tentoonspreidde jegens de vrouw, wier aanwezigheid hem tevoren amper opgevallen was en die thans het enige scheen te zijn geworden wat hem belang inboezemde. Die hij, op de manier waarop een dier dat soms wil, blindelings verlangde aan te raken, om zo datgene uit te drukken waartoe hij op geen andere wijze bij machte was, wat op geen andere wijze geuit kon worden.

Zijn gedrag joeg de vrouw geen angst aan. Het verbaasde haar zelfs niet. Het leek of voor dingen als verbazing en angst in haar denken geen plaats was, of ze niet voor haar bestonden. De vreemde pogingen tot dankbaarheidsbetuiging leken haar alleen licht te ergeren. Niet eens erg: ze liet hem begaan, telkens met haar voet hem terugduwend als hij haar zo dicht genaderd was dat zijn armen haar zouden gaan omklemmen met de kracht van een begrijpelijke en door zijn uitingswijze toch opeens ook onverklaarbare blijdschap. Ze deed een stap achterwaarts. Opnieuw kroop de man, als naar haar toegetrokken, in haar richting, het verminkte en kale hoofd in de schouders, zijn diepliggend roofdierenoog onafgebroken op haar gericht. Uit zijn borstkas welde een soort steeds weer weggedrongen gesteun op.

Toen begon de vrouw te praten. Ze sprak snel, zacht en nadrukkelijk, zoals men tot een kind spreekt dat lang niet alles wat men zegt direkt begrijpt, waarvoor veel dingen herhaald moeten worden willen ze doordringen. De kruipbewegingen van de man hielden op zodra hij haar stem hoorde. Hij dook in elkaar en begon met zijn hoofd heen en weer te bewegen. De stem van de vrouw, die hem verraden kon, elk ogenblik, scheen hem een ongehoorde vrees in te geven. ‘Wees niet bang’ zei de vrouw, ‘ze slapen. Ik heb ervoor gezorgd dat ze niet wakker zullen worden. De ken de uitwerking van mijn kruiden precies. Ik heb hen iets heel sterks gegeven in hun eten. Ze zullen je niets doen nu. Ze slapen’. Ze zweeg even, het was niet te zien of haar woorden tot

hem doordrongen. Het hoofd van de man bleef heen en weer wiegelen. Zijn gezicht glansde van het zweet, hij leek als zwanger van angst, kramp vertrok zijn monsterlijk geschonden gezicht.

'Ik kan met je doen wat ik wil' vervolgde ze, 'je bent in mijn macht en je bent een verrader'.

Weer zweeg ze. Toen ze daarna opnieuw sprak kwamen de woorden uit haar mond alsof iemand haar ertoe dwong, alsof ze ze uit zichzelf nooit gezegd zou hebben.

'Ik zal je helpen vluchten' zei ze, 'ik zal je wapens en een paard geven. Ze zullen je niet terugvinden. De bossen zijn groot genoeg voor een stuk wild als jij. Maar eerst moet je iets voor me doen'.

Ze pauzeerde. Roerloos op zijn knieën zittend staarde de man haar aan. Ondanks zijn blijkbaar door haar stemgeluid gewekte angst, die hem zich had doen realiseren dat hij nog steeds allesbehalve veilig was, gleed een gulzige idiote lach over zijn geteisterde trekken.

'Er ligt hier goud begraven' zei de vrouw kalm, 'veel goud. De grond is diep bevroren. Ik ben niet jong meer. Je moet niets doen dan het opdelven. In ruil daarvoor zal ik je laten gaan'.

De man keek haar met zijn roofdierenoog onafgebroken aan, nog steeds het hoofd heen en weer bewegend. Uit zijn borst wrong zich een pijnlijk ingehouden gerochel los. Het was niet duidelijk of hij haar begrepen had. De vrouw herhaalde haar woorden. Ze draaide zich om en nam het geweer van de vensterbank, wat de man duidelijk in paniek bracht, hem in elkaar deed krimpen van vrees. Met de mouw van zijn aan flarden gescheurde kiel wiste hij het zweet van zijn schedel. De vrouw hield de karabijn dwars voor haar buik en wachtte.

De man begon te knikken, de zin van haar woorden scheen nu pas tot hem doorgedrongen te zijn. Alsof hij opnieuw een mens werd ging zijn mond dicht even.

'Kom' zei de vrouw. Ze schoot een lange versleten winter-

jas aan, borg haar hoofd in een omslagdoek en schoof de grendel weg van voor de buitendeur. De onmiddellijk binnenstromende ijzige tochtstroom deed de olielamp een ogenblik hevig flakkeren. Ze wenkte de man haar voor te gaan. Verwonderlijk snel opeens kwam hij overeind uit zijn geknielde houding en stapte - een gewond maar niet overwonnen roofdier - naar buiten, het erf op waar een schrale hoge maan een hard schijnsel wierp op de grotendeels door niets beroerde bevroren sneeuwlaag.

De vrouw volgde hem op de voet, het geweer - de kolf ter hoogte van haar borst, de loop naar beneden gericht - vasthoudend of het een bezem, een of ander boerengebruiksvoorwerp betrof. Tot aan zijn knieën wegzakkend in de barstende brekende kompakt geworden sneeuw stapte de man voor haar uit, af en toe aarzelend, dan weer gehaast, bijna struikelend, onzeker van de route die genomen diende en toch zonder om te kijken naar de vrouw, die achter hem haar voeten in de door hem gemaakte gaten plaatste en hem geen sekonde uit het oog verloor.

Toen ze het erf overgestoken waren en bij de schuur waren, uit de wind, bleef de man staan, om zich heenkijkend en blijkbaar pogend uit te maken welke richting hij thans moest inslaan. De vrouw beduidde hem de schuur binnen te gaan. Hij gehoorzaamde. Ze gaf hem een spade, een houweel en een zak aan. Buiten kwam ze nu met vijf voet tussenruimte naast hem lopen, rechts van hem, de loop van het geweer op zijn benen gericht. Ze begaven zich naar de achterzijde van de op een sneeuwhoop lijkende schuur, waar enkele scheve door het wintergeweld verijsde bomen stonden, in een slordige cirkelvorm.

De man groef. Eerst had hij het houweel gehanteerd, de sneeuwkorst verwijderd en een gat gehakt in de versteend lijkende zwarte massa daaronder, aan de voet van de boom die het meest naar rechts stond, de richting uit van de bij de hoeve meerbreed wordende uitgestulpte dode rivier.

Beetje bij beetje had hij de moeizaam losgeslagen aarde in kleine keiharde kluiten met de spade op een hoop geschept. Daarna, toen de kuil - die de vorm van een ruw vierkant had - dieper werd, en hij het houweel niet meer gebruiken kon, had de man opnieuw de spade ter hand genomen en was hij met de scherpe snede daarvan loodrecht neerwaarts gaan steken, wat een geluid opleverde niet ongelijk aan dat van een bijl die in een boom gedreven wordt, op ritmische wijze, steeds met dezelfde kracht, door iemand die dit soort werk gewoon is en niet snel uitgeput zal raken ervan, dat was hoorbaar in de snelle gelijkmatige opeenvolging der stoten, waarbij telkens zijn rechtervoet hielp het licht schelpvormige metalen blad dieper de weerbarstige grond in te drijven. De man had zijn lange gezwollen lichaam gebogen en zonder een ogenblik zijn rug te rechten werkte hij door in een strak koppig tempo waarin hij naar het scheen uren zou kunnen volharden. Het graafwerk eiste al zijn aandacht op. Geen ogenblik hief hij het diep naar de grond gebogen hoofd teneinde om zich heen te kijken. Het ritme van zijn stoten met de spade leek hem vanaf het moment dat hij het, geleid door waarschijnlijk onbewust geworden ervaring en overleg, ontworpen had, te zijn gaan biologeren. Zo precies kende zijn lichaam zijn eigen kracht en uithoudingsvermogen blijkbaar, en zo nauwkeurig leek hij berekend op de weerstand die de bevroren grond zou bieden, dat de soepele ritmiek waarmee hij dit werk uitvoerde geen ogenblik door de cesuur van een rustpauze, een oponthoud, hoefde onderbroken te worden, - terwijl de aarde hard was, aangetast door de winter die de gehele natuur met onafwendbaar kalm geweld in steen leek te willen herscheppen. Zo hard was de grond geworden dat een ongeoefende er slechts met moeite een ondiep kuiltje in had kunnen maken naar alle waarschijnlijkheid, en ontmoedigd zijn werktuigen er bij neer gegooid zou hebben, ondanks de kortstondige krachtsinspanning reeds tot op het gebeente verkild.

Bij de man evenwel was van verkleuming niets te merken.

Hij was blootshoofds, enkel gekleed In ae voddige kapotte kiel en broek die men hem gelaten had. Want het was onwaarschijnlijk dat hij geen pelsjas, muts en handschoenen bezeten had in de tijd die achter hem lag. Zelfs bedelaars en landlopers bezaten die. Het lag voor de hand dat men hem deze kledingstukken ontnomen had bij wijze van straf, om de gevangene die hij was geheel te demoraliseren. Het bleef onzeker in hoeverre men daarin op deze wijze geslaagd was. Waarschijnlijk was het inderdaad van invloed op hem geweest maar niet in de mate die men verwacht had. De man scheen zich op verwonderlijke wijze te hebben aangepast aan de omstandigheden waarin hij verkeerde.

De opening van de kuil die hij groef, uithakte eerder in de geen grein zachter wordende aarde, was ongeveer drie voet in het vierkant en had een diepte van misschien anderhalve voet. Om deze diepte te bereiken had de man minstens drie kwartier zeer intensief, onafgebroken en als een door niets af te leiden of te weerhouden machine gewerkt. Al die tijd stond de vrouw bij de boom, stampvoetend van kou, de brede zwarte omslagdoek vaster om haar hoofd wikkelend, de kraag van haar versleten mantel opgeslagen, het geweer nog steeds zoals ze het hield toen ze met de man het erf opliep: de kolf omhoog, de loop naar beneden wijzend. Af en toe had hij, tussen de korte knarsende stoten met de spade door, welks beweging geen ogenblik afbrak, geluiden geuit, dringend en wellicht bedoeld als mededelingen, waarmee het feit dat hij het hoofd er niet bij ophief evenwel in tegenspraak was. De vrouw had er niet op gereageerd. Geen woord was over haar strakke lippen gekomen. Regelmatig stieten haar neusgaten een kleine witte ademwolk uit, die onmiddellijk vervluchtigde. Haar gezicht was een masker gebleven, naar wat daarachter omging viel alleen te raden. En zelfs dat niet. Geen sekonde verslapte haar aandacht voor de geoefende arm- en beenbewegingen van de man, voor het gebaar waarmee hij de spade in de grond stiet, waarmee hij de kluiten op een hoop naast de put wierp,

zonder dat hij er naar keek, zijn blik steeds gericht op het ontstaande en geleidelijk dieper wordende gat, zwart in het omringende door zijn voeten doorboorde en bevuilde wit van de gestolde sneeuwlaag.

Het bonkende geluid van de spade ging verloren in de wijde gespannen vriesnacht, was daarin niet veel meer dan het gerucht van door de wind bij vlagen van boomtakken gebroken stukjes ijzel, een onopvallend en van vlakbij toch onrustbarend rumoer in de holligheid en de leegte van het winteruniversum. Aan het uitspansel trilde geen enkele ster. De lucht was geelachtig grauw en grijs geworden, door een chemische stof aangetast, met daarin, in het ontstane mengsel, vermoedbaar nieuwe sneeuwvrachten. De maan, alhoewel dun, toch helderder van schijn geworden dan te verwachten geweest was, wierp een kil onwezenlijk licht over de omgeving, de omtrekken van de hoeve, de bomen, de grond, de antracietzwarte brede rivier, met daarachter, vervloeiend, de lijnen van het bos dat daar begon.

De man groef. Hij was nu langzamerhand zo diep gekomen dat hij vanaf de rand van de kuil niet meer in staat was voldoende kracht te zetten met zijn werktuigen. Daarom onderbrak hij zijn stotende bewegingen en stapte in de put, welks rand reeds tot zijn dijbenen reikte. De vrouw kwam, terwijl hij deze handeling uitvoerde, een stap naar voren. Toen hij zijn worsteling met de grond hervatte, direkt, slechts even was het bonkende gerucht weggevallen, ging ze weer bij de boom staan. Stampvoetend opnieuw.

Het graven ging nu langzamer, de afmetingen van de put hinderden de man enigszins bij zijn bewegingen. In een ander trager tempo werkte hij door, werden hoeveelheden aarde naar boven gezwaaid. Hijzelf maakte geen enkel geluid meer. De vrouw deed enkele stappen in de richting van de put en bleef daar staan, zover van de rand dat een eventuele opzettelijke of toevallige slag met de spade tegen haar benen of onderlijf haar niet zou kunnen raken. Het ritme der stoten veranderde opnieuw, werd sneller en gedempter

dan het geweest was. Het bezeten geweld, de verwoedheid waarmee de man gegraven had was achter de rug. Het duurde nu langer voor er aarde naar boven gezwiept werd. De man was bijna geheel verdwenen in de kuil. Alleen een gedeelte van zijn met rukken bewegende rug was nog te zien. De vrouw hield het geweer daarop gericht, niet in de aanslag maar toch gereed om te schieten. Een ogenblik leek het of ze inderdaad wilde aanleggen en de nietsvermoedend voortgravende man een kogel in de rug jagen. Maar ook deze keer scheen ze niet zich te bedenken maar eenvoudig iets anders en verder reikends in de zin te hebben, dat haar belette te doen wat ze, wellicht, had willen doen en waartoe ze een paar sekonden later niet meer in de gelegenheid was.

Het ging vliegensvlug in zijn werk. Een hand legde zich om haar keel en een knie stiet haar in de lenden dat haar botten kraakten en ze een korte helle schreeuw gaf van pijn. De hand slingerde haar, terwijl ze bezig was achterover te tuimelen, met kracht tegen de sneeuwgrond en rukte het geweer uit haar handen. Toen waren ze er alle drie, uit de grond opgerezen, karabijn of sabel blinkend in de vuist, een kleine tomeloze en voor niets terugdeinzende horde, die het spoor gevonden had en thans bloed wilde zien.

Terwijl de zwartbebaarde, die haar ten val gebracht had, haar zijn laars op de nek zette, draaide de vrouw haar hoofd voorzichtig enigszins naar de kuil, nu op vijf pas afstand van haar. De man was opgehouden met graven en stond rechtop in de put. Hij had de spade laten vallen en hield in een instinkmatig gebaar de handen beschermend boven het brede kale hoofd. In het ene ongekwetste oog weerkaatste het maanlicht als in water. Zijn mond hing wijdopen en zijn ademhaling ging gehaast en schrapend alsof hij zo doodmoe was van zijn werk dat hij op het punt stond in elkaar te zakken.

Terwijl de laars haar afwisselend harder en zachter in de hals trapte, zag en hoorde de vrouw hoe de oudste van de

ruiters naar de put liep, de man met zijn sabel over het hoofd zwiepte, rakelings boven de opgeheven handen, en hem sommeerde uit de kuil te komen. Hij moest dit bevel enkele malen herhalen voor de man hem begreep, of in staat was er gehoor aan te geven en op een nieuw bevel te gaan liggen. De oudste ruiter trok nu zijn revolver en hield de loop tegen de schedel van zijn slachtoffer, intussen snoerde de jongste ruiter, lijkbleek en als een slaapwandelaar zich bewegend, de gevangene een eind touw om de polsen. Met schoppen beduidde de oudste de man overeind te komen daarna. Toen hij eenmaal stond wankelde hij op zijn benen en steunde hij als een dier in doodsnood.

Dit alles zag en hoorde de vrouw en pas toen de eerste felle bedwelming van pijn en schrik week merkte ze dat de oudste ruiter naar haar was toegekomen en dat hij de zwartbebaarde beval zijn voet weg te halen van haar nek. Inderdaad verdween de druk die haar het ademhalen bijna onmogelijk gemaakt had. De zwarte vloekte en liep naar de kuil.

‘Sta op’ snauwde de oudste ruiter. De vroegere beleefdheid was geheel verdwenen uit zijn stem. Ze stond op, duizelig van de klap waarmee ze omvergeslagen was maar ongekwetst. Enkel een beetje hijgend schoof ze de omlaaggegleden omslagdoek op zijn plaats terug en keek de ruiter met de knevel met rustige harde ogen aan.

Brr, wat een wijf, dacht de ruiter, een echte feeks. Eentje die tot alles in staat is. Het was al direkt merkbaar. Een geluk en een wonder dat Mikhel wakkergeworden is. Dat zal haar zuur opbreken. Hij was er zich van bewust door haar met een of ander goedje dat ze in hun soep gedaan had verdoofd te zijn. Zijn hele hoofd gonsde er nog van. De vervloekte kruidenrommel van die boerenheksen, dacht hij. Natuurlijk, dat mens had op de een of andere krankjoreme manier de pest aan de guerillastrijders. Voor haar waren zij regeringssoldaten en was die verrader een partisaan. De antipatie van een oude boerin kon een rare kant uitgaan. Waarom had dat mens gekozen voor de korruptie en de chaos, die

zij, als boerin nota bene, het meest diende te verfoeien omdat haar soort er de meeste last van ondervonden had, meer in elk geval dan de stedelingen, die altijd sterker stonden naar de ruiter meende. Zeker, dat ze na de daarvoor vereiste maatregelen getroffen te hebben de verrader uit de wereld had willen helpen - op wat voor manier! - was een feit. Maar zij had het anders bedoeld. Ze had een opstandeling het licht willen uitblazen en misschien - god weet welke kronkels de gedachten van zo'n oud wijf volgden - daarna hèn. Haar daad was een vijandige. Het gevoel van weerzin, dat de ruiter in het begin al gehad had toen hij naar haar keek, was niet minder sterk geworden. Hij haatte haar plompe onverzettelijke vormen, die niets hadden van al datgene wat een vrouw aantrekkelijk kon maken.

'Wat was van dit alles de bedoeling. Zeg op' snauwde hij, de vrouw scherp aankijkend. Ze zweeg, klemde haar lippen vast opeen.

Ze gaf ons een slaapmiddel in het voer, overlegde de ruiter, en toen ze zo haar handen vrij kreeg dwong ze die vent naar buiten te gaan en zijn eigen graf te hakken. Ze moet het vantevoren goed uitgedacht hebben. Als Mikhel niet wakkergeworden was had ze hem neergeknald en daarmee onze beloning herleid tot de helft. De ruiter was van plan haar ter plaatse te fusilleren. Die put is niet voor niets gegraven, dacht hij met grimmige voldoening.

Op dat ogenblik begon de zwartbebaarde gesmoorde kreten te slaken teneinde de aandacht van zijn metgezellen te trekken. Hij stond in de kuil, door zijn korte gestalte staken alleen zijn hoofd en hals daar nog bovenuit. Hij hield iets in zijn opgestoken hand dat hij nu eens bekeek, met zijn lippen beroerde, daarbij hartstochtelijke kusgeluiden producerend, en dat hij dan weer zijn makkers toestak. Met twee stappen waren zowel de ruiter met de knevel als de jongen, die de gevangene in het oog gehouden had, bij de putrand. De zwarte, breed grijnzend en door zijn oogspleten turend naar de gezichten van zijn makkers, toonde hun zijn handpalmen,

waarop enkele platte ronde donkergekleurde stukjes metaal lagen, die de twee anderen oppakten en aan een onderzoek begonnen te onderwerpen, met hun nagels bekrasten, belikten, om en om draaiden in hun vingers. Op hun gezichten verscheen een uitdrukking van nietbegrijpende grote vrolijkheid.

Intussen had de zwarte de spade ter hand genomen. Uit alle macht begon hij met het tuig in de grond te steken, kluiten op te werpen. Er kwamen nu ook stukken aardewerk mee, handgrote scherven. En tientallen van de metalen dingen waaronder er waren die hun goudglans nog geheel behouden hadden en die de jongste ruiter iedere keer snel en alsof rovers hen op de hielen zaten in de zak deponeerde, die geleidelijk bijna halfvol raakte.

Eindelijk - de twee ruiters zaten op hun knieën bij de zak en graaiden met hun handen in de opgeworpen aarde, waartussen zich ook muntstukken bevonden - klom de zwarte uit de kuil, maakte een soort luchtsprong, klopte zich met naar binnen gebogen vuisten op de borst, als een aap, en omarmde herhaalde malen zijn makkers, die dit amper leken te merken, die verdwaasd rondkeken. De zwarte viel op zijn knieën en begon mee te graaien in de munten die overal verspreid lagen. Alsof opeens iets waaraan hij niet eerder gedacht had maar dat uitermate belangrijk was hem te binnen schoot sprong hij daarna weer overeind, stampte op de grond en riep met schorre stem:

‘Ik heb het gevonden. Alles komt mij toe. Jullie krijgen een deel’. Hij deed een stap voorwaarts en wilde de zak grijpen, die zijn makkers elk met één hand vasthielden. Met de andere wierpen ze er nog steeds geldstukken in. De vrouw had een stap naar voren gedaan.

‘Dat geld is van mij’ zei ze.

Zeven

‘Dat geld is van mij’ herhaalde de vrouw. Haar grauwe ogen schoten vuur. Ze sprak het zinnetje op volmaakt min-

achtende toon en met weerzin uit. Meer nog dan dat men zich vergreep aan haar bezit scheen het haar te ergeren dat het hen - alle drie - hun omgeving grotendeels leek te doen vergeten, alsof het daarvoor te nietig, te onbelangrijk was. Terwijl, naar een oppervlakkige schatting van de oudste ruiter, de zak een fortuin bevatte groter dan hij ooit zou hebben geloofd op zo'n van god verlaten eenzame kleine hoeve te zullen aantreffen. Die boeren waren potters, het zouden wel haar sinds geslachten tot een zo ongehoord kapitaal aangegroeide spaarduiten zijn. Maar waarom in shemelsnaam had ze de gevangene gedwongen die op te graven, uit de bevroren grond los te breken? Dat geld lag daar immers uitstekend. Haar veestapel was ze tengevolge van de oorlog kwijtgeraakt. De poet had niemand ontdekt. Ze was niet het tipe vrouw dat zo'n geheim gauw zou hebben prijsgegeven, zelfs niet al had men haar gemarteld. Waarom had ze dan die oerdomme streek uitgehaald, waar ze haar hachje nog bij inschoot ook? Of zat er iets achter? Maar wat? Boeren begreep je nooit, hun stommiteiten zowel als hun slimheid waren van een soort waarvan je als gewoon mens niets begreep vaak, zeker in een geïsoleerd gebied als dit, waar, naar de ruiter wel eens gehoord had, een vijftigtal jaren terug de landeigenaars elkaar nog in harnassen gekleed en omringd van hun onderhorigen - hun persoonlijk bezit veelal nog - te lijf gingen. Zonder te letten op het verwarde getier en de uitroepen van de zwartbebaarde keek de ruiter met de knevel de vrouw opnieuw scherp aan.

'Waarom liet je het opgraven?' zei hij.

Achter zijn rug omarmde de zwarte opnieuw de jongste der ruiters, hij kuste hem op beide wangen. Ze klopten elkaar op de rug en lachten, als verdwaasd door het hun ten deel gevallene. Het viel de vrouw op dat de jongste ruiter aan dit ritueel niet van ganser harte meedeed, slechts voor de vorm het hielp uitvoeren. Zijn gelach en tekenen van vrolijkheid waren slechts een verwacht antwoord op de uitbun-

digheid van de zwartbebaarde, zouden vermoedelijk zonder die achterwege zijn gebleven.

De vrouw dacht na. Wikte en woog haar kansen, die klein waren. Een ogenblik zwierven haar geknepen ogen van de ruiters over het strakke door de kleine maan verlichte sneeuwveld, over de glanzende zwarte riviervlakte. Alsof ze dacht aan een ontvluchting, die niet mogelijk zou zijn geweest.

'Jullie krijgen driehonderdvijfenzeventig gouden koningen voor hem' zei ze, naar de gekluisterde wijzend die erbij stond als een slapend paard, af en toe refleksief een arm of been of even het hoofd bewegend. Haar stem was kalm maar er klonk een ondertoon van hartstocht in door, en nog iets anders, iets dat leek, hoe vreemd het ook was in haar positie, op de onverzettelijkheid die anderen de wet voorschrijft en die nooit voor tegenwerping of geweld opzij zal gaan. De ruiter keek haar aan, zijn rechterhand speelde met de klep van de leren revolverholster op zijn heup.

'Ik bied jullie veel meer voor hem dan jullie kommandanten' zei ze, 'jullie kunnen dat goud verdelen. Het is van jullie. Maar hij (weer wees ze) is van mij. Ik koop hem. Ik weet dat jullie geen regeringssoldaten zijn. Wij hier staan aan jullie kant. Maar jullie zijn uit het zuiden, jullie zijn stedelingen. Jullie kunnen hem niet terechtstellen. Hij is niet van jullie soort. Hij is een noorderling. Op verraders moet door hun eigen soort wraakgenomen worden. Neem het geld, verdeel het en geef hem mij. Ik zal met hem doen wat met verraders behoort te gebeuren. Dat zweer ik'.

Dus dat is het, dacht de ruiter. Om hem van ons te kunnen kopen liet ze hem die pot opgraven. Hij twijfelde geen ogenblik aan haar oprechtheid. Intuïtief had hij begrepen dat ze de waarheid sprak, dat ze - na die vent een kogel door zijn hersens gejaagd te hebben aan het eind - gepoogd zou hebben met hen te onderhandelen over de prijs, dat ze nooit zou losgelaten hebben waar ze het geld opnieuw verborgen had, dat ze het wanneer ze tot een ak-

koord zouden zijn gekomen afgestaan zou hebben. Dat zij op hetzelfde moment zich niets meer van de overeenkomst zouden hebben aangetrokken was dus niet in haar opgekomen. Vreemd voor een vrouw van haar slag. De ruiter vermoedde dat het in deze streken een middeleeuwse kwestie van eer moest zijn om een eens gemaakte afspraak na te komen. Hij stond versteld van de naïviteit en de blijkbaar door vaste regels beheerste barbarie van de mensen in dit ongeciviliseerde gewest.

'Je hebt je vergist, vrouw' zei hij, 'en die vergissing komt je op de kogel te staan'.

Hij trok zijn revolver en wilde richten, terwijl de vrouw als aan de grond vastgegroeid bewegingloos en zonder met de ogen te knipperen staan bleef. Maar er viel geen schot. Het getier achter de ruiter was nu overgegaan in geschreeuw. Zijn twee metgezellen waren handgemeen geraakt om een klaarblijkelijk de buit betreffende reden en worstelden met elkaar in de knarsende sneeuw. Met een enkel woord wilde de oudste ruiter hen tot de orde roepen. Ze gaven evenwel geen gehoor aan zijn oproep. De ruiter stak de revolver terug in de holster en begon hen, zonder veel sukses, uit elkaar te trekken. Als één man keerden de beide vechtenden zich tegen hem, op de snelle onbegrijpelijke automatische en agressieve manier van lupusachtigen die voortdurend bereid blijven ieder bondgenootschap te verbreken voor een willekeurig nieuw bondgenootschap, waar wie zoëven nog makker en metgezel was onherroepelijk buiten stond niet alleen maar dat zelfs gesloten werd om hem uit te schakelen, ten val te brengen, dat reeds deze zin had voor het tot een van beide partijen was doorgedrongen. Er was in hun wijze van optreden geen spoor van gedisciplineerdheid te ontdekken. Als iets de vrouw nog had moeten duidelijk maken dat ze niet met goed gedrilde militairen maar met in hun uniformen gestoken burgerstrijders te doen had, dan was het dit geweest. Om haar lippen speelde, ongemerkt, een kleine minachtende glimlach.

De ruiters hadden de vrouw en de geheel apatische gevangene het huis binnengestoten en -geduwd en haar bevolen de kachel op te stoken. Hun bondgenootschap viel na de vondst van de zwarte en de dubbele schermutseling die daarop gevolgd was, steeds merkbaarder uiteen, de veldflessen die ze opnieuw aanspraken - de jongen dronk nu ook - versnelden dit proces. Terwijl ze het goud verdeelde (tegen de zin van de oudste ruiter, die veel aan autoriteit had ingeboet) was opnieuw twist ontstaan. Door de drank was die bijgelegd geraakt maar de vrouw wist dat hij elk ogenblik opnieuw en heviger dan totnogtoe het geval was geweest ontvlammen kon. De zwartbebaarde was niet tevreden met het aandeel dat zijn makkers hem afgedwongen hadden. Hij zat thans in een hoek van de keuken, gemelijk gestemd, onder zijn stoel het zadel met de goudstukken die hem ten deel gevallen waren, zijn karabijn op zijn knieën. De vrouw zag dat hij bezig was dronken te worden, dat hij - omdat hij laf is, dacht ze - wachtte op de beneveling van de alkohol die hem de moed en de woede moest geven welke hij nodig had. De atmosfeer was wankel, geladen.

Zonder zich iets van haar aan te trekken, haar aanwezigheid vergeten, spraken de ruiters, in het radde dialekt van de zuidelijke provincies. De oudste, die gedurig nerveus aan zijn snorpunten draaide, stond tegen de muur geleund. De vrouw had amper naar het gepraat waarin zich de begeerte naar het goud openbaarde en verhulde, dat hun stemmen fel en kwaad en verheugd tegelijk deed klinken geluisterd. Waarschijnlijk minachtte ze het daarvoor te zeer en waren er andere dingen die haar bezighielden geweest.

Toen de ruiters na een stilzwijgen echter opnieuw begonnen te praten, op een andere toon en over iets anders ditkeer, werd ze weer opmerkzaam. Uit de grijze verte waarin ze weggedwaald waren keerden haar ogen terug naar de ma-

gere fanatieke gezichten der mannen. Ze hadden het over de gevangene. Er was iets waartegen de oudste zich met klem verzette. Voor het eerst hoorde de vrouw in zijn stem woede en daaruit leidde ze af dat hij machteloos was nu, afhankelijk van de wil der anderen, van de zwartbebaarde die voorstelde de verrader ter plaatse van kant te maken nu hun tientallen malen meer geld in handen was gevallen dan het bedrag van de losprijs, en daarna een goed heenkomen te zoeken. De oorlog was toch verloren, beweerde hij, druk gestikulerend, dat was zo klaar als een klontje en hij was niet van plan nu hij over zoveel goud beschikte, ook al kwam hem meer toe, nog risiko's te lopen. Hij dacht er niet aan.

De jongen was van mening dat de guerillastrijd nog jaren kon duren, en zelfs gewonnen kon worden, maar voor wat de hoofdzaak betrof was hij het eens met de zwarte. Het had, met het geld dat hun in handen was gevallen, geen zin het transport voort te zetten. Men moest ook aan zichzelf denken. Wat hem aanging: voor hem was de oorlog afgelopen nu hij meer dan genoeg geld had om een eigen huis en haard te kunnen kopen en daarbij voldoende land om de grootste hereboer van zijn provincie te kunnen worden genoemd. Hij stelde voor de vrouw haar zin te geven en haar, bij wijze van grap, de gevangene toe te wijzen, hetzij levend, hetzij dood. Tenslotte had de vent haar een kapitaal gekost. De oudste ruiter weigerde, sprak, zichzelf beheersend nu weer, over de eed die ze hadden afgelegd toen de oorlog begon en die hij niet wilde breken, waarop de zwarte in honend gelach uitbarstte. De ruiter met de knevel zweeg verbitterd. De vrouw volgde de blik van de jongen, die naar de gevangene, op de grond voor de kachel, gedwaald was. Hij lag op zijn zij, het gezicht afgewend, naar de rode gloed van het vuur toe. Hij had zijn knieën opgetrokken. Het gierend onregelmatig en gekweld ademhalen was weer begonnen, dat slaap betekende, dierlijke woeste slaap, die de jongste ruiter verbaasde naar de vrouw zag

toen hun blikken elkaar kruisten. De grauwwitte ochtend begon op dat tijdstip reeds aan te breken voor het blindloze keukenraam.

Een tijdje al vlerkten vogelgroepjes op uit het sneeuwverstarde bos waarop dit raam uitzicht bood. Het was begonnen met enkele losse als gedesoriënteerd en ordeloos in alle richtingen rondstuivende voorboden die snel weer verdwenen waren, na een oppervlakkige vreesachtige verkenning weggedoken binnen hun natuurlijke stellingen, waarvan ze de kleur aangenomen hadden, een kleur overigens die hen in hun vlucht tegen de inktachtig donkere met nieuwe sneeuw dreigende lucht volmaakt verried. De vogels waren van een zilverachtige door niets besmette witheid en leken in hun grillige ongerichte bewegingen op kolossale sneeuwvlokken, door een onzichtbaar doodstil tumult uit de bomen geslingerd en daarheen snel en geluidloos weer terugzwevend. Waarna het leek of ze er niet geweest waren, of ze slechts het bedrieglijk resultaat waren van een toverachtige invloed die het bos en de lucht hadden gekregen op het menselijk kijkvermogen, zodat de gedachten in een leegte tastten, bevreemd. Op die eerste ijlingse patrouille waren andere gevolgd, ook die wankel en onevenwichtig zich boven het bos verheffend, snel verdwijnend, zo snel dat het oog nog meende een zilveren glinstering waar te nemen wanneer ze er al niet meer waren. Die eerste vogels (kraanvogels, meeuwen?) bewogen zich zeer laag over de boomkruinen, wat de indruk van een haastige voorbereidende verkenning versterkte. De daaropvolgende vluchten, door waarschijnlijk dezelfde vogels uitgevoerd, kregen reeds meer reikwijdte en verliepen, tegelijk daarmee, reeds ordelijker, beter gepland door een, verborgen in het bos, hun bewegingen regelend Iets, dat op een brein leek, een hun verrichtingen begeleidende krachtcentrale waarmee ze onafgebroken in verbinding stonden, die de te volgen koers opgaf en hen de daarop noodzakelijke korrekties gebood aan te brengen.

Aan weerskanten van het vaag zich aftekenende pad, dat in flauwe bochten van het raam naar het bos liep en daar een tussen de verijsde stammen gedreven wig werd, wierpen zich vogels de lucht in, bij tientallen tegelijk nu, steeds soepeler, moeitelozer de wisselende ritmen van hun kortstondige loopings vindend, hun tempo afstemmend op dat wat de verborgen zender hen ingaf, bij ogenblikken reeds feilloze matematisch precieze formaties wordend die perfekt simultaan overstag gingen en van grote hoogte in duikvlucht naar de rivierbocht wiekten. Waarna op een nieuw sein de v-vormige slagorde verbroken werd en de vogelgroepen, in schijnbare paniek en desintegratie - die in werkelijkheid alleen een geraffineerd en eksakt volgens bestek verlopend stukje akrobatiek was - wild door elkaar warrelden gedurende enkele sekonden, vervolgens de formatie herstelden, stegen, waarbij de achterhoede spelenderwijs voorhoede werd, en in omgekeerde richting massaal over het bos veegden, onderwijl nog steeds nieuwe aktief wordende vliegers opnemend in de vluchtige voortdurend gevarieerde en toch een sterke indruk van konstantheid makende gelederen.

Opvallend was dat de vogels bij hun kantelende glijvluchten geen kreet uitstieten, dat het alles in volstrekte stilte en stemloosheid gebeurde, alsof het een oeroud geheimzinnig maar veelbetekenend en volgens vaste patronen volvoerd ritueel betrof, dat alle barok en bijkomstigheid had uitgebannen en dat juist daardoor een eigenaardige dreigende en direkte verwijskracht kreeg die sterk beklemtoond werd door de volmaakte witheid van hun verschijning op het doodse fond van de lucht.

Ze stegen en daalden onophoudelijk nu, steeds meer hun aktie toespitsend op de rivierbocht, alleen opgemerkt door de vrouw, in wier rode gebarsten gezicht geen spoor van gespannenheid of vermoeidheid na de slapeloos voorbijgegane nacht merkbaar was. Het was niet uit te maken of ze gespannen was, of moe, zoals de ruiters, die een grijste van

zwijgen ten prooi gevallen waren dat thans verbroken werd door de oudste. Hij stond op en probeerde zijn stemgeluid even beslist en zeker te laten klinken als vroeger. Hij kon de juiste toon evenwel niet vinden. In zijn stem was een mengsel van jovialiteit en gestrengheid. De vrouw bleef haar aandacht bij de vogels bepalen. Ze zat strak rechtop aan tafel, haar handen in haar schoot. Haar haar in een knot achter op haar hoofd reeds weer, als altijd, schijnbaar niets ziend maar in werkelijkheid scherp lettend op het wemelend bewegen der vogelzwermen, erdoor geboeid, betoverd, als een waarzegster door de schittering in de kristalbol op haar tafel.

Hoewel de vrouw wellicht niet verwacht had dat dit zou gebeuren kwamen de twee andere ruiters overeind, geeuwend en zich uitrekkend. Terwijl ze hun bagage bijeenzochten, hun wapens ter hand namen, in de spinde naar voedsel zochten (er was alleen een stuk brood. De rest had de vrouw reeds bij hun nadering onder het vloerluik verborgen, dat er geheel uitzag als een kastbodem), terwijl ze aten en opnieuw en voor het laatst hun veldflessen aanspraken, en ze enkele woorden met elkaar wisselden waaronder de muiterij en de afval voelbaar waren, terwijl ze hoorde hoe de gevangene met schoppen gewekt werd, keek de vrouw door het raam, volkomen opgaand in wat ze daar waarnam. Slechts even draaide ze zich om om te zien wie de gevangene wakkergemaakt had. Het was de ruiter met de zwarte haren, die, haar blik opvangend, breed begon te grijnzen en onmiddellijk met vingers en onderlijf een obsceen uitnodigend gebaar naar haar maakte. Ze wendde haar blik naar de gevangene, die kreunend en verdwaasd door zijn onbegrijpelijke tranceachtige slaap, overeindkrabbelde, bijna tegen de kachel aanviel en daarna stond. Uit zijn gapende mond droop langs de hoeken kwijl. Hij zag er meer dan ooit uit als een volstrekt besefloze zwakzinnige.

De oudste ruiter stiet de deur open en wenkte de vrouw hen te volgen, zelf duwde hij de gevangene voor zich uit.

Ze stond op, talmend. Voor de laatste keer onderzochten haar ogen de bosrand. Daarna liep ze het erf op, achter de ruiters aan, die zich geen ogenblik meer om haar bekommerden.

Er was thans boven het bos en boven de rivier geen vogel meer te bekennen. Als bij toverslag waren ze verdwenen. De lucht was leeg en laag, fluwelig zwart. De vrouw liep pal achter de zwartbebaarde, die zijn karabijn in de hand hield. Ze bukte zich en greep het wapen bij de naar haar toegekeerde kolf. Met een forse ruk was ze in het bezit ervan. Onmiddellijk haalde ze de grendel over. De zwarte dook in elkaar en draaide zich met een korte alarmerende kreet om. Het groepje stond stil. De zwarte wierp zijn zadel en dekenrol in de sneeuw en trok zijn sabel. De oudste ruiter had zijn hand aan zijn revolver geslagen maar haalde het wapen niet uit de holster.

‘Gun 'r dat’ zei de jongen, nonchalant haast, ‘het is haar alleen om die vent te doen’. De zwarte aarzelde, zijn lange sabel flitste fel in het witte licht. De vrouw had het geweer intussen reeds geschouderd en wilde mikken maar datgene waarop ze richtte was met de lenigheid van een beest opzijgesprongen en holde reeds gebukt, zigzaggend, in de richting van de schuur. De oudste ruiter trok nu zijn revolver. ‘Laat 'r’ zei de jongen, ‘geef 'r d'r zin. Je wou d'r neerpaffen voor niks. Ik heb net zoveel te zeggen als jij’.

De vrouw holde met om haar heen fladderende zwarte kleren achter de gevangene aan die de schuur reeds bereikt had en daarbinnen verdween. En heel de tijd dat de ruiters wachtten hoorden ze de verrader schreeuwen, eerst in de schuur, en toen, toen hij die langs een uitgang aan de achterzijde verlaten had, en hij bezig was het omhooggaand hobbelig veld naar de rivieroever over te steken, ook daar, met een stem die eerder uit de gestolde grond stamde dan uit een menselijke keel. Hij schreeuwde nog toen ze hem had ingehaald en hij zich op de grond gooide en zijn bijeengesnoerde handen omhoogstak en toen ze de karabijn van

een halve meter afstand op zijn brede kale schedel richtte. Zijn gulpend geschreeuw werd pas overstemd en afgebroken door het schot dat viel als een barst in het rivierijs en dat hem ogenblikkelijk voorover deed slaan en dat, opnieuw, de vogels bij honderdtallen uit de bosrand opjoeg, in verblindende pijlsnelle wiggen door het luchtruim deed zwenken, enorm waaierstaartend de rivier en de landtong overvallen, in een alles overkoepelend dolzinnig weet hebben van onheil, dat hun geen rust meer gunde, onafgebroken in touw hield, in steeds wijdere kringen, wit boven de witdode bossen, de brede verstijfde rivier, het veld en de kleine hoeve.

De vrouw kwam terug, het nog rokende geweer in de hand. Haar ogen puilden uit haar kassen. Op dertig pas afstand van de ruiters begon ze hen reeds toe te schreeuwen ofschoon wat nu nog volgen kon louter naspel zou zijn en ze ook zonder stemverheffing de situatie volkomen meester was, hoog boven hen uit gerezen in haar enkele sekonden eerder pas in zijn volle omvang duidelijk geworden ontembare boerse daadkracht.

‘Dat bloedgeld hebben jullie verdiend’ schreeuwde ze, ‘het is jullie eigendom. Dat het je geluk mag brengen. Ga weg. Laat me met rust. Zadel je paarden en verdwijn. Vlug, vlug, mijn erf af!’

Met het geweer gebaarde ze heftig naar de weg. In een ommezien hadden de ruiters, verbijsterd door haar geweld, elkaars bedoelingen wantrouwend, onzeker, voortdurend achterom kijkend, de paarden gezadeld en uit de stal gehaald. Ze bestegen ze terwijl ze hun dekenrollen nog aan het vastmaken waren.

‘Hier’ schreeuwde de vrouw, ‘vergeet dit niet. Neem het mee’. Ze slingerde de karabijn naar het dichtstbijzijnde paard dat erdoor tegen zijn voorpoot getroffen werd en steigerde. Het was het paard van de jongen. In één lange glijdende rekbeweging van zijn hele lijf had hij het schiettuig te pakken en wierp hij het de zwartbebaarde toe, die

het behendig opving en over zijn rug zwaaide.

In galop reed het drietal het erf af in de richting waaruit ze gekomen waren, het manke paard achteraan nu. Geen der ruiters keek nog om.

Acht

Het masker van de vrouw leek in een gezicht veranderd, het had sterk aan hardheid en ondoorgrondelijkheid ingeboet. De trekken ervan waren die van een mens, een vrouw van middelbare leeftijd, armoedig, grauw en gezwollen, reeds bezig te sterven. Het hanteren van de spade waarmee ze kleine harde kluiten wierp op het lichaam van haar slachtoffer, dat ze begroef in de kuil die hijzelf gegraven had, op de plaats die door hemzelf bepaald was, scheen haar een bovenmenselijke inspanning te kosten. Niet eenmaal richtte ze tijdens dit werk haar blik op het ruggelingse lijk, dat reeds half bedolven lag, ofschoon nog goed te zien was dat de armen kruisgewijs over zijn borst gestrekt waren. Het haarloze hoofd, dat zich hoger bevond dan de rest van het lichaam, lag nog geheel vrij en zag eruit, met de geluidloos ten hemel schreeuwende mondgrot, het gebroken roofdierenoog en het vuistgrote gezwel, als het hoofd van een reeds lang door het verval en de ontbinding van de dood aangetaste. De vrouw, klein, donker in de klinkende koude witheid van de bewegingloze winterochtendwereld, kon de aanblik daarvan blijkbaar niet verdragen. Met afgewend hoofd vulde ze de kuil, na iedere schep uitrustend, en de vogels gadeslaand die, nog steeds niet tot bedaren gekomen, krijsend boven het harde landschap af en aan zwierven: een wit schimmenspel tegen de van sneeuw zwangere zware lucht. De vrouw kon ze niet altijd zien, hoe scherp haar ogen anders ook waren. Maar ze hoorde ze, terwijl ze huilde, bijna zonder tranen. Het lijk dat ze begroef was dat van haar man.

Een voorbode van de civilisatie

Hier komen de startbanen

‘Dit bos is doodziek’ zei de oude man, somber gebarend naar de zwarte gespleten reuzenstronken die met krampachtig verwrongen kromme kaken stukken uit de hemel reten en waartussen ze voortstrompelden als twee dwergen die het spoor bijster waren geraakt. Ofschoon hij zeer luid sprak was het niet duidelijk of hij zijn woorden richtte tot de bezoeker. Zijn toon, boos, gebiedend, scheen geen antwoord te verwachten of te dulden. Er kwam ook geen antwoord.

De bezoeker, een heer met een aktetas, die moeite had om de nog krachtige oude man bij te houden bij de klauterpartij over tronken en meters dikke abstrakte skulpturen, wierp snelle blikken om zich heen over de woestenij van oeroud roestkleurig hout, gebarsten alsof er kolossale bijlen ingezet waren door kiklopische houthakkers die met hun werk niet meer dan een begin gemaakt hadden en daarna vertrokken waren.

Het viel de bezoeker op hoe stil het was in dit bos, hoe levenloos en hoe doods. Geen vogel viel er te bekennen, geen muis, geen rat. Zelfs geen wind woei er. Geen levend wezen scheen er nog te vertoeven. Zo stil was het als de oude man even ophield op zijn verbeten fanatieke toon te praten, dat de bezoeker het zacht gekraak in de grond kon horen en hij zich niet geheel op zijn gemak voelde. Als kind had een oponthoud in bossen hem altijd een benauwd en opgesloten gevoel gegeven, dat wanneer zijn begeleiders een ogenblik uit het oog verdwenen onmiddellijk angst werd. De fisieke beklemming die hij thans voelde was echter slechts een

fraktie van de vroegere, was er eigenlijk alleen nog op grond van die vroegere ervaringen. Toen bij de lichte korrelige sensatie van onbehagen analiseerde vergruisde deze. Het gepraat van de oude man irriteerde de bezoeker. Dat iemand van zijn leeftijd, die zijn hele leven in godvergeten eenzaamheid temidden van niets dan bomen had doorgebracht van zijn bos hield en dat hij de toekomst ervan met enige afkeer tegemoet zag, was niets bijzonders. Dat was normaal te noemen. Maar het kwam de bezoeker voor dat de gehechtheid van de oude man aan het bos een speciaal karakter had, dat er iets ondoorgrondelijks en koppig onverstoorbaars in school. Iets niet goed peilbaar maniakaals en onverzettelijks. Doch dat kon komen doordat de oude man zo goed als nooit iemand zag en dus thans zijn praatschade inhaalde. Het kon ook te maken hebben met zijn doofheid, hoewel de bezoeker meer de indruk had dat de oude man eenvoudig zo door zijn gedachten en overwegingen in beslag genomen werd dat hij niet tot luisteren in staat was. De bezoeker betwijfelde of de man werkelijk hardhorend was. Hij was daar sedert zijn aankomst, een half uur geleden, niet achtergekomen. Hij had trouwens amper moeite gedaan om erachter te komen. Hij had andere dingen aan zijn hoofd. Of deze oude bosbewoner wel of niet horen kon, en in welke mate eventueel, wat men tegen hem zei, interesseerde de bezoeker slechts matig. De mededelingen van de oude over het doodgaande bos gingen zijn ene oor in en het andere uit. Wat wil hij toch?, dacht de bezoeker enigszins verbaasd, terwijl hij de strakke lijnen van de bouwtekeningen en de plattegronden die hij in zijn hoofd droeg volgde en onderzoekend om zich heenkeek.

Het was evident dat het bos, door een te lage stand van het grondwater, dacht de bezoeker, doodging. Het was ook mogelijk dat het te oud geworden was. Als een bos de pensioengerechtigde leeftijd bereikt had takelde het niet zelden snel af. In enkele jaren tijds was het dan afgelopen vaak. Soms stierf het hout trouwens ook af zonder dat iemand er een

verklaring voor kon geven. Het raakte gewoon in verval als een huis dat leegstaat. Het zakte in elkaar en werd humus voor nieuwe groei. De natuur had het zo beschikt. Het zal het werk vergemakkelijken, dacht de bezoeker, en niet zo'n beetje.

Van terzijde nam hij de oude man op die op een paar meter afstand naast hem vlug over de esgaten klom, zich via uitstekende kale takken voortenterde en met zijn stok manipuleerde en wees. De oude man was klein van stuk en erg mager. Zijn vettige zwarte plunje hing meer om hem heen dan dat hij hem droeg. Zijn eveneens te ruim geworden gevlekte gezichtsvel lag in dunne plooien om zijn gebeente. Zijn ogen en stem waren hol en donker. Zijn bewegingen, het viel de bezoeker pas nu op eigenlijk, maakten desondanks en ondanks een zekere voorzichtige stramheid, de indruk voort te komen uit een grote ofschoon maar ten dele meer bereikbare voorraad veerkracht, waren die van een oud bosdier, kruising van een raaf en een rat. Het geklauter kostte hem minder moeite dan de veel jongere bezoeker, die, terwijl hij het eerst koud gehad had - het was al oktober en hij had zijn overjas in de auto laten liggen - reeds zweetdruppels op zijn bovenlip voelde doorbreken, hoe kort de afstand die ze hadden afgelegd ook was.

De oude man praatte, op de gedreven toon van iemand die er zich geen ogenblik om bekommert of er naar hem geluisterd wordt of niet, van iemand die niet spreekt tegen iemand anders, maar van iemand die koppig hardop denkt en daar eigenlijk in het geheel geen toehoorders bij nodig heeft en die zich door niets van zijn stuk laat brengen.

‘Dit bos is doodziek’ zei hij.

Mijn hemel, dacht de met een half oor luisterende bezoeker verveeld.

‘Zoals de zaken nu staan zal het nog vóór mij dood zijn’ vervolgde de oude man met holle stem, ‘dood en tot stof vergaan. Natuurlijk is er gedaan wat mogelijk was. Er zijn monsters genomen van de grond, van top tot wortels zijn

de bomen onderzocht. Ieder vezeltje is onder de mikroskoop bekeken. Alles is nagegaan. Maar er is niets bijzonders gekonstateerd. Alles was in orde, en toch gaat het bos dood. Het ligt al op sterven. Alleen door een wonder kan het nog gered worden. Ik bid iedere nacht dat het herleven mag. Totnogtoe is mijn gebed niet verhoord. En de winter staat al voor de deur. Dat is kwaad. Die zal naar ik vrees het bos de genadeslag geven. De draden zijn dun die het nog met het leven verbinden. Alleen heel diep heb ik hier en daar nog sporen van groei aangetroffen'.

De bezoeker, vaag luisterend, in gedachten verdiept, kreeg het onplezierige gevoel dat de oude man via een makabere allegorie op zijn eigen naderende dood zinspeelde. Hij had zijn aktetas geopend en er, een ogenblik stilstaand, een lichtblauw stuk papier uit opgediept dat hij, de tas onder de arm nemend, openvouwde en rustig begon te raadplegen. Zo ingespannen tuurde hij op de rechte hoekige inktlijnen daarvan dat hij vergat verder te lopen. Zonder dat hij de bezoeker merkbaar in het oog gehouden had bleef ook de oude man staan, zijn knokige linkerhand op de overlangs gescheurde stam van een honderden jaren oude druïdeneik, leunend op zijn stok.

'En toch' zei de oude man, met zijn linkerhand de boom liefkozend, 'ik kan niet geloven dat dit bos doodgaat. Dat is niet mogelijk. Ik ben een gelovig man. Ik weet dat God gezegd heeft dat de aarde vruchtbaar moet zijn. Hoe kan dat wanneer het bos afsterft?!'

Zijn stem klonk nu triomfantelijk en dringend tegelijk. De bezoeker was nog steeds verdiept in het geometrische panorama dat de kaart hem in de hersens toverde. Hij hoorde evenwel de aandrang in de stem van de oude man en knikte flauw met het hoofd.

'Als het bos doodgaat betekent dat tevens dat alle land ten dode opgeschreven is' ging de oude man verder, 'als het bos geen voedsel meer vindt sterft alles. Als het bos vergiftigd wordt zal alles vergiftigd raken. Ik kan dat bewijzen. In de

fijne organen van het bos vindt de stofwisseling plaats die de lucht zuiver houdt. Het bos neemt alle vuile deeltjes uit de atmosfeer weg en maakt ze onschadelijk, herschept ze. Als dat proces onderbroken wordt gaat alles de ondergang tegemoet. Natuurlijk kan men dan overal ventilatoren bouwen, hele steden van ventilatoren. Maar die zullen meer ruimte nodig hebben dan het bos en ze zullen geen enkel resultaat hebben. Bossen zijn longen. Als de longen afsterven is er geen leven meer mogelijk. Dan wordt de aarde opnieuw woest en ledig. Maar op grond van Gods woord weiger ik te geloven dat dit gebeuren gaat. Er moet een oplossing gevonden worden. Dat is alles. Een geneeswijze. Ik verwacht die niet meer van de zijde van de wetenschap. Zij staat machteloos tegenover het ontbinden waartoe het bos begint over te gaan. Er moet iets anders zijn. Ik bid dat het me vergund wordt dit middel te ontdekken. Het moet ontdekt worden'.

Zijn holle stem had een bezwerende klank gekregen. In zijn ogen glom een somber vuur, zag de bezoeker, die door de veranderde toon van de oude man opnieuw opmerkzaam werd op zijn aanwezigheid. Onbewust beklopten zijn dorre vingers de dode eik, alsof hij een roerloos reuzendier geruststelde, aanmoedigde.

De bezoeker begon de kaart op te vouwen en stak hem weer in zijn tas. Hij deed een paar stappen naar voren, trapte een eind hout weg en keek opnieuw om zich heen, zich oriënterend, zoekend.

'Hier' zei hij duidelijk artikulerend en luider dan hij normaal zou gedaan hebben, 'komen de startbanen. De vliegtuigen stijgen op in die richting (hij wees dieper het bos in). In de buurt van uw huis verrijzen een aantal hangars en de reparatie-inrichtingen. De verkeerstoren en de overige gebouwenkompleksen worden meer die kant uit neergezet (een armgebaar bracht in een vage boog noorden en westen onder één noemer). Hij zweeg, kuchte nadrukkelijk en keek naar de oude man, die zich omgedraaid had en reeds

weer verderklauterde over de wortelstaketsels, waarbij hij veel gemak had van zijn stok.

Ook de bezoeker kwam weer in beweging. Hij volgde de oude man op de voet. Zogauw hij hem ingehaald had legde hij zijn vrije hand op de zwarte afhangende schouder, een vlerk bijna, van de oude, die dit niet scheen te bemerken en strak voor zich uit tuurde. De bezoeker boog zich geheel naar de oude man over en schreeuwde hem toe:

Over een week verschijnen hier de draglines en bulldozers die de voorbereidende werkzaamheden voor hun rekening nemen. Het hele bos gaat tegen de vlakte, nog vóór de winter. Trekt u het zich maar niet aan: het is zinloos de civilisatie tegen te willen houden en trouwens, uw bos is toch gedoemd te verdwijnen. Het is een lijkenveld. Er leeft niets meer. Zelfs geen vogel, geen eekhoorn is er nog te bekennen. Uw bos is dood. Het bestaat alleen nog uit molm, boomaarde. Die behoort u toe, die kunt u verkopen!'

De oude man scharrelde gebogen verder over de chaos van blootliggende stronken, afgeknapte gigantische takken die hele barrikaden gevormd hadden. Het bos is een lijkenhuis inderdaad, dacht de bezoeker, hij had er een goed beeld voor gevonden. Hij hield van markante beeldspraken. Ze stelden tot snelle en doeltreffende afrekeningen met al wat voos en niet de moeite waard was in staat.

'De grond wordt geëgaliseerd. Een geweldig karwei maar met onze moderne werktuigen is het eigenlijk een peuleschil' riep de bezoeker, niet zozeer om de oude man pijnlijk te treffen dan wel om hem het irreële van zijn bespiegelingen betreffende het behoud van het bos te doen inzien. Het was goed dat hij daarvan doordrongen raakte. De vraag was of het lukken zou.

Over een paar jaar is de boel gereed. Dan ligt hier het meest uitgestrekte en het best geoutilleerde vliegterrein van het hele land' riep de bezoeker. Het was niet duidelijk of de oude man hem hoorde of niet. Hij is zo doof als een kwartel of het is de grootste simulant die ik ooit meege-

maakt heb, meende de bezoeker. Slechts doordat hij zijn hand op de schouder van de oude man gelegd had keek deze hem aan, even maar. Zijn gezicht was zonder uitdrukking. Hij keek alsof een laaghangende tak die hij te dicht gepasseerd was langs zijn mouw geschuurd had.

Hij is stokdoof, dacht de bezoeker, reeds spijt hebbend van zijn pogingen om zich verstaanbaar te maken. Hij had een hekel aan dove mensen. Het waren eigenlijk geen mensen in de ware zin des woord, vond hij. Het waren slechts rudimenten, net als blinden. Als het aan hem lag borg men ze in gestichten op. Normale kommunikatie, een kernidee in deze tijd, was met hen toch onmogelijk.

Toen de oude man, op de terugweg, opnieuw ellenlange verhalen begon op te hangen over het stervende bos, waren de gedachten van de bezoeker elders. Hij deed geen enkele moeite meer om iets van smans gezeur op te vangen.

Door het harde holle stemgeluid van de oude evenwel drongen voortdurend fragmenten, woorden uit zijn krankjoreme betoog tot hem door. Woorden als ‘injektie’, ‘operatie’, ‘amputatie’, ‘beeneter’, louter ridikuliteiten die hoogstens enige betekenis kregen wanneer men ervan uitging dat de oude man in simbolen verhuld over zijn eigen vrees voor de dood en voor bepaalde ouderdomskwalen sprak.

De bezoeker wendde geen enkele vorm van aandacht meer voor. Hij begon zelfs zachtjes te neuriën terwijl ze, met een paar meter tussenruimte, de bezoeker zich door het dodelijk stille bos zijns ondanks weer min of meer bedreigd voelend, naar het onder verdorde mossen en grassoorten weggezonken huis van de oude man klauterden, waar op het haveloze erf de grijze Saab geparkeerd stond.

Klein Duimpje als kantoorheer

Hij neuriede nog steeds toen hij, na de oude man vluchtig de kille hand gedrukt te hebben - de oude man beantwoord-

de deze handdruk zwijgend, geleund op zijn stok, de ogen roerloos in de verte - op de vreemd met de omgeving kontrasterende auto toeliep en in de rechterzijzak van zijn kolbert naar zijn sleutels tastte. Gewoontegetrouw had hij die zelfs hier niet in het dashboard laten steken, iets wat hem min of meer amuseerde terwijl hij, neuriënd, zijn hand in zijn zak stak en wat hem, hij was opgehouden met neuriën, kwaad maakte toen hij de hand er weer uithaalde, leeg. Onmiddellijk wist hij met volledige zekerheid dat hij de sleutels kwijt was. Niettemin doorzocht hij ook zijn andere zakken; tevergeefs. Geërgerd tussen zijn tanden sissend keek hij om zich heen. Zijn oog bleef rusten op de oude man die roerloos voor het scheefgezakte houten huis stond, gebogen over zijn stok, het bos inturend alsof hij geduldig wachtte op bijvoorbeeld een hond die zich aanstonds weer bij hem zou voegen. Hij had zijn ene schouder iets opgetrokken en stond daar als een in een mens veranderde grote verfomfaaide kraai die de tijd aan zich had en geheel geabsorbeerd was door een in geen taal vatbaar gepeins, een zinnen op iets zo ver en diep vergetens en moeilijk ophelderbaars dat het hem nooit meer te binnen had willen schieten maar dat hem aan één stuk door was blijven bezighouden. Geen ogenblik verroerde de oude man zich of keek hij in de richting van de auto, die nu toch reeds had moeten wegrijden over het bonkige pad dat van het huis wegvoerde.

De bezoeker dacht na, het voorhoofd in rimpels. Dat hij de sleutels in zijn zak gestopt had na aankomst stond vast, meende hij. Bij het geklauter over de boomwortels moesten ze ongemerkt op de grond gevallen zijn. Hij vroeg zich af of hij ze in de houtruïnes waarover hij zich voortbewogen had, de blootgekomen prehistorische begraafplaats der skeletdelen van grote uitgestorven diersoorten, ooit zou terugvinden. Het was uiterst twijfelachtig. Bovendien zou het moeilijk, zo niet onmogelijk, zijn om vast te stellen welke roete hij precies gevolgd had. De kans moest als groot beschouwd worden dat de sleutels onder het dode hout op de grond terechtgekomen

waren. Het was duidelijk dat hij zonder de hulp van de oude man niets zou kunnen aanvangen.

Zich dit realiserend, geprikkeld, liep de bezoeker om de auto heen terug naar het huis, waarin de oude man hem na zijn aankomst ter plaatse een beker zwart drabbig en galbitter vocht dat voor koffie of thee moest doorgaan aangeboden had en dat in werkelijkheid een aftreksel van kolokwinten of iets dergelijks moest zijn. (De bezoeker had de beker na een eerste behoedzaam slokje niet meer aangeraakt. De oude man zelf had het bocht met kennelijk welbehagen weggeslorpt.)

'Ik mis mijn autosleutels' zei de bezoeker luid, toen hij de oude man op een paar pas afstand genaderd was, 'ik kan niet weg zo. Ik moet ze in het bos verloren hebben. Misschien kunt u even met me meelopen. U herinnert zich de roete nog wel die we gevolgd zijn. U kent immers het bos!' De oude man schrok op uit zijn vogelachtig bewegingloos en dommelig staan. Zijn in de beenderholten van zijn schedel meer vermoedbare dan werkelijk te ziene ogen keken de bezoeker aan. Hij zag eruit of hij staande geslapen had enkele minuten lang, die voor hem wellicht uren waren geweest. Zijn hoofd wiegde traag heen en weer als in verbazing om het nog, of alweer, aanwezig zijn van de bezoeker. Met voorzover na te gaan viel een zekere geamuseerdheid bleef hij de bezoeker aankijken, zonder een voet te verzetten, zonder een woord te zeggen. Sinds ze het bos verlaten hadden leek hij uitgeblust en slaapziek als een honderdjarige geworden. Hij is dus toch minder vitaal dan ik aanvankelijk meende, dacht de bezoeker. De zotte opgewondenheid om het verpulverend bos, dat blijkbaar zijn bestaan geworden is, en waarvan hij weet dat het hem afgenomen gaat worden, heeft hem tot een levendigheid gebracht die hij zich niet meer veroorloven kan. Dit is de terugslag. Toch dacht hij er niet aan om zonder de oude man opnieuw het bos in te gaan. Dat was volmaakt zinloos.

Hij naderde nu de oude man zo dicht dat hij de geur van rot-

tend blad en hars waarvan diens zakachtige kleding doortrokken was scherp in de neusgaten kreeg. Zich vooroverbuigend naar smans broze doorschijnende en langwerpig uitgerekte oorschelpen, de hand aan de mond zettend, schreeuwde hij hem toe:

'Ik ben mijn kontaktsleuteltje kwijt. Het ligt in het bos. Ik heb u nodig om het terug te vinden! Ik wil dat u met me meegaat! Verstaat u me? Mijn tijd is kostbaar!'

De oude man keek hem onbewogen aan. Toen hij zijn holle mond opendeed vloeiden de woorden eruit of ze door geen spraakorganen voortgebracht werden maar rechtstreeks opstegen uit zijn buik. Zijn stem bestond als het ware buiten hem om, hijzelf had er geen deel aan.

'Ik ben moe' zei de oude man, 'ik geloof dat ik geslapen heb. Soms slaap ik staande in tegenwoordig. Mijn gezondheid is niet meer wat ze vroeger was. Daarom moet er snel een oplossing gevonden worden. Misschien kan ik iets bereiken met een soort poederbestuivingen. Ik heb daar zo juist over gedroomd. Maar hoe bestuif je een heel bos, een bos zo groot als dit? Dat is een moeilijkheid. Ik moet daarover nadenken. De tijd dringt, ik ben een oude man'.

Met zijn stok trok hij figuren in de kluitige kurkdroge grond, verzonken in gedachten.

De bezoeker boog zich nog dichter naar de oude man toe. Hem met beide handen vastpakkend bij zijn rafelige wonderlijk losse kleren begon hij hem vrij hardhandig door elkaar te schudden. Intussen brulde hij hem toe, zich tot de kern van de zaak beperkend:

'U gaat met me mee. Het bos in. Zoeken. Me de weg wijzen. De autosleutels: verloren!'

De oude man reageerde op deze bejegening alleen door zijn kleren op voorzichtige behendige wijze los te maken uit de greep van de bezoeker en, zijn stok voor zich uithoudend nu, een paar passen achterwaarts te doen. Aan niets was te merken dat iemand hem iets toegeschreeuwd had, hem had vastgegrepen: hij bleef doodbedaard.

De bezoeker begon te vloeken, op normale stemsterkte. Hij stampvoette van nijd.

'All right' zei hij daarna zacht, 'dan ga ik alleen dat verdomde bos van jou in'.

Hij draaide zich om en liep met grote gehaaste stappen terug in de richting waaruit hij gekomen was. Na een tiental meters keerde hij zich opnieuw om, teneinde - met het huis als referentiepunt - vast te stellen waar hij daareven ongeveer het spaanderveld verlaten had.

De oude man, blijkbaar niet in staat om te zien dat hij gadegeslagen werd, stond voor de gevel van zijn huis, de stok nog steeds horizontaal in de hand geklemd. Opeens hief bij hem op en begon er alvorens naar binnen te schuifelen, dreigende slag- en steekbewegingen mee te maken, die hij van korte spookachtige kreten vergezeld liet gaan, - een vertoning die de bezoeker het onaangename gevoel gaf niet eens voor hem bestemd te zijn. Maar hij dacht er verder niet over na en bepaalde de plaats waar hij, naar hij meende zich aan enkele kleinigheden te herinneren, tevoren het bos ingegaan was.

Hoewel hij het zich liever niet wilde bekennen, voelde hij zich onprettig gestemd, door zijn ontmoeting met de oude man evenzeer als door de klauterpartij die hem te wachten stond en waarbij thans niemand hem vergezelde. Ir. Kanseliet - zo luidde de naam van de bezoeker - beschouwde zichzelf als een zeer rationeel ingesteld, objektief denkend man en niet ten onrechte. Voor een planoloog-bodemdeskundige in dienst van de regering - dat was hij - waren deze kwaliteiten een eerste vereiste. Maar ze vormden, anders dan hij meende te weten, niet het geheel van zijn persoonlijkheid. Er was meer. Er waren herinneringen, stemmingen, opwellingen die godweet waar vandaan kwamen en die hem soms, thans bijvoorbeeld, parten speelden. Niet dat hij ook maar enigszins bang was. Uiteraard niet. Maar bij realiseerde zich, nog steeds geërgerd, dat bij als kind in deze omstandigheden dat wel degelijk zou geweest zijn. Het

was of zijn herinnering aan de vrees en de onrust die hij in zijn jongensjaren ondergaan had wanneer hij zich in een bos alleen waande, vergeten, verdwaald, hem min of meer beinvloedde, nu hij, veertig jaar oud, voor zijn werk zich opnieuw in een vergelijkbare situatie bevond, terwijl dit soort uitstapjes in verband met opmetingen en onteigeningskwesties toch voor hem aan de orde van de dag waren.

Opnieuw zich in het veld van afgebroken boomtakken, hele kronen soms, van kolossale onwezenlijk kurketrekkervormige wortelkluwens en bastlagen begevend - waarbinnen huis en erf van de oude man lagen als een vrijplaats, een om eigen kern gecentreerde blokhut - besefte hij met wrevel en verwondering dat de vroegere onrust nog steeds in hem leefde, ondanks alle koele verstandelijkheid en klaar objektiveringsvermogen diep in hem op de loer was blijven liggen. Hij kon zich wijsmaken wat hij wilde maar het feit was er dat het bos hem met dezelfde weerzin en hetzelfde onbehagen vervulde als bossen dat in zijn prille jeugd gedaan hadden.

Hij stond een ogenblik stil, poogde de vroegere roete te ontdekken en lachte hardop om de bespottelijke huiverigheid die zich van hem aan het meester maken was en waartegen blijkbaar niets te doen viel. Koel weten en onberekenbaar voelen waren, als vaker, niet met elkaar in overeenstemming te brengen. Half geërgerd, half geamuseerd, pogend het onbehaaglijke gevoel dat dit bos hem gaf de kop in te drukken, moest hij toestaan dat het zich vaster in hem nestelde.

Intussen klom hij haastig, scherp speurend, over de bijna ononderbroken versperringen die zich om de weinig talrijke nog geheel of gedeeltelijk overeindstaande stammen gevormd hadden. Aan de vergelijking van de naald en de hooiberg ontbrak niets. Al waren de sleutels stuk voor stuk zo groot als die van middeleeuwse stadspoorten geweest, slechts bij toeval had hij ze kunnen vinden in deze massa's boompuin. Toch volhardde hij in het zoeken, alhoewel het

hem steeds zinlozer ging toeschijnen. Tenslotte gaf hij het op.

Zijn kleding was totaal in de war geraakt, zat vol zwarte vegen van stukken hout. Met zijn zakdoek wiste hij zich het zweet van zijn gezicht, tegelijk huiverig alsof een griepaanval op hem voorbereid werd.

Nogal hulpeloos keek hij vanuit de laagte, tussen esgaten die van ruwe gaten doorboorde manshoge schilden waren, knotsen, tot droge derrie geworden fabuleuze kikvorsen en hagedissen, ongelooflijke bloemkelken, naar de overeindgebleven totaal bladerloze reuzengevaarten, hoog boven hem uit torenend tegen de lege lucht: draken, klapwiekende duivels, van spiesen voorziene horden krijgers, enorme gierachtige vogels met de verwrongen koppen van door waanzin geteisterde afgodspriesters, wraakroepers, alle in een duistere rukkende beweging zuidoostwaarts gestremd maar op een onbeschrijflijk vervaarlijke en droomopjagende wijze in leven gebleven, uit een nachtmerrie opgerezen en achtergebleven op het fond van de werkelijkheid. Hun onoverzichtelijke gelede lijven, in elkaar wortelend, uit elkaar voortkomend, door elkaar gebaard als het ware, een donkere uitzinnige wanorde van aanval en vlucht tezelfdertijd, drukten een geweldige snelheid uit. Het tot in de grond verdorde steendode bos leek met een machtige slag van vlerken in een wilde jacht door de ruimte te vliegen, met zoveel vaart dat de bewegingen ten dele in elkaar overliepen, niet na te gaan waren, elkaar afbraken, onmogelijk maakten, kraakten, niettemin zonder de angstwekkende vaart van het geheel ook maar enigszins te vertragen. Hoe is het mogelijk, dacht Ir. Kanseliet verbijsterd, doodmoe, duizelig na het ingespannen naar de grond turen, Klein Duimpje verkleed als kantoorheer. Dat ik hiervoor geen oog gehad heb toen ik me hier bevond met de oude man. Geen wonder dat ik al direkt aan mijn kindertijdse angst voor bossen moest denken. Dit bos is er inderdaad een waar je kinderen de stuipen mee op het lijf zou jagen als je ze er alleen in

achterliet.

En toch, het is niets dan een spektakel uitgevoerd in dood hout, dacht hij, minachtend en verontrust terwijl hij zich een weg begon te banen naar het huis van de oude man. Hij hervatte het zoeken naar de verloren autosleutels niet. Ettelijke malen zijn kaarten ontvouwend en de zon raadplegend vond hij de woning voor een uur om was terug.

Als het in de bedoeling van die oude gelegen heeft om me te laten verdwalen heeft hij geen plezier van zijn opzet, dacht Ir. Kanseliet, zijn kleding voorzover mogelijk afkloppend en in orde brengend.

Hij hijgde. Het werd al avond. De lucht verdonkerde zienderogen. Uit het bos raakten kille geuren van ontbinding vlot. Grimmig gestemd stiet hij, zonder nadere aankondiging de deur van de houtvesterswoning open en liep met grote passen naar binnen.

Bedrog of openbaring?

'U zult mij vannacht onderdak moeten verschaffen!' bulderde Ir. Kanseliet de holle grafachtige echoloze ruimte in die qua afmetingen en inrichting meer reminiscenties bij hem gewekt had aan een deel dan aan een woonvertrek en die het hele huis in beslag nam naar hij had gekonstateerd. Het v-vormige zoldergedeelte, alleen door balken van de rest afgescheiden, was reeds volledig gevuld met tastbare duisternis.

'Ik ben genoodzaakt hier te blijven slapen!' schreeuwde Ir. Kanseliet, zijn ogen zo wijd mogelijk openend en naar alle kanten pogend om zich heen te kijken. Het donker perkte zijn blikveld echter in tot bijna niets. Pas na zijn dubbele uitroep hoorde hij de holle klankloze stem van de oude man, die, op een niet goed lokaliseerbare plaats in de ruimte, onverstaanbaar in zichzelf sprak.

Op goed geluk af stapte Ir. Kanseliet dieper het bitter woudachtig ruikende donker in, zich hier ondanks het vrij spook-

achtige van de situatie veel meer op zijn gemak voelend dan tevoren in het bos.

Eerst toen de stem van de oude man luider en luider werd, tenslotte een dreigende bevelende klank begon te krijgen, stelde Ir. Kanseliet vast dat hij zich ergens bij de reeds bijna geheel verduisterde ramen moest bevinden. Hij herinnerde zich nu ook smiddags aan de muur welke zich tussen deze ramen bevond een groot houten kruis te hebben zien hangen, met daaraan een primitieve slecht uitgesneden Kristus. Naar alle waarschijnlijkheid is hij zijn avondgebed aan het opzeggen, dacht Ir. Kanseliet. Hij had hoegenaamd geen eerbied voor welke uiting van religiositeit ook, zeker niet voor een religiositeit die, om zich te kunnen handhaven, behoefte had aan doorgaans alleen op de lachspieren werkende afbeeldingen van zijn idolen. Eigenlijk was hij de overtuiging toegedaan dat godsdienst slechts een bijzondere vorm van zwakzinnigheid, van geestelijke aftakeling was, hetgeen bevestigd werd door het feit dat vooral oude mensen er zich mee bezighielden. Dat deze oude bosbewoner in zijn zo goed als pikdonkere hol zijn god aan het toespreken was beroerde Ir. Kanseliet niet in het minst.

Toch aarzelde hij om de aansteker, die hij reeds in de hand hield, open te laten springen. Wanneer de oude man inderdaad zo doof was als hij leek - Ir. Kanseliet was er nog steeds niet geheel van overtuigd dat de man geen simulant was, nog slechts tot dit soort lijdelijk verzet in staat - zou het vlammetje ook als hij zijn oogleden gesloten had voor hem merkbaar zijn in deze duisternis, hem wellicht doen schrikken. Tenslotte moest hij reeds naar de tachtig gaan en wees de wonderlijke vermoeidheid die hem tevoren had overvallen - indien ook die niet gehuicheld was - op een of andere kwaal, waarop een plotselinge heftige schok een ongunstige invloed zou kunnen hebben.

Met het oog daarop besloot Ir. Kanseliet geen licht te maken maar te wachten tot de oude man zijn gebed beëindigd had. Het gebulder waarmee hij binnengekomen was leek

hem opeens zinloos. Zijn gezichtsorganen waren intussen zo op het donker ingesteld geraakt dat hij de oude man thans min of meer kon waarnemen. Blijkbaar stond hij op het punt naar bed te gaan want hij droeg niet langer de haveloze plunje van daarstraks (die hem volmaakt aan het oog onttrokken zou hebben) maar was gehuld in iets wits: slaapkleding of ondergoed, dat was niet uit te maken. Hij lag op de knieën, met zijn rug naar Ir. Kanseliet toe. Zijn hoofd had hij zo diep gebogen dat het geheel schuilging achter zijn schouders. Alsof hij het in de grond gestopt heeft, dacht Ir. Kanseliet niet zonder enige walg. Waarschijnlijk door deze houding van het hoofd werd de richting waaruit de doodse stem kwam onduidelijk gehouden. Als uit overal opgehangen kleine luidsprekers was hij in de ruimte, waarin Ir. Kanseliet steeds meer begon te ontwaren, ofschoon het nu geheel nacht was geworden.

Zo luid en duidelijk werd de stem in de volmaakte stilte dat Ir. Kanseliet er, of hij wilde of niet, met de aansteker in de hand naar luisteren moest.

‘U kunt dit kwaad niet toelaten’ zei de oude man verwijtend en zegevierend, ‘hoe hadden ze u moeten kruisigen als er geen goed hard hout bij de hand geweest was? Waar hadden ze de nagels in moeten slaan? Zelfs de stok van de speer was van hout. Wat had u moeten beginnen als u in uw jeugd niet met timmerwerk de kost had kunnen verdienen? Wat was er van uw verlossingswerk terechtgekomen als er geen bomen geweest waren, geen bossen? Alleen in de bossen blijft een mens eeuwig jong. Dat weet u maar al te goed, u weet hoe ik erin rondspring als een vogel, een eekhoorn. Maar u doet niets, u laat dit bos waarover u mij als beheerder hebt aangesteld aan zijn lot over, u laat het verdorren alsof ik tegen u gezondigd heb. Het is nu bijna geheel dood. Vandaag was het alweer minder dan gisteren. Alleen in de diepste diepten waar niemand dan ik ooit komt ontbotten hier en daar nog groene loten maar een paar dagen later zijn ze al verdroogd, dood. U drijft de spot met me, met een

oude man. Het bos is bijna geheel te gronde gegaan en u weet dat ik zonder het bos niets ben. Dat de dood van het bos ook de mijne zal zijn. De tijd dringt, het is bijna te laat'. De stem van de oude man werd kwaad en opstandig, tegelijk klonk er een ingehouden vreemdsoortig lachgeluid in door. Hij vervolgde:

'Ik heb u dag aan dag om een teken gevraagd, nu al twee jaar lang. Maar u wilt niet. U geeft mij alleen een droom, zoals vandaag, waarin een onbekende, een schim die nooit bestaan heeft, mij allerlei leugens en onzin komt vertellen. Ik laat me daar geen zand door in de ogen strooien. Ik begrijp niet waar u het over hebt als u zulke dingen doet. Ik wil het ook niet begrijpen. Als u zulke dingen tegen me zegt ben ik horende doof en ziende blind voor u. Ik wil een duidelijk en niet mis te verstaan teken waaruit iets op te maken valt, waaraan ik houvast heb. Een middel waarmee het bos genezen kan worden. Dat moet u me geven. Dat is wat ik nodig heb!'

Ir. Kanseliet, niet wetend wat hij van dit alles denken moest, zag hoe het lichaam van de oude man in heftige kronkelende bewegingen raakte. Hij hief nu het hoofd omhoog en scheen de Kristusfiguur aan te staren, de armen in de wijde mouwen van zijn witte kledij zijdelings uitgestrekt, bijna op de wijze van het beeld.

'Denk aan het Olijvenwoud' ging de oude man verder, 'ik heb het nu al zo vaak gezegd dat ik het beu ben geworden: waar had u anders moeten waken en bidden dan in dat bos. En waar wilde u gevangengenomen worden? En wat heb ìk anders dan dìt bos? En hoe kan ik, in dit bos dat doodgaat, nog bidden?'

Dat was blijkbaar het eind van het gebed. Tenminste, de oude man stond met krakende gewrichten op en strompelde weg in de richting van zijn ledikant.

Een afgodsdienaar en zijn pop, dacht Ir. Kanseliet verbijsterd. Nog nooit had hij iets dergelijks meegemaakt. Als men het hem verteld had zou hij het geen ogenblik geloofd heb-

ben. Maar hier hoorde en zag hij het met eigen oren en ogen. Zolang de oude man sprak had hij als aan de grond genageld gestaan, pas nu kwam er beweging in hem. Op het moment dat de oude man, die hem nog steeds niet opgemerkt had, of had willen opmerken, zich met hoorbaar gekraak van de matras op de rand van het bed liet neerzakken, knipten Ir. Kanseliets vingers de aansteker open.

Het blauwachtige gasvlammetje verlichtte een kleine cirkel om hem heen. De rest van de ruimte was nu, door het plotse kontrast, even geheel aan Ir. Kanseliets blik onttrokken. Ergens in dat omringende donker gaf de oude man een helle hoge schreeuw. Van angst, naar Ir. Kanseliet eerst meende. Maar wat had hij anders kunnen doen om de oude, indien hij werkelijk totaal doof was, op zijn aanwezigheid attent te maken? Een plotseling voor hem opdoemen uit het donker, het leggen van een hand op zijn schouder, had de oude man wellicht nog erger doen schrikken. Hij kon de bezoeker geheel vergeten zijn.

De oude man was evenwel minder ontsteld dan Ir. Kanseliet gedurende een ogenblik vermoedde. Toen de bezoeker, in zijn geheven hand de brandende aansteker, het bed naderde, zag hij dat de oude man strak rechtop zat, in het donker een volmaakt negatief van wat hij overdag was, een door een krankzinnige geschilderde vogelgeest. Zijn mond was wijd opengesperd. Zijn hele gezicht drukte een soort doodse verbazing, zelfs vreugde, een raadselachtige onaards aandoende vreugde uit. Zijn trillende handen leken zich uit te rekken om dichter bij wat hem zo ontroerde te komen, terwijl hij ze telkens als in een oude niet zo snel te overwinnen afkeer terugtrok. Toen hij tenslotte sprak was de holle klankbodem van zijn stem gebarsten van emotie.

‘Vuur!’ zei hij hijgend, een hand op zijn borst leggend als om zichzelf te kalmeren, ‘vuur!’

Met onverwachte kracht en vlugheid sprong hij op van het bed, rukte Ir. Kanseliet de aansteker uit de hand en knipte hem met een onwennig gebaar dicht.

In het pikkedonker begon hij vliegensvlug rond te strompelen, overal tegen aanstotend, luidop pratend als om zijn totaal in de war geraakte gedachten te ordenen, onder kontrole te krijgen.

'Vuur!' riep hij uit, 'vuur, vuur! Ik heb alle vuur uitgebannen. Geen lucifer, geen vuursteentje, geen brandglas is hier te vinden. Het is verschrikkelijk. Verschrikkelijk. Ik kan het niet begrijpen. U spreekt in raadselen. Is dit bedrog of openbaring?'

Voortdurend knipte hij de aansteker open, steeds met een hand de vlam afschermend. Nu eens hield hij hem zo dicht bij zijn gezicht dat het een wonder was dat hij zich niet brandde, dan weer hield hij hem er zo ver mogelijk vandaan. Intussen was Ir. Kanseliet, die de hoop op kommunikatie opgegeven had, in een der wrakke oude stoelen gaan zitten die om de tafel stonden, zich afvragend, in een plotse vlaag van zelftwijfel, of hij het was die de oude man droomde of dat het, omgekeerd, de oude man was in wiens droom hij, Ir. Kanseliet, voorkwam. Een onzinnige gedachte natuurlijk. In stijgende opwinding wierp de oude man zich tenslotte voor het beeld op de knieën en sprak een verward omineus gebed uit, beurtelings felle aanklacht en betuiging van de eerbiedigste erkentelijkheid. Hij eindigde met een bijna teatraal:

'Doch niet mijn wil maar uw wil geschiede'.

Zo gauw hij in bed lag bestond hij niet meer. Zelfs geen ademhaling verried zijn aanwezigheid.

Ir. Kanseliet viel pas laat in een onrustige oppervlakkige slaap. Toen hij daaruit wakker werd, koud, met een galbittere mond, was de oude man reeds op.

Kleine oppermachtige zaden

Zittend bij de dode en met riet of mos dichtgestopte schouw, klein, kouwelijk, in zijn klauwachtige handen een beker geklemd waaruit hij af en toe een slok nam, sloeg hij Ir. Kan-

seliet nauwlettend en nadenkend gade. Hij droeg weer de wanordelijke aftandse kledij van tevoren en om een niet te begrijpen reden had Ir. Kanseliet het gevoel dat er tussen nu en de gezamenlijke tocht door het bos amper tijd verstreken was.

'Ik word wat vergeetachtig!' riep de oude man met in zijn holle stem iets verontschuldigends en opgewekts, 'ik ben niet zo jong meer. Maar ik meende me te herinneren dat iemand me was komen opzoeken. Dat is vreemd. Direkt toen ik uit bed kwam meende ik me daar iets van te herinneren. Ik hoop dat u geen last gehad hebt van mijn vergeetachtigheid. Het is in elk geval niet mijn bedoeling geweest om u te kwetsen. Gelooft u mij. Dat heb ik, als ik me min of meer achteloos of onheus jegens u zou gedragen hebben, geenszins bedoeld. Naar ik evenwel hoop heeft mijn gedrag u op geen enkele manier gekrenkt. Mocht dat wel gebeurd zijn - ik herinner het me werkelijk niet goed meer - dan bied ik u mijn verontschuldigingen hiervoor aan. Ik voel me nu overigens veel beter. Kan ik iets voor u doen? Een kop kamillenthee misschien? Al vraag ik me af of u die te drinken zult vinden. Misschien kunt u hem beter niet proeven. Het is jaren geleden dat ik de kamillenknoppen zo voor het grijpen had. Er zijn er allang geen meer. Het afsterven van het bos heeft ook de kruiden doen verdwijnen, zoals daardoor ook de vogels verdwenen zijn. U zult wel gemerkt hebben dat het zelfs al niet meer waait in dit bos. Regen of dauw valt er evenmin. Alles hier is kurkdroog. Alleen in de diepe welput die ik gegraven heb op het erf staat nog een beetje water, dat u ongetwijfeld drabbig zou vinden, en net zo smerig van smaak als de gebonden kruidenmengsels en de weinige uiterst kleine aardvruchten en de schimmels die ik eet. Wat mijzelf betreft: ook op mij is deze droogte niet zonder invloed gebleven, als ik dat zo zeggen kan. Feitelijk, geloof ik, houden het verdorren van het bos en mijn verschrompelen op een ingewikkelder manier verband met elkaar. Ik zal u met de uitleg daarvan niet lastig vallen. U

zou het wellicht, en van uw standpunt uit gezien terecht, enkel de waandenkbeelden van een oude man vinden!'

Hij barstte in een kort verachtelijk lachen uit, nam - zich bedwingend reeds - een slok uit de beker en keek Ir. Kanseliet opnieuw scherp maar tegelijkertijd zonder interesse aan.

'Die droogte is een punt van kardinaal belang' ging hij verder, 'eigenlijk begrijp ik niet dat ik dit niet allang ingezien heb. Dat ik op het idee gebracht moest worden. Aan de ingewikkeldste dingen heb ik gedacht. Aan bestuivingen met poeder en met nieuwe zaden vanuit de lucht, vanuit vliegtuigen zelfs. Niet uitvoerbaar natuurlijk. Bij het meest voordehandliggende heb ik nooit ook maar een ogenblik stilgestaan. Ik kon daar uiteraard ook niet opkomen. Hoe bang was ik begrijpelijkerwijs niet voor die droogte! Zo bang was ik dat ik alles waarmee vuur gemaakt kon worden vernietigde, dat ik nu al twee jaar uitsluitend ongekookt voedsel gebruik, dat ik voortdurend tot op het gebeente verkild geweest ben doordat ik het niet waagde de haard aan te steken. Zo bang en zo dom was ik dat ik Hem, die mijn bos wilde te gronde richten, dankte voor het al die tijd uitblijven van onweer!'

Ir. Kanseliet, overeindgekomen uit zijn geknakte slaaphouding, zijn stropdas aantrekkend, zich rechtend en tevergeefs pogend de aktetas te ontdekken, dacht:

Het is hoog tijd dat ik hier wegkom. Ik laat de auto staan en loop het pad af tot waar het de steenweg bereikt. Dat is meer dan tien kilometer. Over die weg rijden hoogstens twintig, dertig auto's per etmaal. Het is veel te vroeg donker. De kans is groot dat niemand me zal meenemen. Er is geen enkel kafé of pompstation waar ik kan eten, praten, me wat verfrissen. Allicht worden er als het te lang gaat duren een paar mannetjes op uitgestuurd om me te zoeken. Misschien zal ik urenlang zonder levend wezen te zien door dat ellendige bos lopen sjouwen. Was er maar een truuk om de wagen zo te starten. De zou niet weten wat ik meer zou kun-

nen doen dan een ruit inslaan en naar binnen kruipen. De positie waarin hij verkeerde vervloekend, vervuld met een stijgende lijfelijke afkeer van de meer dan ooit aan de ongeluksvogel Raaf herinnerende oude man, stapte hij op deze toe en schreeuwde, voorvoelend dat het tevergeefs zou zijn: 'Waar is mijn tas?'

Opeens schoot het hem te binnen dat de oude ook de aansteker in zijn bezit had. Hij was nu zo furieus geworden dat hij onmiddellijk besloot de oude man eenvoudig te dwingen, desnoods met geweld, tot teruggave van zijn eigendommen. 'U moet nu vlug zijn!' schreeuwde hij bij wijze van waarschuwing met gebalde vuisten voor de oude staande deze toe, 'ik geef u precies één minuut om mij mijn tas èn mijn aansteker terug te geven. Voor uw praatjes heb ik niet de geringste belangstelling. U bent nog niet van me af: die kwestie met de autosleutels zal ik trouwens ook laten onderzoeken. Wee uw gebeente als u ze hebt laten verdwijnen! Van die sabotage zou u spijt hebben!'

Het klonk zo amateuristisch machteloos dat hij zichzelf wel voor het hoofd had kunnen slaan. Hij wist zijn zelfbeheersing kwijtgeraakt te zijn maar zou nu doorzetten, al kwam het de oude man op een beroerte te staan.

Niets wees er evenwel op dat hij daar reeds na aan toe was, al had zich ook bij hem een opvallende verandering voltrokken. Zijn handen beefden zo heftig dat de beker op de grond viel, waar zich een klein zwart plasje vormde, zo dik was dit dat het niet eens uitvloeide.

Toen hij sprak was er in zijn stem een trotse triomfantelijke en onverzettelijke klank. Opeens wist Ir. Kanseliet, en het verlamde hem, dat hij de oude man nooit zou aanraken, dat in dit onbegrijpelijke aan zijn afstervende bossen vermaagschapte kreatuur onvermoedbare krachten en strevingen leefden waartegen hij evenmin opgewassen was als een in de wieg liggende zuigeling tegen een bergarend. Met lichte roerloze punten in zijn ogen luisterde hij, voor het eerst feitelijk pogend te peilen waarover de oude man sprak maar

niets ervan begrijpend en beseffend in dit spiegelgevecht de verliezer te zijn even zeker en daartoe voorbestemd als een man die over water wil lopen of in tennistenu de Himalaya beklimmen.

'Maakt u zich niet bezorgd!' schreeuwde de oude man, zo krachtig dat zijn dorre gezicht leek uit te zetten en te trillen van zijn stemgeluid, 'ik vergis me niet. Ik heb erover nagedacht. De hele nacht heb ik geen oog dichtgedaan. Ik weet nu wat er moet gebeuren. Het bos zal gered worden. U zult de redding meemaken! Ik weet wat ik zeg. Ik ben een oude man, wellicht beschikt niemand over zo'n ervaring als ik. Die ervaring heeft me in staat gesteld in te zien hoe ik handelen moet. Het is het ei van Columbus, ik geef toe dat u me dat aan de hand gedaan hebt. De rest kunt u gerust aan mij overlaten!'

Hij zoog zijn holle karkas vol lucht en vervolgde, onstuitbaar, meegesleept door een inzicht dat met zoveel hevigheid bezit van hem leek genomen te hebben dat het als een fisieke pijnaanval zijn trekken verwrong:

'Vuur is dodelijk voor bossen zegt men. Ik heb dat ook gedacht, een leven lang. Maar het is niet waar, het is een vergissing die op een onbegrijpelijke kortzichtigheid berust. Het vuur vernietigt alleen wat het bereiken kan. Het dode, het verdroogde, de molm, dat wat uit zichzelf al aan het afsterven was of allang dood. Maar het vuur kan niet doordringen in de grond, waar de kiemen zitten, de kleine oppermachtige veilig in hun kruikjes opgeborgen zaden! Die zijn er, die zijn er bij duizenden! Ze ontbotten ook nu nog. Ze zijn het enig hoorbare als je door het bos loopt. Maar ze vergaan doordat de lucht bezwangerd is met verrottenis en dood. Die moeten weggebrand worden. Laat de zwarte aarde maar blootkomen! Laat het vuur zijn gang maar gaan! Het verschrikkelijke vernieuwende vuur dat alles in bloei zal zetten, dat mij het bos zal teruggeven! Het bos! Het bos! Denkt u zich eens in wat dat wil zeggen: het Bos!'

Pas nu drong min of meer tot Ir. Kanseliet door wat de oude

man in de zin had maar hij was al te laat om in te grijpen, hetgeen hem trouwens op dat moment en nooit mogelijk zou geweest zijn. In een grote zijn hele denken omvattende geesteshelderte dacht hij zelfs, maar met de matheid van een zwaar zieke: laat hem zijn gang gaan.

De oude man was reeds vogelvlug en nog steeds voortschreeuwend van vreugde de holle ruimte uitgestrompeld toen Ir. Kanseliet tot zichzelf kwam en begreep dat wanneer de oude man zijn plan werkelijk ten uitvoer bracht hen beiden onherroepelijk de dood in de vlammen te wachten stond. In twee stappen was hij buiten. Maar de oude man was al niet meer te zien. Ergens achter de stronken en heuvelingen van het onoverzichtelijk brokkelig puinveld kronkelde de eerste dunne rookwolk op.

Zijn hersens van lood, in zijn romp een gevoel of die geheel leeggepompt werd, poogde Ir. Kanseliet te rennen.

Vuurvogel/waterkernen

Hij struikelde, viel, scherpe spaanders staken in zijn handen. In zijn linkerkniegewricht barstte een bel van elektriciteit open. Krimpend van pijn krabbelde hij overeind en zette zich opnieuw in beweging. Het bloed droop van zijn ontvelde handpalmen. Hij lette er niet op. Van stronk naar stronk springend, behendiger dan hij ooit geweten had te zijn, baande hij zich een weg zonder het gevoel te hebben ook maar enigszins te vorderen. Het kwam hem zelfs voor dat de aanzwellende rookpluim zich pijlsnel van hem verwijderde, afdreef, dat het vuur zich verplaatste en hij het nooit zou kunnen inhalen.

Ik vergis me, wist hij met grote zekerheid, zijn inspanningen verdubbelend, nu niet meer vallend maar feilloos steeds weer zijn sprong berekenend, het is een kwestie van gezichtsbedrog. De regelmatige polsslag van de tijd in mij is veranderd. Het was of zijn hart stilstond en hij gevangen zat in een betoverde lasso die terwijl hij voorwaarts rende uit

alle macht zijn schreden achterwaarts richtte, hem telkens weer op dezelfde wortelbrokken deed belanden, alsof de wereld onder zijn voeten vandaan voorwaarts gerukt werd. Wellicht duurde dit slechts een duizelingwekkend ogenblik lang maar voor Ir. Kanseliets panisch aanvoelen was er een onberekenbare tijdsduur mee gemoeid. Zijn luchtpijp werd dichtgerukt, zijn longen zwollen op tot vlak onder zijn borstbeen, zijn hoofd leek op openbarsten te staan. Opeens voelde hij een ontzaglijk lijfelijk en geestelijk, uit al zijn cellen opstijgend verlangen naar water, grote hoeveelheden water, glanzend, parelend, sprankelend, oneindig dorstlessend water dat in niet te stelpen stromen over hem uitgestort werd. Een verlangen ook naar rust, de stilstand van alle dingen. Liggen. Liggeluk. Stil geglimlach. Duizenderlei zachte mossige onvoorspelbare osmosen.

Bijna kokhalzend van dorst bleef hij op de manier van een automaat in beweging. Reeds sloeg hem een ondraaglijke hitte tegemoet. De trillende en deinende lucht rukte het bos heen en weer en uiteen, deed het zwellen en krimpen voor zijn verbijsterde alles en niets ziende tot dode kijkglazen geworden ogen.

Het tot in zijn diepste diepten uitgedroogde bos brandde als een fakkel, alzijds, alsof het met benzine overgoten en doordrenkt was. Onmogelijk snel greep het vuur om zich heen, groeiend tot hoog tegen de onzichtbaar wordende door zwarte rookwolken en schitterende eksplosies verduisterde lucht.

Ir. Kanseliet liep waggelend blindelings tegen een bolwerk van vlammen in dat hem overal omgaf al. Een vuur zo hoog dat het het hele bos overhuifde en dat ratelde en knetterde als ontzettende series donderslagen.

Reeds sprongen vonken links en rechts als vuurkevers om hem heen, kwamen zijn voeten in ontbrandende houtklompen terecht, werden alom dode monolitische boomstammen omvergeworpen, onder de voet gelopen, door vlammenmuilen verorberd.

Een gloeiende blazende wind van vuur sloeg Ir. Kanseliet tegemoet, trok hem in rukken verder. Hij bewoog zich nu amper meer, ofschoon nog in zijn leeglopende hersens het weten was dat hij zou verbranden als hij niet onmiddellijk rechtsomkeert maakte en de weg opzocht, waar hij misschien veilig zou zijn. Maar hij was niet meer bij machte de vlucht te volbrengen. Een kracht waarbij vergeleken de zijne, die reeds bijna faalde, een zandkorrel was trok en duwde hem voorwaarts, verdoofde hem met het donderend rumoer van een instortend gebergte.

Zijn hoofd naar omhoog kerend, de handen gestrekt en afwerend als een blinde, droomduidelijk, zag hij hoe het uit oeroud hout bestaande legioen van doodse onmenselijke koningen en onheuglijk afgodisch gedierte, de vlerken gespreid, in zwalpen van rook en vlammen in beweging kwam, zich verhief, opwiekte, alsof zij de ziel van het beest geweest waren en of die ziel nu het lichaam dat de vernietiging ten prooi viel ging verlaten en daarop neerblikte.

En hij begon meer te zien naarmate zijn ogen aan de vlammen en de rook wenden. In het centrum van het nu loeiende en alles omwoelende vuur zag hij de broze gedaante van de oude man. Door een vakuüm omgeven. In een punt des tijds gewijzigd tot iets wat nooit een mens kon geweest zijn. Tot iets wat nog het meest leek op een ekstatisch door een oogverblindende stralenkrans omgeven legendair vogelachtig vuurspuwend wezen, wit, dat met lange wapperende doorschijnende vleugels de vlammen dirigeerde, aanmoedigde, voortbracht. Iets dat enkel nog door het vuur in stand gehouden werd, dat zelf vuur was, de kern ervan. Een vogel van vuur die schreeuwde van genot en dansend de vlammen omarmde en van zich afstiet. Een doorschijnend reusachtig uitdijend en reeds verkoold en dovend skelet, een daimoon, geheel ontdaan van vlees, met vuur bekleed en niet meer te onderscheiden van de gedrochtelijke horden die klapwiekend en zegevierend het hele luchtruim beheersten en die zijn goden waren of zijn dromen of zijn voorvaders waarmee

hij zich in wolken en vlammen verenigd had.

Toen voelde Ir. Kanseliet de eerste vlammen hem aanraken. Ze waren klein nog en hapten niet maar knabbelden. Ze reikten niet hoger dan zijn knieën en trokken, een kinderlijk maar hongerig knaagdierachtig volk, aan zijn broekspijpen en wilden hem meetronen, het deed er niet toe waarheen precies, als het maar verder voorwaarts was. Het geratel van donderslagen werd zo hevig dat de grond trilde en scheurde onder Ir. Kanseliets voeten. Geen honderd meter van hem verwijderd sloegen kolossale bommen in. Het bos begon uit elkaar te spatten, in een chemische reaktie die nu hij eenmaal op gang gekomen was niet meer te beteugelen viel. Hier en daar kwam de zwarte beroete aarde reeds bloot, ofschoon Ir. Kanseliet niet wist of hij dit werkelijk zag gebeuren of het slechts droomde.

Er vielen vlammenzuilen uit de lucht die het vuur beneden verslonden, opslokten, verpletterden. De zuilen werden natte dekens die het vuur in een verstikkende walm en smoor dooddrukten. Koele kletterende kiezelsteenlawines stortte regen uit de lucht.

Met open mond, het hoofd zover in de nek dat zijn wervels pijndeden, ving Ir. Kanseliet de druppels op, liet hij ze - in uiterst dunne breekbare vliezen verpakte waterkernen - stukspringen op zijn gezicht. Hij liet zich geheel doordrenken van deze plotselinge tropische regen die in steeds groter hoeveelheden neerplensde en de verzengde aarde hoorbaar deed uitzetten, zich heffen, en waarin de laatste vonken reeds gedoofd werden.

Door sissende wolken van stoom omgeven, huiverend van warmte en koude om beurten, verzette hij zijn voeten in de reeds week en meegevend wordende zwarte grond. Hij stak zijn handen uit om de regen beter te kunnen voelen. Hij was lauw en weldadig en leek Ir. Kanseliet vochtiger, dorststillender, vuurdodender dan hij ooit kon zijn geweest.

Het was een regen zo vol en geurig dat hij gevormd leek en opgestegen uit bloemkelken, van de groenste geoliede

boombladen, uit dauw en doodstille kristalheldere ochtenden, uit een onontdekte archipel van eeuwigdurende groei waar elke ontbinding alleen vooruitliep op nieuwe groei.

Onbegrijpelijke groeikracht

Terwijl die regen neerstroomt en reeds een lichte lauwe wind zijn druipnatte vleugels begint te roeren kijkt Ir. Kanseliet, slapend en wakend tegelijk, met wijd gespalkte ogen naar de grond, die al zijn poriën openrekt om de regen in zich op te nemen en waarin alom een fijn hevig onophoudelijk sterker wordend gekraak te horen is, een geluid alsof hij met zijn voeten duizenden kleine maar harde eierschelpen verplettert. Een vreemde donderbui woedt diep beneden. Een niet te berekenen aantal ontploffelingen vindt daar sekonde na sekonde plaats, het lawaai wordt steeds groter. Uit de hele bodem stijgt een onrustbarend gerommel op, soms verweg en gedempt, dan weer vlakbij, knersend. Het zwelt aan tot een oorverdovend kloppen, bonken, trillen, denderen. De grond begint onder zijn onzekere voeten te bewegen, te deinen, te golven als een zee die in krampen stukgeslagen wil worden.

Met kangoeroe-achtige sprongen snelt Ir. Kanseliet voort over de daverende vlakte, die nu opnieuw gespleten wordt, waaruit diepgroene spitse vlamtongen adembenemend vlug opwaarts stormen, in ijltempo zich ontvouwen, omhoogrekken, zijwaarts uitbotten. Een leger dat zich ingegraven heeft en thans onweerhoudbaar massaal tevoorschijn komt en de stormloop gaat ondernemen over de verzengde golvende regenglinsterende antracietkleurige vlakte.

Reeds reiken die hitteloze vlammen Ir. Kanseliet tot de knieën. Met de angst van het voor bossen bevreesde kind dat hij geweest is waadt hij erdoorheen, terwijl ze onverbiddelijk schoksgewijs hoger opveren, groter worden, dichter, ondoorzichtiger.

De aarde wordt in enkele minuten tijds aan het oog ont-

trokken door deze vlammen die planten zijn, varens, kruiden, scherp, hongerig. Een onbegrijpelijke vegetatie schiet de grond uit, met de zachte knetterende en sputterende geluiden van ingewanden. Ritselend en schurend bewegen deze planten tegen elkaar aan, naijverig, koortsachtig, elkaar verdringend, onmogelijk makend, opgestuwd door de donkere horden die krijsend en met elkaar verstrengeld volgen. Hun weke van vocht glanzende spruitsels vertakken zich, worden ongelooflijk snel hard, krijgen reeds nerven, aan hun randen springen kartelingen tevoorschijn die de aanvankelijk egale en kompakte massa differentiëren.

Het opschietend veld reikt Ir. Kanseliet tot het bekken, bemoeilijkt hem de voortgang. Gebogen trapt hij zich met alle macht een smal pad. Hij moet verder, hij wil verder, al weet hij niet meer waarheen. Zijn handen worden opengekrast door messcherpe bladeren. Er drijft een ontzind makende gifgeur van groei, van vernietigende vruchtbaarheid, die hem de adem dreigt af te snijden. Planten die veelkantige dolken, krissen, veelvoudige slagzwaarden zijn versperren hem de doortocht. Hijgend wringt hij zich verder, tot de hals ingesloten al, steeds vergeefser vechtend tegen de vrees die een niet-zwemmer kent wanneer hij zich de zee inwaagt, deze verafschuwend maar nog sterker erdoor aangetrokken. En aldoor gutst de regen neer, warm, verraderlijk fonkelend op ieder blad. De zoele wind strijkt nu laag over de toppen van het dwergbos dat begint te ontstaan, vuurt het aan. Bloemkelken, ogen, groot, diep, gaan open. Nijdig rukkend, zijn tanden uitslaand, met van weerhaken voorziene angels schuift het plantenleger hoger, in een warrelende dansende door onderaards tromgeroffel begeleide groei.

Ir. Kanseliet voelt het bos - want dat wordt het, iedere plant is een boom die in een blindelingse woedende regeneratie steeds hoger en energieker om zich heengrijpt - hem over het hoofd groeien. Het wordt donker, koel; kil zelfs. De regen en de wind zijn nog alleen een alomtegenwoordig verwijderd ruisen boven hem. De druppels dringen

niet meer tot hem door.

In dat geruis hoort Ir. Kanseliet, op de knieën liggend nu, bekneld rakend tussen ontstaande luchtwortels, bevingerd door taaie plantenstrengen, een ander ruisen, dat dieper, donkerder, gonzender is, als afkomstig van een onvoorstelbaar groot en blinkend insekt dat traag, onaangedaan, maar alles gadeslaand over het bos vliegt. Tevergeefs probeert Ir. Kanseliet takken en bladeren opzij te duwen. Het bos sluit zich meters boven hem en laat in de smalle schemerige diepte waar hij zich bevindt zo weinig ruimte meer over dat hij voortdurend klem raakt tussen stammen reeds dikker dan zijn eigen lichaam.

Het brommend geluid verplaatst zich met grote snelheid. Het verdwijnt en komt daarna weer opzetten, hoorbaar ontzaglijke cirkels beschrijvend boven het chaotische groen.

Ir. Kanseliet begrijpt dat dit ijzeren insekt is opgestegen om hem te zoeken. Het zal hem niet ontdekken. En al ontdekt het hem, het zal voorlopig niet in staat zijn te landen, zoals de veelkleurige vogelzwermen doen die als vissen in een flesgroen akwarium van twijg naar twijg en van tak tot tak heen en weer flitsen. Parkieten, kolibri's, kanaries. Vooral kanaries, die fluiten dat het een lust is in de hoge holte tussen de stammen die een tropische volière vormen. Onzichtbare spotvogels schaterlachen om hun eigen echo. Op de sterke sappige bastlagen beproeven spechten hun vaardigheid. Zoveel vogels ziet Ir. Kanseliet dat hij die ene onzichtbare er graag voor vergeet.

Niet meer in staat zich te bewegen, klem in de groene veerkrachtige val van het geboomte, van wolfsklauw, vingergras en moederkruid, hoort hij heel hoog, hoger dan hij nog denken kan, in een enorme bol waar zonlicht en wind de laatste druppels uiteenjagen en schapewolkjes zeilen, het reuzeninsekt langs de deinende toppen van het bos scheren met kalm gegrom dat een goedkeuring, een vriendelijk vaarwel schijnt in te houden en waarop het bos namens Ir. Kanseliet antwoordt met trillende vogelsonates en ritse-

lende spreekkoren van bladeren.

Die oude man had dus toch, die oude man had dus, die oude man, hakkelt zijn uitdovend denken verbaasd en zonder enige verongelijktheid of wrok.

Hij kijkt voor het laatst omhoog naar de groene gebalde vuisten van het bos. Hij weet dat het hem daarmee de hersens gaat inslaan, maar hij weet ook dat het er niet toe doet. Tenslotte is hij maar een onbetekenende afgezant, een voorbode van de civilisatie waarin hij ondanks alles onvoorwaardelijk gelooft. De uiteindelijke overwinning blijft verzekerd! Binnenkort zullen op het dan vereffend veld waarbinnen hij als een minnaar in tweespraak ligt, mond aan mond, orgaan aan orgaan, met olmtronken en wortels, terwijl een rode mier over de resten van zijn leeggerotte hersenpan pikkelt, de zilvergrijze gestroomlijnde vliegtuigen neerstrijken. En zal hij door niets gestoord genieten van hun geronk en gegrom dat bijna niet verschillen zal van dat der bomen nu.

Bijna teder gestemd is hij jegens het woud. Toch is hij het nog voor. Zijn grote grijze ziel is een doorzichtige speekselbel geworden die op zijn lippen parelt.

Hij spuugt zijn ziel van zich af vlak voor hij door de schubschildigen, de waggelende steltwortels, de reuzenbloembladigen gekraakt wordt.

In zijn kauwsel proeft hij varens en sennebladeren.

Een wandeling in de mist

Terwijl de dokter, zijn tempo iets verhogend, over de zacht glooiende ronde heuvels voortwandelde, werd het snel mistig. Reeds klonk de roep van dichtbije vogels gedempter en vanuit de verte. Het wijd beurtelings stijgend en dalend terrein voor hem werd zienderogen ingekort. In dichte wolken rees de mist de grond uit. De kontoeren van verspreide groepjes bomen werden onduidelijk en begonnen lakunes te vertonen. De vormen van het geheel moesten door de dokter, die de route die hij volgde tamelijk goed kende, meer geraden worden dan dat hij ze werkelijk waarnam. Met zijn geheugen vulde hij het ontbrekende aan. Reeds liep hij in een smalle schacht van grijs die zijn gezicht en zijn kleding met druppels van een uiterst kille fijne regen overdekte. Hij had de gewaarwording zich nog wel voort te bewegen maar niet meer te vorderen, verzeild te zijn geraakt in een drijfveld waarin het geen zin had om te pogen een zeker en even tevoren nog als vaststaand beschouwd doel te bereiken. Toch bleef hij doorstappen, zijn aandacht bepalend bij zijn regelmatig heen en weer gaande armen en benen, zich rekenschap gevend van hun verrichtingen, die opeens minder vanzelfsprekend waren dan tevoren. Het enige wat hij nu nog waarnam buiten de entiteit van zijn geheel op zichzelf aangewezen lichaam om was het cirkelvormige stukje grond waarop zijn voeten neerkwamen. Zelfs het geluid dat die maakten, het enige wat hij nog hoorde, was stiller gaan klinken. De cirkel die ze betraden schoof met zijn lichaam duidelijk op maar toch bleef hij het gevoel houden, ofschoon kiezels en magere grashalmen steeds wisselden, dat hij eigenlijk geen duimbreed verderkwam. Voorbij die cirkel

bestond geen objekt meer waarop hij zich oriënteren kon. De hemel was geheel opgevuld met volmaakt ondoorschijnende watten. Wind was er niet. Hij was volledig geïsoleerd van het bestaande, alleen met zichzelf. Luisterend naar zijn ademhaling, naar het oneigen klinkende geluid van zijn schoenen op de heuvelgrond, besefte hij dat het niets uitmaakte wanneer hij zijn ogen sloot en zo verder liep. Hij zag niets meer. De witte stilte overhuifde hem geheel. Hij botste tegen een bemoste steen op die hij nooit eerder gezien had, struikelde, raapte zijn uit zijn hand gevallen instrumententas op en wist niet meer in welke richting hij verder diende te lopen. Zijn zakdoek tevoorschijn halend veegde hij eerst zijn vochtig geworden gezicht af en reinigde daarna zijn handen, die door de aanraking met de steen licht bevuild waren. Intussen dacht hij na over de positie waarin hij verkeerde. Het leek hem onmogelijk in deze omstandigheden de hoeve te bereiken waarheen men hem ontboden had in verband met de naderende bevalling van de jonge boerin, die - zo had men hem bericht - in haar eerste weeën lag. Het zoeken naar de hoeve in deze als sluiers alles omwikkelende mist was hopelozer dan het zoeken naar een naald in een hooiberg, die, wanneer men over voldoende fijnzinnige vingers en over tijd beschikte, uiteindelijk kón gevonden worden. In de grote deinende uitgestrektheid van het heuvelland lagen slechts weinige, mijlen van elkaar verwijderde schaars bevolkte dorpen en nog minder nederzettingen van boeren. Alleen al het vinden van een dier dorpen, zelfs van het dorp waar hij zijn domicilie had en van waaruit hij was vertrokken, wist hij een schier onmogelijke opgave geworden. Het ellendige was dat geen enkel punt door een weg met een ander verbonden werd. Alles was weg in dit als de zee overal gelijke gebied, waar de dokter na een aanvankelijk groot enthousiasme reeds enkele jaren met een langzaam gegroeide mistroostigheid zijn beroep uitoefende. Hij wist dat hij niet in staat was in een rechte lijn, de steen waarover hij gestruikeld was als uitgangspunt nemend, verder te

lopen. En al zou het hem lukken, dan waren er nog altijd obstakels in de vorm van steenhopen of kleine kloven die hem de doortocht zouden versperren en in de war brengen. En gesteld dat hij slaagde, - wat schoot hij ermee op? Hij zou niets, geen enkel spoor kruisen waarnaar hij zich richten kon of dat hij verder rustig kon volgen. In dit gebied was geen oriëntatie mogelijk nu essentiële punten als hoge heuveltoppen aan het oog onttrokken waren. Het alternatief was zich door de willekeur van zijn lichaam rond te laten voeren, in cirkels, die, hoe wijd ze ook waren, nooit naar de hoeve zouden leiden waar de vrouw die haar kind moest baren met angstige ogen en vertrokken mond zijn komst lag af te wachten, naast haar een oudere vrouw die als min zou fungeren, en enkele verwanten vermoedelijk. Allen om beurten en door elkaar spreken de vrouw bemoedigend toe. ‘De dokter zal er heus op tijd zijn, maak je maar geen zorgen. We hebben hem ingelicht. Hij zou direkt komen. Probeer je zo rustig mogelijk te houden. Je zult zien: binnen het uur is hij er en dan heb je nog alle tijd’. Maar de vrouw kijkt naar het gipsen kristusbeeld tegen het bont bebloemde behang en naar de vensterruiten, waartegen de mist staat, en ze is ongerust en ze gelooft het misschien niet. Voortdurend trekken hevige pijnscheuten door haar buik, waarbinnen het kind zich gereedmaakt om naar buiten te komen. Het kind wacht ook. Het is helderhorend geworden in dit uur, de verste en lichtste geluiden en trillingen vangt het op. Het wacht op de dokter, hij moet zich haasten. Het kind beweegt zich, het wordt ongeduldig. De boerin spert haar mond open, haar vuisten zijn gebald. Ze stoot zachte zoveel mogelijk ingehouden kreten uit. Ze is hard maar deze pijn vergt veel van haar. Wellicht bidt ze. De dokter zette zich weer in beweging. Buiten het doffe gesmoorde geluid van zijn voeten en het geruis van de adem die door zijn neusgaten aan- en afvloeide, was het stil, pijnlijk stil. Het witte vilt van de nevel was nu zo dik geworden dat de dokter geen meter voor zich uit kon zien. Doordat de grond be-

zaaid lag met losse brokken steen en overal soms vrij diepe kuilen bevatte, die plotseling voor hem opdoken, vorderde hij slechts zeer langzaam. Bijna tastend schoof hij zijn voeten vooruit alvorens ze neer te zetten. Hij strompelde en schuifelde nu meer dan dat hij liep. Van het uitzetten van iets als een koers was geen sprake meer op deze zee die van alle kanten ijl en desondanks beklemmend dicht tegen hem aandrong. Toch bleef hij zich voortbewegen, verlangend naar de besloten rust en warmte van zijn huis, ergens in het alle oriëntatiepunten uitwissend wit, niet verder dan drie kwartier lopen van hem verwijderd maar bij toverslag onbereikbaar geworden. Hij dacht eraan hoe zijn huishoudster nu traag en nauwgezet haar stof doek over de vertrouwde bruine meubels, de lijsten van de schilderijen deed glijden en daarna koffie zette voor zichzelf. Warme dampende geurige koffie, en hoe ze daarna begon met de toebereidselen voor de middagmaaltijd en op de klok keek. Waar bleef de dokter vandaag toch? Glimlachend even bedacht hij hoe kriegel het haar kon maken wanneer de vervulling van zijn plichten haar huishoudelijke regelingen in de war stuurde. Ze leefde op de klok en waakte over zijn welzijn zoveel ze kon, met een gierige ijver, steeds bevreesd dat er van zijn bereidheid tot morele steun of daadwerkelijke hulp misbruik gemaakt werd. Hij vermoedde dat ze in stilte zijn patiënten verfoeide en ze allemaal als slecht of niet betalende simulanten beschouwde. Ondanks haar starre karakter was hij zeer op haar gesteld. Ze was zoals de meeste vrouwen van het land: ordelijk en eerlijk tot aan de grens van het overdrevene, zwijgzaam en moeilijk toegankelijk. Hij herinnerde zich niet ooit een min of meer vertrouwelijk gesprek met haar gehad te hebben. Van haar en het huis gingen zijn gedachten opnieuw naar de hoeve en de boerin die haar kind ter wereld moest brengen. Even gemakkelijk als het voor zijn gedachten was die verbintenis tot stand te brengen, even onmogelijk was dit opeens geworden in de tastbare werkelijkheid van zijn lichaam. Hij was totaal machteloos, wetend dat de

bevalling naar alle waarschijnlijkheid buiten zijn aanwezigheid zou plaatsvinden. Huiverend sloeg hij de kraag van zijn dunne overjas op en trok het hoofd licht in de schouders om zich zoveel mogelijk te beschermen tegen de vochtige damp die hem overrompeld had en die ieder voortgaan zinloos maakte. Toch bleef hij doorstappen, omdat ergens en naar hij wist binnen een straal van een halve mijl de vrouw op het punt stond haar kind te krijgen. Het zou het eerste zijn en toen hij haar onderzocht had destijds waren er tekenen die erop gewezen hadden dat haar een moeilijke bevalling te wachten stond. De ligging van het kind liet te wensen over. Maar de vrouw was jong, sterk, kerngezond. Het kwam in dit gebied nog voor dat vrouwen een dag na hun bevalling reeds weer tamelijk zwaar werk verrichtten. Schaduwzijden waren de ongunstige gekantelde ligging van het kind en het gebrek aan hygiëne bij de mensen die de vrouw zouden bijstaan. Kraamvrouwenkoorts bijvoorbeeld kwam in deze kontreien nog vrij veelvuldig voor. Buiten het gedruis van zijn ademhaling, het ritselen van zijn vochtig wordende broekspijpen tegen elkaar en het omfloerste geluid waarmee zijn voeten op de grond neerkwamen was er niets. Zonder betrekkingen ging hij gestadig verder in de hem dichter en vollediger omzwachtelende en als lichaamloos makende mist, wetend dat zijn schreden willekeurig waren en niet naar het doel voerden dat hij nog steeds voor ogen had. Dat hij zelfs naarmate het onbereikbaarder werd meer en meer verlangde te vinden. Voortdurend flitst het beeld van de vrouw op het bed in hem op. Het beeld van de kamer waarin ze ligt. Van de hoeve, het ruwe rode en verlegen gezicht van de jonge boer die hem geboodschapt heeft dat de weeën begonnen zijn. En daarachter, niet goed te zien, anoniem nog maar onafgebroken aanwezig, opgesloten in een doorzichtige bol, een goudachtige nimbus van stilte, het kind, dat het niet langer uithoudt op de plaats waar het vertoeft, dat aan het licht gebracht wil worden, ademen, bestaan buitenom het moederlichaam waarvan het als een parasiet

maandenlang gebruik gemaakt heeft. Het was de dokter op wonderlijke en dwingende wijze te moede of het kind hem uit een onbestemde verte toewenkte, hem beduidde zich te haasten. Hij vreesde voor het leven van het wicht wanneer het tijdens zijn afwezigheid zou moeten geboren worden. Allerlei komplikaties konden zich voordoen. Ook het leven van de moeder liep wellicht onmiddellijk gevaar. In zijn handen lag in zekere zin het lot van beiden maar hij kon niets aanvangen dan blindelings zijn voeten verzetten op een bodem die allengs minder steenachtig en hard maar zacht, vlak en zanderig begon te worden, zo zacht en vochtig zelfs dat zijn schoenen erin wegzakten en hij moeilijker dan tevoren verderkwam. Dit verontrustte de dokter: hij had niet geweten dat gedeelten van het heuvelland uit de slappe massa bestonden die hij thans betrad en waaruit hij telkens weer zijn voeten moest losmaken door ze krachtiger op te tillen dan normaal. Stilstaand een ogenblik en zich bukkend bestudeerde hij het kleine stukje bodem dat bij overzien kon. Het bestond uit een donkergetinte vochtige en glimmende grondsoort en was op de diepe sporen na van zijn voeten volmaakt gesloten en glad, onporeus. Geen steentje of brokje plantenstengel stak eruit op. Voor het gevoel van de dokter had de gladheid en de kennelijke vochtverzadigdheid van dit zand of slib iets bedrieglijks en verraderlijks. Het was of het er niet eerder geweest was, of het zich nooit eerder geopenbaard had, of het als een gevolg van de alles inkapselende en dempende mist was ontstaan, uit tevoren gewone aarde veranderd in hetgeen hij nu waarnam en waaruit hij zijn voeten met kracht moest lostrekken toen hij zich opnieuw begon te bewegen. Het hier en daar diep inzinkende heuvelgebied bevatte bassins die tijdens felle zomers soms droog stonden en er uitzagen als maanlandschappen, zo vol barsten en kloven was hun bodem dan. Bepaalde gedeelten bleven vochtig en drassig. Maar het was reeds najaar en bovendien lagen deze moerassen op tamelijk grote afstand van het punt waar de dokter zich ten naaste bij bevond. Hij kon

zich niet ontdoen van de indruk die onmiddellijk in hem was opgerezen dat de veenachtige substantie iets te maken had met de mist. Het leek aanvechtbaar maar niet uitgesloten dat een zo dichte en ongewone als de thans heersende, alles tot in de fijnste weefsels doordrenkende nevel bepaalde daarvoor in aanmerking komende gedeelten van de bodem beïnvloedde, in korte tijd week maakte, zoals ook de regen dat deed, die later in de herfst en in de winter, in het voorjaar zelfs, het heuvelland grotendeels tot een onafzienbare modderpoel maakte. Het vreemde was dat de dokter zich niet herinnerde ooit gehoord te hebben dat mist een dusdanige uitwerking kon hebben op de grond waardoor hij geformeerd werd, samen met de daarvan in warmtegraad verschillende lucht. Maar in de praktijk gebeurden altijd dingen die niet in overeenstemming waren met de teorie, of die dat niet leken te zijn. Van natuurkundige zaken bezat hij slechts flauwe noties. Zijn middelbareschooltijd lag zover achter hem dat hij zich zijn fisikaleraar enkel herinnerde als een losjes in een grijze onbevolkte ruimte zwevend reusachtig en besnord rood hoofd. Hij deed dat hoofd weg uit zijn denken. Naarmate hij voortliep zakten zijn voeten dieper weg in de deegachtige bodem, die zuigende geluiden maakte als hij zijn voeten optilde om ze te verplaatsen. Zijn schoenen raakten onder de brij. Hij begon sneller te lopen, met lichtere passen, teneinde het wegzakken te verhinderen. Het hielp weinig of niets. Zijn broekspijpen raakten, hoewel hij ze omsloeg, besmeurd. Er bleven zulke grote klompen van de klevende brij aan zijn zolen hangen als hij ze, met kracht reeds, lostrok, dat hij ze er met de handen moest afbreken. Doordat hij daarbij gedwongen was stil te staan zakten zijn voeten onmiddellijk nog dieper weg. Tot aan zijn knieën stond hij in de brij toen hij besefte zo snel mogelijk rechtsomkeert te moeten maken. Met het week worden van de bodem leek de dichtheid van de mist nog toegenomen. Geen enkel gerucht drong tot hem door. Stil als in een ei was het, zo stil dat het hem uiterst onbehaaglijk

te moede werd. Nog nooit in zijn leven had hij het zo roerloos en geluidloos stil geweten. Hij kon thans zijn voeten zelfs niet meer waarnemen, die zich log en in klompen van modder onder hem voortbewogen, voorthobbelden, verzonken, zich met slurpende geluiden bevrijdden even. De dokter volvoerde met moeite een draai en probeerde terug te lopen. De mist en de bodem waren thans aan een uitwisseling van hun substanties begonnen, aan een wederzijds sluipend en snel vorderend doordringingsproces. De onderlinge verschillen werden opgelost, alsof een geheime in henzelf besloten kracht hen tot een en dezelfde alles omsluitende eenvoudige materie ging herleiden. De dokter kwam nauwelijks meer vooruit. Van zijn vroegere sporen was niets te zien. Waarschijnlijk waren ze er ook niet meer. Hij had niet het gevoel met zijn voeten iets te raken dat aarde, bodemoppervlak, genoemd kon worden. Het was als waadde hij over taai water. Over nevel. Zijn hoofd, romp en ledematen werden daardoor zozeer ingesloten dat hij met moeite en nietsziend moest verderstrompelen. Een fel bijna dierlijk verlangen stond in hem overeind om nu, op dit ogenblik, de hoeve te bereiken, over het vaste stenen erf te lopen met afgemeten passen, de deur van de woning te zien opengaan waarbinnen men hem had zien aankomen, en binnen te trede. Die aankomst betekende nu niet meer de redding van de moeder en het kind waarom hij zich zorgen gemaakt had. Deze aankomst was daar bovenuit getild en tot tastbaar bewijs van zijn eigen redding geworden. De hoeve bereiken was het enige wat nog belang had. De hoeve immers, waaraan hij voortdurend gedacht had, was het meest nabije vaste punt waaraan zijn geest zich nu nog kon vastklampen. Al het andere, zelfs zijn eigen huis, was ontastbaar geworden, opgeheven door wat hem de ademhaling begon te bemoeilijken en vochtig koud en zacht, voos, sneeuwig tegen hem aandrukte. Het is herfst, het wordt vroeg donker. In de kamer waar de boerin ligt brandt heel de dag licht. De kleinste voorwerpen staan daarin scherp afgetekend en helder in

de lage ruimte. Zelfs de schaduwen door de lamp geworpen zijn scherp, als op het behang en tegen de massieve zolderbalken geverfd. Het is er warm. De vrouw lijdt pijn, ze is doodsbleek. Ze schreeuwt, in een golf rijst donkerrood bloed uit haar. Daarmee is het reeds gebeurd. Moe en met tranen van voorbije pijn aan haar oogleden ligt ze achterover in de kussens die de min voor haar opgeschud heeft. Het ijle krijsende stemmetje van het kind klinkt op. Het heeft honger, het wil gevoed worden. Niemand denkt nog aan de arts die men verwittigd heeft en die niet gekomen is en die, doodmoe, alsof hij het is die een kind ter wereld moet brengen, ophoudt met bewegen, die uitrust en daarna opnieuw pogingen aanwendt om zich te ontworstelen aan de vage alomvattende greep die het grijs van de grond en het gelijke grijs van de nevel, die zich met elkaar verenigd hebben, op hem krijgen. Hij gaf het niet op. Hij vocht nu voor zijn leven, dat, hoe nietswaardig hij het wist, het enige was wat er thans nog toe deed en dat gered moest worden ten koste van om het even wat desnoods. Nu zijn voeten geen bodem meer raakten bewoog hij zich veel vlugger en makkelijker dan tevoren. Daartegenover stond dat hij haast geen adem meer krijgen kon. De op hem drukkende luchtlagen werden zo dicht dat ze op hem drukten als duizenden doornatte verstikkende dekens. Bloed rees in golven naar zijn hoofd. Hij had het gevoel blind en doof geworden te zijn. Maar hij holde zo vlug zijn benen hem dragen konden, het koffertje met zijn instrumenten tegen de borst geklemd. Steeds meer snelheid kreeg hij. Hij liep zo hard als hij nooit geweten had te kunnen lopen, met grote verende sprongen repte hij zich voort, verbaasd dat hij niet omversloeg. Maar het was niet meer mogelijk om te vallen. Na iedere sprong deed iets dat meegevender en elastischer was dan rubber en dat hem geheel omvat hield, hem weer op zijn voeten neerkomen. Tegelijk merkte hij dat hij met iedere sprong dieper wegzonk in schuimachtige golvingen. Aangezien er niets meer te zien was had hij zijn ogen gesloten. Thans opende hij ze.

Wat hij zag maakte geen verschil maar het was of hij uit een korte loodzware slaap wakker werd. Zijn hele lichaam was uit alle macht in worstelende beweging maar het waren de bewegingen van een onder water in wier verstrikte zwemmer, en ze sorteerden nog minder effekt. Terwijl heel zijn lichaam gespannen stond als een koord en hij wild zijn benen opgooide en met de armen zwaaide, zijn mond wijdopen, zwaar hijgend, kwam hij geen millimeter van zijn plaats. Hij zat onherstelbaar vast, gevangen in een materiaal dat hem snel in zich wegzoog, naar beneden trok, dat aan alle kanten onder zijn heftige rukken en trekken in sidderende kwikzilverige aktie was maar hem niet in het minst losliet. Zijn lichaam - hij was zich daarvan op merkwaardig objektieve manier, als een toeschouwer, bewust - maakte de gebaren van een hardloper, ontwikkelde een met vroeger vergeleken uitzonderlijke snelheid en toch vorderde hij geen stap, zakte hij al dieper weg in een grijze van wit doorschoten rustige ademloze geluidloze ruimte. Luchtgebrek deed hem nu bijna stikken. Nog steeds, maar flauwer al, om zich heen slaand raakte hij snel uitgeput. Het maakte geen verschil meer of hij wegzonk of rees. Hij had het gevoel één te worden met de mist en de aarde die hem in een kalme sprakeloosheid in zich opnamen. Het was of hij zelf mist werd en aarde, zijn denken, of er geen onderscheid meer bestond. Of dat nooit bestaan had. Nooit zou iemand op pad gaan om hem te zoeken. Niemand had hem ooit gekend. Jaja, een man met een koffertje, een dokter naar men zegt, op een nevelige dag van huis gegaan, zoekgeraakt. Geen levend wezen, geen steen die hij ooit aangeraakt had zou hem missen. Dat denkbeeld en het weten te stikken, was zo luguber dat hij er zich niet bij neer kon leggen. Met alle kracht waarover hij nog beschikte wilde hij leven, bestaan, iets afgegrensds en benoembaars en naar zijn kleinste onbelangrijkste gewoonten en details iets bepaalds en van al het andere onderscheidens zijn. Zijn mond openend en zijn hoofd naar alle kanten kerend, de handen aan de mond, be-

gon hij te roepen. Met korte tussenpozen van volledig luisterend stilzijn herhaalde hij zijn roep enkele malen, die door een onbepaalbare boordevolle vluchtige ruimte omsloten, opgevangen werd en daarin ogenblikkelijk echoloos tenietgedaan. Verwarrend en vruchteloos was dit geschreeuw als binnen de holte van een hand die tegelijk heelal was, zodat hij ermee ophield en opnieuw zwaaiende bewegingen met zijn armen en benen begon te maken. Een dood punt evenwel was bereikt en overschreden. Zijn bewegingen waren niet vergeefs meer. Hij voelde met een kalmte aan blijdschap voorbij dat hij vorderingen maakte. Het geluid, als door hem herschapen, keerde weer. Hij hoorde zijn doorweekte broekspijpen tegen elkaar flapperen, het kusgeluid waarmee zijn schoenen beurtelings op zachte grond neerkwamen. Nog steeds bijna stikkend, met dichtgeknepen luchtpijp, merkte hij hoe de mist snel dunner werd. Bevreemd zag hij zijn voeten onder hem voortstappen. Hij zag het stuk grond waarover hij liep om zich heen uitdijen. Er stak een begin van wind op die de optrekkende mist verder uiteenrafelde en er algauw zelfs grote gaten in deed vallen. Uit een peilloze hoogte drong reeds het bronloze licht van de herfsthemel tot hem door. Van ver bereikte zijn oor een ingehouden en door zijn gehijg en gehik als van een astmapatiënt nog bijna onwaarneembaar geluid, dat vlug naderde, bepaalbaar werd als het stampen van paardehoeven die de nabijheid van mensen meldden. De hoeven kwamen recht op hem af en deden de grond daveren. Uit de opwaaiende mist steigerde het paard tevoorschijn dat onmiddellijk toen de berijder de dokter in het oog kreeg stilstond en in een standbeeld veranderde. De ruiter boog zich langs de licht opwapperende manen van het schuimbekkende dier naar voren. De dokter herkende in hem onmiddellijk de jonge boer die hem ingelicht had omtrent de naderende geboorte van het kind.

‘Wij hoorden iemand roepen’ zei de boer in zijn rochelend dialekt, ‘ik heb direkt het paard gezadeld en ben erop uit-

gegaan. Wat een mist, geen wonder dat u verdwaalde, maar hij trekt nu gelukkig snel op'.

Terwijl hij de arts aankeek had deze de indruk dat de boer hem maar half zag en eigenlijk meer tot zichzelf sprak dan tot hem. Op een gebaar van de man, die geen woord meer zei, met het reeds gezegde blijkbaar alles afgedaan achtend, klom de dokter onhandig en met grote moeite op de rug van het paard. De boer moest hem er zelfs een handje bij helpen. Nu pas merkte de dokter dat hij door en door verkleumd was. Zijn kleren waren parelgrijs en dropen van vocht. Zweet liep in bolletjes langzaam en opeens vlug uit zijn okselholten. Doodmoe, stijf, rillend en klappertandend hield hij zich op de deinende doorbuigende paarderug in evenwicht, beide handen in de heupen van de boer, die zich vooroverboog en het paard de sporen gaf. Na een korte rit kwam in de steeds meer verijlende mist de brede zwarte piramidevormige kap van de hoeve in zicht. Met kletterende hoefijzers draafde het paard het hardstenen erf op. De boer sprong behendig op de grond. Hij hielp de dokter met afstijgen en leidde het dampende dier de openstaande staldeur binnen. Toen hij terugkwam nam hij de dokter nauwlettender dan tevoren op.

'U hebt kougevat als ik me niet vergis' zei hij, 'u rilt. Iets warms zal u goed doen'.

Hij schopte zijn laarzen uit en ging de dokter op door veelvuldig stoppen vormeloos geworden kousevoeten voor naar de door een kolossale open haard gloeiend heet gehouden woonkamer. Daarin zat, op kale houten stoelen, om een paar schragentafels een vrolijk gezelschap bijeen van mannen en vrouwen die uit kleine glaasjes dronken en in het geheel geen acht sloegen op de binnenkomende arts. Die zitten ging op een in een hoek staande stoel welke de boer hem beleefd aanwees. De dokter zette het instrumentenkoffertje op zijn knieën en keek om zich heen. De mannen en vrouwen, waarschijnlijk familieleden en kennissen van de boer, hadden allemaal de ronde rode gezichten van aan weer

en wind gewende buitenmensen. Ze zaten erbij als op de schilderijen van een laatmiddeleeuwse meester, met bolle door de vuurgloed bloedbruin getinte buizen en kleden. Een vrouw met een sterk geplooide zwarte mouwschort, in wier uiterlijk de arts tot zijn ontroering een sterke gelijkenis met zijn huishoudster bespeurde - bracht in een grote platte schaal een vlaaiachtig gebak binnen waar het gezelschap onmiddellijk lachend en geestdriftig op aanviel. De boer, die ook aan een der geïmproviseerde tafels was gaan zitten en zich met zijn gasten had onderhouden, wenkte de vrouw en fluisterde haar iets toe waarbij hij op de arts wees. Een beetje verbaasd, verrast, draaide ze zich om, glimlachend en vriendelijk. Ze schonk een leegstaand glas vol van de drank, en kwam daarmee in de hand naar hem toe.

'Neemt u me niet kwalijk' zei ze verontschuldigend, 'het is zo druk opeens. Ik had u nog niet opgemerkt. U zult het wel koud hebben na die tocht door de heuvels. De hoeve ligt zo afgelegen'.

Ze reikte hem het glas aan.

'U moet ook iets eten' zei ze, 'u hebt vast honger. Er is op lege magen gerekend'.

Hij maakte een afwerend gebaar. Nog steeds moest hij op adem komen. Hij zweette en klappertandde.

'O maar het moet beslist. U kunt toch niet op kraambezoek komen zonder iets te eten? Dat is helemaal tegen de gewoonten hier. Men zou het u zeer kwalijk nemen. Wij zijn pas tevreden als u zo rond als een tonnetje en helemaal opgevrolijkt de hoeve verlaat' zei de vrouw vriendelijk en zeer gedecideerd. Ze liep naar de dichtstbijzijnde tafel en nam voorzichtig een groot stuk gebak van de daarop staande schaal. Ze legde dit op een bord en bracht het de dokter, die juist nipte aan zijn glas. De vrouw wachtte tot hij daarmee klaar was en plaatste toen glimlachend het bord op het instrumentenkoffertje dat nog steeds op zijn knieën stond. Daarna mengde ze zich weer in het rumoerige en door geschaterlach niet te volgen gesprek der bezoekers die de hele

ruimte vulden met hun zware korengeurige en van plezier heen en weer wiegende lichamen. De jonge boer scheen bemerkt te hebben dat de arts zich niet zeer wel voelde, tenminste hij kwam naar hem toe en zei op zachte toon:

'Ik hoop niet dat onze vrolijkheid u stoort. Ik zal even kijken of mijn vrouw slaapt. Als dat niet het geval is kunt u haar en het kind wel even zien vermoed ik. In de slaapkamer zult u het rustiger hebben dan hier'.

Hij verliet het vertrek en toen hij na enige tijd terugkwam, met stralende ogen en trots glimlachend, wenkte hij de dokter hem te volgen. Deze zette het bord en het koffertje op de stoel en volgde hem.

'Ze wilde zich per se eerst wat opknappen' zei de boer, 'zo zijn vrouwen. Ze wil graag dat u haar op haar mooist ziet'. In de kraakzindelijke slaapkamer stond een groot wit ledikant. Daarin, het hoofd overeindgehouden door kussens, lag de vrouw, haar gladde glanzende haar netjes langs haar slapen gekamd. Haar gezicht was bleek en straalde een diepe rustige voldaanheid uit. Ze had haar stevige maar niet lompe handen gevouwen op het omgeslagen laken, alsof ze juist een dankgebed voltooid had. Ze legde een vinger op haar lippen. Haar bruine ogen glommen van blijdschap. Naast haar in nachtgewaad gehulde schouder lag het afgewende nog onbehaarde en rode rimpelige hoofdje van het kind, niet groter dan een vuist. Het hield zijn mondje geopend en de oogjes waren gesloten. Het sliep. Terwijl de boer naast zijn vrouw kwam staan en haar hand vatte, naderde op zijn teenpunten de dokter. Roerloos stond hij te kijken, naar het hoofdje van het kind en naar de moeder, zo lang en zo intens en dat er een zekere ongerustheid over de vrouw scheen te komen. Maar ze zei niets, alleen klemde haar hand steviger die van haar man vast. De arts zag dat en had het gevoel een indringer te zijn hier. Omdat hij de vrouw niet bang wilde maken begon hij te glimlachen en mompelde hij in vage bewoordingen dat het hem buitengewoon veel genoegen deed getuige te zijn van het haar ten

deel gevallen geluk. Dit stelde de vrouw inderdaad gerust. Ze keek hem kalm en vriendelijk en misschien zelfs enigszins medelijdend aan. Het merkwaardige was dat ook zij de indruk maakte hem niet goed waar te nemen, eigenlijk hoegenaamd geen belangstelling voor hem te hebben en hem slechts op te vatten als een attribuut behorende bij haar uitverkoren zijn, als een spiegel waarin ze uitsluitend keek om zichzelf en haar eigen geluk te beter te kunnen waarnemen. Dit stelde de arts om een of andere reden teleur. Intuïtief voelde hij het als een degradatie. Daarom groette hij met lachen, en draaide zich om. De boer, waarschijnlijk in de mening verkerend dat de dokter zijn vrouw niet tot last wilde zijn, kuste haar op het voorhoofd en leidde hem de een handgebaar de vrouw, die kalm naar hem bleef glimgang door. Bij de deur van de woonkamer, waarachter luid en hartelijk gelach en voetgestamp op de houten vloer weerklonk, wilde hij stilhouden maar de dokter liep door en daardoor in verlegenheid gebracht volgde de boer hem op een paar pas afstand, schoorvoetend. De dokter tilde de klink van de dikke eiken deur op en opende hem.

‘Maar u gaat toch nog niet weg?’ vroeg de boer verwonderd, ‘ik had u willen vragen hier te blijven slapen. U hebt nog een flinke wandeling voor de boeg en het begint al donker te worden. In deze tijd van het jaar is het helaas maar een paar uur licht en het bezoek belet me om u op het paard naar huis te brengen’.

‘Doet u geen moeite’ zei de dokter afwerend, ‘doet u heus geen moeite. Ik vind mijn weg wel en ik heb nog veel te doen bovendien’.

‘Ik hoop, en ik weet dat ik ook uit naam van mijn vrouw spreek, u nog eens terug te zullen zien’ zei de boer vormelijk, ‘God behoede u en wel thuis’.

De arts drukte de man zwijgend de ruige sterke hand die hem lang vasthield en zijn arm heftig op en neer bewoog. De man wilde iets zeggen maar scheen zich te bedenken en zweeg. Terwijl hij in de deuropening bleef staan begon de

dokter in diagonale richting het goed geplaveide erf over te steken. Toen hij het openstaande hek gepasseerd was, waarachter ettelijke rijtuigen bijeenstonden, hoorde hij de deur dichtgeslagen worden. Hij keek op naar de hoge holle lucht, hij liet zijn blikken gaan over de groenbruine en grijze verschemerende heuvelruggen. Zo diep hij kon ademde hij de ruimte in maar de beklemming vervluchtigde slechts langzaam. Onzichtbaar was de nevel nog steeds aanwezig. Een doodse stilte waarin zelfs geen hofhond blafte regeerde de wereld. In die enerverende stilte voelde hij zich als een schim met zichzelf alleen, in een eenzaamheid die omdat hij ze herkende iets geruststellends had en ook, omdat ze er altijd zijn zou, iets verontrustends. Dat beseffend maar zich dwingend tot luchtiger gedachten, gedachten aan thuis, aan zijn huishoudster die reeds naar hem stond uit te kijken waarschijnlijk, het instrumentenkoffertje volkomen vergeten, besteeg hij kalmpjes de eerste helling. Zijn bedrukte stemming verdween snel. Afdalend floot hij zelfs een wijsje, en groette vrolijk, als een overmoedige schooljongen, met het v-teken van zijn gespreide armen de laag overvliegende onrustige avondvogels. Hij voelde zich zo licht als een veertje, hij vloog bijna.

De volkomen verkilling

De zon scheen en de temperatuur schommelde rond de vijfentwintig graden Celsius onder het vriespunt. Met het geluid van doffe ontploffingen vielen op grote afstand van tijd tot tijd barsten in het ijs van sinds lang gestremde waterlopen. De aarde was van grijs aluminiumachtig metaal, één groot breukvlak. Een ertsveld waarop niets groeide, vanuit de lucht gezien bestaande uit gestold kaarsvet of eeuwenoude lagen vogelvuil.

De onderzoeker, een geoloog, voelde zich fisiek uitstekend in deze omgeving. Hij had geen last van de kou. Hij droeg een dik bontvest, een gewatteerde broek en laarzen van een soepel maar voor kou ondoordringbaar materiaal. Om zijn hoofd sloot een met bont gevoerde leren kap en hij had eveneens dik gevoerde handschoenen aan.

Psichisch was dit gebied minder makkelijk te verwerken. Evenals andere onderzoekers voor hem had hij zich geestelijk voelen verkillen terwijl hij, tijdens zijn tocht vanuit de ondergrondse basis, waar zijn makkers achtergebleven waren, het grijze en doodse landschap in zich opgenomen had. Zijn zenuwen zetten zich schrap tegen iets dat alomtegenwoordig was maar dat niet rechtstreeks met de zintuigen te ervaren viel. De atmosfeer van sneeuwloos poolland onder een licht dat als een transparante ijsberg boven de gesteentelagen stond leek nog steeds teveel voor het menselijk bevattingsvermogen. Had iets zo terneerdrukkends en troosteloos dat men er zich eenvoudig niet aan kon onttrekken. Reeds bij verschillende vroegere gelegenheden had de onderzoeker voorwerpen en wezens waargenomen die er niet waren. Hij had dat zonder veel moeite steeds kunnen

vaststellen. Thans kon hij dat niet.

Roerloos sloeg hij het wezen gade dat zojuist uit een barst in de rotsen tevoorschijn gekropen was, op misschien vijftien meter van hem vandaan, en dat op moeizame onbeheerste stelten, de mergpijpjes der armen om steenpieken klemmend, in zijn richting strompelde en houterig op een stuk steen ging zitten. Hem aankeek uit een bol hoofd vol gaten en getande randen van schedelbeenderen waarin amper ogen te zien waren. Het had geen lippen en scheen te lachen met twee rijen vingerlange tanden. Er werd een wijd slijmerig gat zichtbaar. Met tranende ogen keek de onderzoeker toe, het gevoel hebbend dat een brok olie-achtig walgingwekkend voedsel in zijn keel haakte. Hij proefde vis, een lauwzoete zeesmaak van weekdieren, kwallige parasitaire doorgevers van giften en besmettingen. Overal aan de beenderen van de borstkas hingen slierten haren, als kleurig wier, slijmdraden. Het wezen, op schrikwekkend duidelijke wijze van de mannelijke sekse, leek niet op een mens en niet op een dier. Het deed denken aan een verschijning, een wandelend stuk ektoplasma. Een uit sprookjesrijken stammend dwergachtig gedrocht.

Het zat zeer stil en krabde zich bedachtzaam onder de radijsrode rauwe oksels, kennelijk bevreesd en weifelend. Twee of drie maal deed de onderzoeker zijn mond open en iedere keer sloot hij hem weer. Hij kon niet tot een besluit komen. Het was immers onmogelijk dat reeds dierinvasies uit andere aarddelen hadden plaatsgevonden. Niet minder uitgesloten was het dat een autochtone soort, een apensoort bijvoorbeeld, de vernietiging overleefd had. Kon dit dan een vertegenwoordiger van een nieuwe en totdusver onbekend gebleven diersoort zijn, door een soort spontane generatie tengevolge van wat hier destijds had plaatsgevonden tot stand gekomen? Er waren gevallen van mutaties bekend, die eigenlijk naar de mening van de onderzoeker alleen degeneraties waren. Of was er nog een andere mogelijkheid?

Tussen de grijze en rossige beharing van het wezen was bij

plekken de witte en schilferende of rode openliggende en zweerachtige huid te zien. Het had de lange armen van een aap, waarmee het op de grond naast de steen steunde, de klauwhanden naar binnen gebogen, en staarde de onderzoeker uit zijn niet goed te lokaliseren ooggaten aan, blijkbaar gereed om op te springen en te vluchten. Het drukte zijn onzekerheid omtrent de bedoelingen van de onderzoeker uit door zich onder de oksels te krabben. Het scheen evenmin tot een besluit te kunnen geraken.

Daarom zette de onderzoeker, met opzettelijk uiterst trage en weloverwogen bewegingen zijn rugzak op de grond. Hij hurkte langzaam neer en nam uit de rugzak een vrucht die hij meegenomen had om onderweg op te eten. Een pompelmoes. Hij legde hem op de grond, goed zichtbaar voor het wezen, dat al zijn verrichtingen aandachtig leek te volgen, roerloos als een afgodsbeeld.

De onderzoeker hing de zak weer op zijn rug en trok zich een tiental meters terug, zodat het wezen zich dichter binnen het bereik van de vrucht bevond dan hijzelf. Het aarzelde maar was duidelijk aan het opgewonden raken. Het stootte zachte grommende geluiden uit en maakte aanstalten om op de vrucht af te komen. Het draaide zijn lege verwoeste kop beurtelings naar de vrucht en naar de onderzoeker, als mat het de onderlinge afstanden. Toen het tot de konklusie kon zijn gekomen dat het in staat was zich van de vrucht meester te maken zonder in moeilijkheden te geraken en dat de bezoeker niets kwaads in de zin had, stond het op en liep op dunne kromme en krachteloos lijkende stelten voetje voor voetje naar de vrucht toe, zich bekrabbend en met tussen de bulten der kniegewrichten heen en weer slingerend geslachtsdeel.

Het raapte de pompelmoes behendig op, besnuffelde hem en kneep erin met zijn lange buigzame duimen. De geur scheen aantrekkelijk geacht te worden. Verbluffend vlug had het wezen door dat eerst de schil verwijderd moest worden, wat het handig deed. Het legde de stukken daar-

van zorgzaam bij elkaar op een hoopje en inspekteerde het thans blootgekomen vruchtvlees. En toen gebeurde er iets vreemds, iets wat de onderzoeker verbijsterde en tegelijk een heel eind verder bracht. De aapachtige vouwde de handen en stond een ogenblik doodstil, als versteend, de beenderkop omhooggeheven. Daarna verslond hij haastig en smakkend van genot de hele vrucht. Toen hij op was keek het wezen naar de onderzoeker.

Deze haalde een tweede pompelmoes tevoorschijn uit de rugzak en toonde hem op zijn vlakke handpalm. Hij glimlachte niet aangezien zijn tanden dan het wezen in verwarring konden brengen, en maakte een eenvoudig gebaar dat ‘samen opeten, elk de helft’ betekende.

De aapachtige krabde zich weer maar zijn begerigheid was aanmerkelijk toegenomen, hij scheen de zin van het gebaar begrepen te hebben en ook dat er geen bedrog verborgen was achter dit voor hem naar alle waarschijnlijkheid uiterst merkwaardige aanbod tot deling van voedsel.

‘Kom’ zei de onderzoeker, ‘kom’.

Het scheen voor de aapachtige niets speciaals te betekenen maar hij leek de toon waarop het woord werd uitgesproken als geruststellend en onvijandig te ervaren.

Langzaam kwam hij op de onderzoeker toe, een wandelend met wonden overdekt en harig geraamte, niet hoger dan een goede anderhalve meter. Zijn nu bepaalbaar geworden zeer kleine ogen, spleten in het grotendeels blootliggend gebeente, namen de onderzoeker onafgebroken van top tot teen op. Toen hij voldoende dichtbij was om de vruchthelft te kunnen aannemen, stond hij stil, stootte een soort schrapend gekraai uit, klopte zich met beide handen op de borst en bleef staan.

‘Kom’ herhaalde de onderzoeker zijns ondanks, ‘kom maar, kom’.

Hij maakte een eetgebaar, deelde dan met zijn zakmes de vrucht in tweeën en stak één helft, de grootste, uitnodigend naar het wezen toe. Dat thans geheel overtuigd was van de

goede bedoelingen van de vreemdeling, de pompelmoeshelft vlug van diens handpalm griste, zich neerzette op de steen en hem opat. De schillen legde hij bij wat resteerde van de eerste vrucht. De onderzoeker bootste deze handeling zo getrouw mogelijk na. De schillen legde hij op het hoopje dat de aapachtige gemaakt had.

Deze raapte ze snel bij elkaar en verdween er onder het uitstoten van een rauw krijsend geluid mee in de rotsspleet.

Toen hij buitenkwam werden in de grotopening achter hem enkele soortgenoten van hem zichtbaar, met wie hij zich even in korte knorrende klanken onderhield. De dode geklonterde tronies verdwenen weer en de aapachtige kwam op de onderzoeker toe met een voorwerp dat een platte glasachtige bolronde steen bleek te zijn. Hij maakte een soort stramme buiging en reikte de onderzoeker het ding aan. Deze boog op dezelfde wijze als de aapachtige het gedaan had, nam het voorwerp aan en borg het in zijn rugzak. Intussen was het wezen naderbijgekomen en bevoelde het bontvest van de onderzoeker. Het rook eraan en legde tenslotte zijn lange vleesloze arm om de schouders van de onderzoeker, met de andere wees het op het gat in de rotsen. De onderzoeker begreep dat hij uitgenodigd werd om binnen te komen en volgde de aapachtige zonder blijk te geven van enig wantrouwen, dat immers onmiddellijk agressief kon maken. Hoewel hij niet in een bij het wezen bestaande agressiviteit geloofde. Het leek krachteloos, verzwakt door honger en ziekten. Zijn nieuwsgierigheid was in hoge mate gewekt.

De aapachtige ging hem voor met zwaaiend bovenlijf en diep doorbuigende beenstelten. Hij klauterde over een hoop stenen voor de ingang en kroop op handen en voeten naar binnen. De onderzoeker volgde hem.

Het was daarbinnen donker en het duurde enkele minuten voor hij iets kon zien. De naar uitwerpselen en urine stinkende ruimte was zo laag dat hij er bijna niet in rechtop kon staan en vrij diep, zeker een meter of twintig naar schat-

ting. Aan de zoldering hingen glinsterende ijspegels, gevormd door de adem der bewoners. Op de ongelijke konkave vloer lagen verschillende stukken boomstam, aan de bovenzijde van de bast ontdaan en ruw afgeplat, die als zitplaats dienden voor een drietal wezens welke ontwijfelbaar vrouwen waren. Ze waren net zo behaard en met wondkorsten en vuil overdekt als de mannelijke aapachtige. Broodmager met ingevallen skeletgezichten en slappe alleen uit lappen gerimpeld en uitgerekt vel bestaande borsten. Een van hen had een met zweren overdekte baby op haar schoot en was ijverig bezig diens nog nauwelijks behaarde huidplooien op ongedierte of zouten te onderzoeken. Telkens als ze iets gevonden had stopte ze het onmiddellijk in haar mond. Wanneer de smaak haar niet beviel spuwde ze het achteloos weer uit. Van de pompelmoesschillen was geen spoor meer te ontdekken. De onderzoeker vermoedde dat de vrouwen ze reeds verorberd hadden.

De kleinste van hen kwam nadat de onderzoeker even zwijgend rondgekeken had en toen ook maar op een stuk hout was gaan zitten, op hem toe en zette zich naast hem. Haar lichaam had een doordringende stank van zweet, urine en onverzorgde wonden. Ze omarmde de onderzoeker verschillende malen met onvermoede kracht, vingerde in kennelijke opgewondenheid en bewondering aan zijn kleding - die ze waarschijnlijk als zijn vacht beschouwde -, bewoog haar bovenlijf zo dat haar lege borstzakken als dode lellen heen en weer slingerden. Toen de onderzoeker op dit bronstig optreden maar flauwtjes reageerde, trok ze zich onmiddellijk terug en begon, op haar boomstam zittend, heftig te masturberen.

De vrouw die naast haar met het kind zat merkte dit en stootte een soort honend gesteun uit. Wankelend kwam ze overeind, de armen, waar de huid was afgepeld als bij een maiskolf, geheven, ontuchtig voorwaarts stotend met haar monsterlijk gezwollen hongerbuik, waaruit de darmen op het punt leken te staan los te breken en zich in lobvor-

mige guirlandes uit te storten op de grond. Ze wendde zich tot de man. Hij stond op en ze volvoerden kreunend en snuivend staande de geslachtsdaad, waarbij de man langs achter in haar doordrong. Toen ze elkaar loslieten draaiden ze zich om en gingen kalmpjes weer op hun boomtronken zitten.

De onderzoeker stond op en hurkte tegenover de vrouw met het kind. Toen hij zijn hand daarnaar uitstak wilde de vrouw in paniek opspringen maar de man uitte een duidelijk sussende schreeuw. Ze bleef roerloos zitten, ekspressieloos, een totempaal. De onderzoeker streelde de dunne vacht van het jong, dat naar hij schatte een jaar of vijf moest zijn en dat hem met koolzwarte ogen kalm aankeek.

'Aa' zei de onderzoeker, 'aa'. Het kind aarzelde, deed dan zijn korstige mondgroef open en zei duidelijk:

'Aa'.

De onderzoeker herhaalde het spelletje met een andere klank. Het kind bootste hem zonder moeite na. Het had plezier in het spelletje en trappelde van genoegen. De moeder keek onrustig heen en weer wiegend naar de man. Toen de onderzoeker het spel staakte en omkeek was de vrouw die naast hem was komen zitten nog steeds hevig aan het masturberen.

De onderzoeker vond dit weerzinwekkend en ging tegenover de man zitten. Die opeens tot zijn verrassing althans enkele woorden machtig bleek. Hij sprak ze langzaam, onwennig de klanken vormend en met trotse nadruk één voor één uit.

'Geen oorlog' zei hij, 'vriend, vrouw, goed, eten'.

Hij maakte met de wijsvinger van de ene in de tot een koker gevouwen andere hand de op en neer gaande beweging die geslachtsgemeenschap simboliseerde en wreef knorrend over zijn graatmagere buik. De masturberende vrouw keek zonder enige gêne strak naar de onderzoeker, gekoncentreerd, in een harde gespannen afwezigheid. De andere scheen in slaap gevallen terwijl ze zat, haar brede ruig be-

haarde schedel ter hoogte van haar knieën. De moeder vlooide haar kind.

De onderzoeker knikte en herhaalde de woorden ‘geen oorlog, vriend’.

‘Hoe kun je hier leven?’ vroeg hij, ‘wat eten jullie?’

Er groeide in dit totaal vernielde tot ruïne geworden gebied niets dan in kraters wat mikroskopische schimmels, algen die zich over tienduizenden jaren tot hogere levensvormen konden formeren.

De aapachtige man had hem verstaan, wees aarzelend naar de grond en maakte een graafgebaar met zijn klauwachtige handen. Ze moesten dus ergens een soort aardvrucht gevonden hebben die hen in staat stelde hun ergste honger te stillen.

De onderzoeker verbaasde zich over het aanpassingsvermogen van deze schepsels, wier voorouders op een wijze die vermoedelijk wel nooit opgehelderd zou worden aan de vernietiging ontsnapt waren destijds, en die dit gezin of deze kolonie, hoe moest je het noemen, gesticht hadden, een groep met een heel eigen moraal, ontleend aan het dierenrijk waarin ze bijna geheel teruggevallen waren. Hij wist dat hij een voor de wetenschap niet onbelangrijke ontdekking gedaan had. In gedachten zag hij zich reeds aan het woord tijdens kongressen speciaal belegd ter bestudering van zijn vondst.

De man stond op en liep op de nog steeds masturberende vrouw toe. Hij uitte een bevelende kropklank en stiet de hand die ze tussen haar dijen heen en weer bewoog weg. De vrouw kwam overeind en draaide zich om, waarbij ze haar bloedrode rauwe achterste, een monsterlijke vrucht, scheen open te spalken. De man stootte zich vast in haar vlees. De vrouw drukte zich telkens heftig tegen de man aan met haar afschuwelijk geschonden lichaam, alsof ze hem in zich opnemen wilde, in een opwelling die geen begeerte was en geen waanzin maar uitsluitend een instinktmatige handeling waarbij geen hersens of menselijke gevoelens een rol speel-

den maar hun lichamen enkel een reeks duistere refleksbewegingen uitvoerden, die even zinloos aandeden als die van een kip, welke, nadat zijn kop is afgehakt, nog een paar minuten heen en weer waggelt. Er was dezelfde geruststellende bovenaardse verschrikking in hun omhelzing. Waarin ze geabsorbeerd bleven staan, in een geslachtelijke kus waarbij bloed en etter uit haar gapende organen moesten wellen.

De onderzoeker voelde een koude druk in zijn nek, die optrok naar zijn hersens. Hij walgde van deze barbaarse en schaamteloze uitingen van ongebreidelde seksualiteit. Hij wendde zich opnieuw naar de moeder met het kind. De vrouw was opgehouden met vlooien en moedigde de verrichtingen van de man met korte uitroepen en tonggeklak aan. Het kind ving de blik van de onderzoeker op en zei helder en goed verstaanbaar:

'Aa'.

Het leek ondanks dat het anatomisch eerder een aap was en totaal ondervoed, geestelijk geheel een mens van het tipe homo sapiens.

Toen de man zijn aktiviteiten met een hevige slag op het hoofd van de vrouw afgerond had verdween hij in een donkere nis achterin de grot, en kwam even later terug met een ronde boommoot die aan de bovenzijde bespannen was met iets dat op een stuk vel leek. Hij had ook een paar dunne stokken bij zich en maakte statige weidse gebaren naar de onderzoeker, die vermoedde dat een soort ceremonie ging plaatsvinden ter ere van zijn bezoek. Hij vergiste zich niet. De man zette de geïmproviseerde trommel voor zich op de grond en begon, terwijl de vrouwen alle drie ritmisch in de handen klapten, erop te trommelen, waarbij hij op slepende wijze een grotendeels uit onnavolgbare keelklanken bestaand lied zong. De vrouw met het jong zette dit op de boomstam en begon een armzalige obscene solodans, die voornamelijk bestond uit rukkende voor- en achterwaartse bewegingen van haar buik en achterwerk. De man trom-

melde steeds sneller en de vrouw scheen geheel in trance te raken, evenals de man zelf die al harder zong, ondersteund door het de oren van de onderzoeker pijndoende gekrijs van de beide toekijkende vrouwen.

Toen de dans en het lied - ze duurden zeker twintig minuten - afgelopen waren gaf de man de trommelstokken aan de onderzoeker, die zich - beseffend dat hij daarstraks reeds gefaald had in de ogen van deze menselijke wrakken - genoodzaakt voelde ze aan te nemen en achter de trommel te gaan zitten. De man en de vrouw stonden wilde spasmodische bewegingen makend naast hem. Ze waren zeer geagiteerd geraakt, lieten voortdurend hun lange puntige tanden over elkaar krassen en bonkten ritmisch op hun holle ingezonken borst.

De onderzoeker begon onhandig te trommelen, hij zocht een zeker ritme en toen hij dat gevonden had zong hij zo goed en zo kwaad als het ging in deze omstandigheden een paar strofen van een lied dat hij in zijn jeugd geleerd had en waarvan hij niet had geweten dat hij het nog kende. Het lied en zijn getrommel wekten geen enkele reaktie. De holbewoners keken hem zwijgend en met de hoofden wiegend aan en toen hij ophield nam de man hem de stokken af en trommelde en zong zelf weer. De onderzoeker moest toegeven dat hij er meer slag van had. De vrouwen dansten nu alle drie, die met de gezwollen buik even wild als de anderen. Pijn scheen dit wonderlijk volkje niet te kennen.

Aangezien hij besefte dat het hier een begroetingsceremonie betrof, probeerde de onderzoeker het ritme mee te klappen. Het lukte hem niet. Toen hij klaar was hield de man een radde krijsende toespraak tot de vrouwen die zich daarop neerzetten op de boomtronken. De moeder nam het kind weer op haar knieën en vlooide het. De man bracht de trommel terug naar de nis en wees op de rugzak.

De onderzoeker opende hem en haalde de inhoud eruit: een zakkompas, een geologenhamer, wat ertsmonsters, een zakmes. De man bekeek de voorwerpen eerbiedig en hield ze

voorzichtig vast. Toen de onderzoeker hem de werking van het zakmes - tegelijk glassnijder en blikopener - demonstreerde was hij verbaasd en opgetogen. Hij riep de vrouwen, die hoofdwiegend toegekeken hadden, en toonde hen hoe het mes open- en dichtging. Van het zakkompas begrepen ze niets. Ze roken eraan en - dit viel de onderzoeker op - hielden het aan hun oor. De vrouw die met de onderzoeker had willen paren kon er geen oog van afhouden. Daarom gaf de onderzoeker het haar kado. Wat haar zich plat op de grond deed werpen en iets brabbelen wat blijkbaar een erkentelijkheidsbetuiging inhield. De man omklemde de hamer. De onderzoeker maakte hem duidelijk dat hij het voorwerp voortaan als zijn eigendom kon beschouwen. Het was belangrijk het vertrouwen van de holbewoners te winnen. Hij zou spoedig terugkomen, met zijn makkers, waaronder biologen. In zijn vreugde gaf hij de overige vrouwen het zakmes en zijn vulpotlood. Ook zij wierpen zich op de grond en bedankten hem op hun manier. Ze legden de voorwerpen weg in de hoeken van de grot en groepten opnieuw om hem heen.

De moeder streelde omzichtig, bijna beschroomd, het bontvest van de onderzoeker. Ze praatte daarbij op hartstochtelijke toon tegen de anderen, die knikten en zich bekrabden. Ook hun houding was bijna verlegen. De edelmoedigheid van de onderzoeker leek deze daaraan debet. Hij glimlachte - dit kon thans wel meende hij in opkomende overmoed - en trok het vest uit. Onmiddellijk probeerde de moeder het aan te trekken. Dit lukte haar echter niet, zodat de onderzoeker haar de helpende hand bood. Trots als een pauw draaide ze in het rond en trok, voorzover haar tronie beweegbaar was, komieke gezichten tegen de anderen. De man wees op de laarzen van de onderzoeker. Deze trok ze uit en liet ze de man aantrekken. Het lukte hem zonder enige hulp.

De vrouw met het als in een oven verbrande achterste nam zijn gewatteerde broek tussen duim en wijsvinger en ge-

baarde naar haar eigen vormeloze bloedige onderlijf. De onderzoeker aarzelde maar de man zei nadrukkelijk en met klappende kaken:

'Vriend. Geen oorlog. Goed'.

Zodat de onderzoeker ook zijn broek uittrok. De vrouw stapte erin en hees hem omhoog. Hij reikte bijna tot aan haar hals.

De andere vrouw maakte zich meester van zijn bontkap. Krijsend van plezier liepen ze rond in hun wonderlijke uitrusting. Ze maakten geen haast met het uittrekken van de kledingstukken. Integendeel, zo weinig begrip hadden deze bastaardmensen voor de kou die de onderzoeker onmiddellijk doortrok en waaraan zij zich volledig aangepast hadden, dat ze doorgingen met de grootste belangstelling aan de dag te leggen voor de kleding die de onderzoeker thans nog aan had. Hij gebaarde en probeerde hen aan het verstand te brengen dat hij het koud kreeg en de kledingstukken die zij thans aan hadden terug wilde. Maar ze begrepen hem niet en vingerden alle vier aan de rest van zijn plunje, kinderlijk dwingerig en nieuwsgierig.

Dus gespte hij zijn polshorloge los en trok ook zijn jasje en zelfs zijn hemd uit. De vrouw die de muts op had maakte zich meester van het jasje, de moeder van het horloge en het hemd.

Ze raakten geheel in feeststemming en kwekten zo hard door elkaar dat de grot ervan weergalmde en de man hen tot de orde moest roepen door hen elk met de vlakke hand enkele geduchte oorvijgen te geven.

Ze omringden de onderzoeker opnieuw en begonnen hem met vriendelijke dwang eigenhandig verder te ontkleden.

Verbijsterd liet hij hen begaan, zonder veel weerstreven. Als bladeren plukten de vale verzworen en loodkleurige klauwen hem de resterende kleren van het lijf. Hij was nu spiernaakt en de kolonie trok bekvechtend en met de gebitten krassend alles aan.

De onderzoeker begon te klappertanden en probeerde de

aandacht te trekken van de man. Maar deze lette in het geheel niet op hem, hij ging volkomen op in het pronken met het pas verworvene, evenals de vrouwen. Het kind lag alles met grote stille ogen vol begrijpen aan te zien en zei af en toe:

'Aa'.

Hij was de enige die nog op de onderzoeker lette en zich tot hem aangetrokken scheen te voelen.

De onderzoeker voelde zich diep vernederd en beschaamd over zijn naaktheid. Zelfs tegenover deze barbaarse bewoners van de woestenij - totaal verwilderde nazaten van een beschaafd volk dat daar generaties geleden gewoond had - hield zijn pudeur van gekultiveerd menselijk wezen stand.

Hij ging op een der boomtronken zitten en bedekte zijn geslacht met zijn handen, tot hilariteit van het viertal. De onderzoeker raakte al gauw tot op het bot verkild. Hij praatte en gebaarde maar er werd niet naar hem geluisterd. In plaats daarvan ontstond een ruilhandel met de kledingstukken, waarbij het erop neer kwam dat de man beslag legde op het bontvest, de bovenbroek, de laarzen en de muts, terwijl de vrouwen met de rest genoegen moesten nemen, dit vooral tot ergernis van de moeder, die toen ze hieraan uiting gaf enkele razendsnelle en harde klappen kreeg van de man. Dit bracht haar direkt tot rede. De andere vrouwen begonnen het bontvest uit te pluizen en gedroegen zich geheel als bewonderzieke slavinnen van de man.

De onderzoeker wachtte. Hij had begrepen dat hij niets kon doen, dat deze wezens met hun kleine broze gestalte stuk voor stuk sterker waren dan hij. Hij was opgehouden met praten en masseerde zijn steenkoud geworden reeds blauwachtig verkleurende voeten.

De holbewoners zetten zich in een kring om hem heen en bestudeerden aandachtig en ernstig al zijn bewegingen, ze wezen elkaar op de merkwaardigheden van zijn lichaamsbouw, die sterk van de hunne afweek, en diskussiëerden geanimeerd in hun krijsende taaltje. Opnieuw begon de on-

derzoeker te praten. Hij argumenteerde, reciteerde teksten over de belachelijkheid waarvan in deze omgeving hij zich schaamde. Hij reciteerde gedichten om zich superieur te blijven voelen. Smeekte. Toen zijn laatste remmen wegvielen schreeuwde hij. Het viertal keek hem verbaasd aan en mompelde.

De man haalde de trommel uit de nis en roffelde er uit alle macht met zijn vuisten op. Ze zongen. Hun gezang overstemde het gebrul van de onderzoeker. Hij had zijn vuisten gebald en er liepen tranen over zijn gevoelloos geworden gezicht.

De moeder danste haar buikdans. Slijm droop uit haar doodse mond.

Het jong zat ook in de kring en zei af en toe:

'Aa'.

Eindelijk stond de onderzoeker op, hij waggelde op zijn benen en wist niet meer wat hij deed. Zelfs zijn schaamte was verdwenen. Hij wilde de man aanvallen en kreeg een kaakslag die hem met zijn schedel hard tegen de steengrond deed slaan.

Hij raakte niet bewusteloos. Hij praatte, ijlend en in brokstukken, in een taal waarvan hij vergeten was dat de holbewoners er waarschijnlijk amper meer dan zes woorden aktief van beheersten.

De man trommelde, een donker dreunend ritme dat steeds sneller werd, wegviel en weer opkwam zetten en als ondergrondse donderslagen woedde in de grot.

De onderzoeker kroop zijn knieën en handen kapot over de ruwe rotsbodem van het hol. Het kind probeerde zijn woorden na te zeggen maar het ging te vlug en daardoor verviel het gemakshalve telkens weer in zijn stereotiepe aa-geluiden.

De man trommelde.

Toch duurde het, gerekend met de tijd zoals die aangegeven werd op het polshorloge dat de moeder droeg, nog enkele uren voor de onderzoeker te volkomen verkild was om nog

te kunnen roepen en om zich te kunnen bewegen.

Toen de vrouw die met hem had willen paren hem aanraakte voer er zelfs geen rilling meer over zijn huid. Hij was ijskoud. Hij lag met zijn mond gesloten, de adamsappel scherp opstekend in zijn gladgeschoren keelvel, de edele wilskrachtige kin opwaarts gestrekt, de handen voor zijn geslacht.

Zo stijf was hij dat het de holbewoners moeite kostte om ze daar weg te krijgen zoals een goede gang van zaken vereiste. Mannelijke geslachtsdelen werden door deze primitieve lieden geacht de voornaamste delikatesse van het menselijk lichaam uit te maken en dienden onmiddellijk nadat de dood was ingetreden genuttigd te worden.

De man borg de trommel weg en de moeder haalde enkele scherpe uit botdelen vervaardigde messen tevoorschijn en een paar uit holle stenen geschuurde schalen.

Ze begonnen het lijk onmiddellijk te slachten en vingen het bloed op in een grote kom.

Terwijl ze hun werk vlug en vindingrijk uitvoerden ging voortdurend die kom rond.

Ze dronken er gulzig uit en omarmden elkaar af en toe om uiting te geven aan hun gevoelens van blijdschap en hechte familiale verbondenheid.

Toen het laatste restje vlees van het skelet geschraapt was vouwden ze op een teken van de man de handen en hieven hun ogen op naar de ijspegels aan de zoldering.

Daarna vielen ze ieder op de portie aan welke deze dag gekonsumeerd kon worden. Want het grootste gedeelte werd bewaard. Er groeide geen enkele vrucht in dit door chemikaliën en stralingen uitgebeten en kapotgevreten gebied. En de algen waren vergiftig.

Maar de bewoners van de grot waren aan weinig gewoon en af en toe, zoals nu, viel hun iets eetbaars in handen, wat een nederig en tevreden bestaan zeer wel mogelijk maakte.